

SABAHETA GAČANIN
GLAGOLSKI ASPEKT
U PERZIJSKOM I BOSANSKOM JEZIKU

Izdavač
Orientalni institut u Sarajevu
Zmaja od Bosne 8b, Kampus Univerziteta u Sarajevu
71000 Sarajevo, BiH, e-mail: ois@bih.net.ba

Glavna urednica
Dr. Lejla GAZIĆ

Odgovorna urednica
Dr. Behija ZLATAR

Recenzenti
Mr. Dženita HAVERIĆ
Dr. Adnan KADRIĆ

DTP
Mahir SOKOLIJA

Štampa
GRAF X

ORIJENTALNI INSTITUT U SARAJEVU

POSEBNA IZDANJA XXXI

SABAHETA GAČANIN

GLAGOLSKI ASPEKT
U PERZIJSKOM I BOSANSKOM JEZIKU

Sarajevo, 2010.

SADRŽAJ

ABSTRACT	7
SAŽETAK	8
PREDGOVOR	9
UVOD	11
Sistem fonemske transkripcije za perzijski jezik	14
Skraćenice	15
Pristup i metoda istraživanja	16
Lingvistička skica savremenog perzijskog jezika	19
GLAGOLSKI ASPEKT KAO OPĆELINGVISTIČKA KATEGORIJA	21
Glagolski aspekt u svjetlu savremenih tumačenja	22
Osvrt na savremena tumačenja kategorije aspekta	32
GLAGOLSKI ASPEKT U BOSANSKOM I PERZIJSKOM JEZIKU	35
Glagolski aspekt u bosanskom jeziku	35
<i>Morfološka sredstva za izražavanje glagolskog aspekta</i> <i>u bosanskom jeziku</i>	36
Glagolski aspekt u perzijskom jeziku	38
<i>Tradicionalni i moderni pristup</i>	38
<i>Glagolski aspekt prema G. Windfuhru</i>	39
SEMANTIČKA KOMPONENTA	
ASPEKTUALNOSTI – AKTIONSART	45
Klase stativnih i dinamičkih glagola	45
<i>Stativni glagoli</i>	45
<i>Dinamički glagoli</i>	48
<i>Stativni složeni glagoli</i>	51
Aktionsart glagola u bosanskom jeziku	51
SEMANTIČKA ANALIZA ASPEKATSKIH FORMI	57
Imperfektivni aspekt	57
<i>Imperfektivni aspekt u neprošlom vremenu</i>	57
<i>Imperfektivni aspekt u prošlom vremenu</i>	71
Perzijski progresivni aspekt	84
<i>Razlike u upotrebi progresivnog</i> <i>i imperfektivnog aspekta u perzijskom jeziku</i>	85
<i>Progresivni aspekt različitih tipova glagola</i>	89
<i>Ostala sredstva za izražavanje progresivnog značenja</i>	91
Perfektivni aspekt	93

<i>Glagolski prefiks [be-]</i>	93
<i>Perfektivni aspekt u prošlom vremenu</i>	96
<i>Perfektivni aspekt u neprošlom vremenu</i>	104
INTERAKCIJA GLAGOLSKIH VREMENA I ASPEKTA.....	111
Ograničenja aspekatske distinkcije na određena glagolska vremena	113
Narativni prezent	114
Aspekt kao subjektivna ili objektivna kategorija.....	115
ZAKLJUČAK.....	119
LITERATURA	123
IZVORI.....	127

ABSTRACT

The more recent researches from the end of twentieth century which are treating the subject of verbal aspect from the semantic viewpoint encourage the conviction of grammarians that the approach to verbal action should be changed, and therefore the verbal aspect develops a different quality, because in that case the verbal aspect is necessarily connected to the inherent verb semantics. The duration of verbal action is considered either in its entirety or in one of its phases, that is, in its temporal dimension whose forms of formalization are different in particular languages. The conceptual contents which are hidden behind the category of verbal aspect do not necessarily need to be morphologized (as in Bosnian), but can also be expressed at the level of verb phrases or tenses actualized in the sentence (on the syntactic-semantic level). Thus the examination of the category of aspect was done by making contrast of two languages: Persian and Bosnian, in order to form a right picture of the conceptual contents of aspect and its realization in these languages.

The analysis of verb forms in this work has resulted in the conclusion about the verbal aspect as an independent category in the frame of grammatical systems of Bosnian and Persian, the analysis of which instigates a whole range of new questions and predictions of new perspectives in examining the category of aspect together with other verbal categories – *Aktionsarten* and tense in the scope of semantic and syntactic context. Every analysis of the aspectuality involves taking into consideration the following parameters: *verbal aspect*, *Aktionsarten* and *the context*. The perfectivity indicates the conceptualization of verbal action in the human perception as a situation which is integral in its temporal dimension or as a state seen integrally; the imperfect-tense state indicates the action which is conceptualized in the human perception as a state divisible in its temporal dimension or as a state seen in its duration; the progressive aspect (characteristic of the Persian aspect system) presents the conceptualization of situation or action in the progress in the given temporal point.

SAŽETAK

Novija istraživanja s kraja dvadesetog stoljeća koja se bave ispitivanjem aspekta sa semantičkog gledišta potiču gramatičare na promjenu perspektive gledanja na glagolsku radnju, čime i aspekt dobiva drukčiji kvalitet, jer se tada glagolski aspekt nužno vezuje za inherentno glagolsko značenje. Trajanje glagolske radnje sagledava se ili u njenoj cjelini ili u jednoj njenoj fazi, to jest u njenoj vremenskoj dimenziji čiji se oblici formalizacije razlikuju u pojedinačnim jezicima. Pojmovni sadržaj koji se krije iza kategorije glagolskog aspekta ne mora obavezno biti morfologiziran (kao što je u bosanskom jeziku), već se može iskazati i na nivou glagolskih fraza ili glagolskih vremena aktualiziranih u rečenici (sintaksičko-semantičkom nivou). Stoga je ispitivanje kategorije aspekta urađeno kroz kontrastiranje dvaju jezika: perzijskog i bosanskog kako bi se stekla prava slika pojmovnog sadržaja aspekta i njegove realizacije u tipološki različitim jezicima.

Analiza glagolskih oblika u ovoj knjizi urodila je zaključkom o glagolskom aspektu kao nezavisnoj kategoriji u okviru gramatičkog sistema perzijskog i bosanskog jezika, čija analiza pokreće cijeli niz novih pitanja i nagovještaja novih perspektiva u ispitivanju kategorije aspekta zajedno sa drugim glagolskim kategorijama – aktionsartom i glagolskim vremenom u okviru semantičkog i sintaksičkog konteksta. Svaka analiza aspektualnosti zahtijeva da se u obzir uzmu slijedeći parametri: *glagolski aspekt*, *aktionsart* i *kontekst*. Perfektivnost ukazuje na konceptualizaciju glagolske radnje u svijesti čovjeka kao situacije nedjeljive u vremenskoj dimenziji ili stanja viđenog u njegovoj potpunoj cjelini; imperfektivnost ukazuje na radnju koja je konceptualizirana u ljudskoj svijesti kao situacija djeljiva u vremenskoj dimenziji ili stanje viđeno u njegovom trajanju; progresivni aspekt (karakterističan za perzijski aspekatski sistem) predstavlja konceptualizaciju situacije ili radnje u progresu u datoj vremenskoj tački.

PREDGOVOR

Kategorija aspekta ili vida, kako se u gramatikama slavenskih jezika terminološki označava ova jezička kategorija, koristi se uz kategorije vremena i načina u gramatičkoj deskripciji glagola da označi poseban vid temporalnosti radnje iskazane glagolom.

Gramatičari u slavenskim jezicima aspekatski ili vidski kontrast opisali su kao binarnu opoziciju *perfektivni aspekt* vs. *imperfektivni aspekt*. No, gramatička kategorija aspekta u drugim jezicima ne opisuje “kvalitet” kakav mu pripisuju gramatičari u slavenskim jezicima. To je polazna tačka za autoricu da u ovoj knjizi svoje ispitivanje aspekta otpočne iz druge perspektive, kontrastirajući ovu gramatičku kategoriju “tipičnu” za slavenske jezike sa njenim ekvivalentom u perzijskom jeziku. Ovo je prvo istraživanje ovakve vrste na našim prostorima koje se bavi kontrastiranjem spomenute glagolske kategorije u perzijskom i bosanskom jeziku¹, kako bi se ustanovile razlike i/ili sličnosti u njihovom kognitivno-semantičkom poimanju, kao i njihovom formalnom načinu iskazivanja glagolskog aspekta.

Kao primjer jezika koji drukčije iskazuje formalne strukture glagolskog aspekta je perzijski jezik, iz indoiranske skupine jezika, za razliku od bosanskog, iz skupine slavenskih jezika, u kojem često homonimski aspekatski parovi spontano nastaju. S obzirom na to da oba jezika pripadaju indoevropskim jezicima, kontrastivno ispitivanje glagolskog aspekta podrazumijeva, pored definiranja, preciznog opisivanja kategorija aspekta kao jezičke univerzalije, njegovog formalnog izražavanja u oba jezika, također, i rasvjetljavanje aspekata kao kognitivno-semantičke kategorije u datim jezicima. Novija istraživanja s kraja dvadesetog stoljeća koja se bave ispitivanjem aspekta sa semantičkog gledišta ohrabrila su gramatičare na mijenjanje perspektive gledanja na glagolsku radnju, odnosno aspekt koji se nužno vezuje za inherentno glagolsko značenje. Trajanje glagolske radnje sagledava se ili u njenoj cjelini ili u jednoj njenoj fazi, to jest u njenoj vremenskoj dimenziji, čije se formalizacije razlikuju u pojedinačnim jezicima. Pojmovni sadržaj koji se krije iza kategorije glagolskog aspekta ne mora obavezno

¹ Ova kontrastivna analiza i njeni rezultati podjednako vrijede za standarde u bosanskom, hrvatskom i srpskom jeziku.

biti morfologiziran (kao što je u bosanskom jeziku), već se može iskazati i na nivou glagolskih fraza ili glagolskih vremena aktualiziranih u rečenici (sintaksičko-semantička razina). Ovo znači, ako je glagolski aspekt i formaliziran afikslnim ili flektivnim markerom, on se potpuno ostvaruje tek na sintaksičko-semantičkoj razini. Imajući sve ovo u vidu, ispitivanje kategorije aspekta urađeno je upravo kroz nekoliko jezičkih razina kako bi se stekla prava slika o pojmovnom sadržaju aspekta i njegovoj formalnoj realizaciji u jeziku.

Istraživanje ovakve vrste o glagolskom aspektu zanimat će one lingviste čija su naučna interesovanja usmjerena na kontrastivno-uporedna istraživanja bosanskog i nekog drugog jezika, kao i one koji se na bilo koji način bave leksikološkim ili sintaksičko-semantičkim istraživanjima glagolskih leksema.

Knjiga predstavlja dopunjenu i izmijenjenu verziju magistarskog rada pod naslovom *Kontrastivno istraživanje glagolskog aspekta u perzijskom i bosanskom jeziku*, odbranjenog na Filozofskom fakultetu u Sarajevu 2002. godine.

Autorica

UVOD

Pojam glagolskog aspekta poznat je još od klasične gramatičarske tradicije, ali u okviru lingvističkih disciplina ni do danas nije precizirano njegovo mjesto: da li je on kao formalna struktura (kroz afiksaciju morfema) dio morfologije i derivacijske gramatike ili je zbog svoga značenja dio sintaksičke semantike, ili se (kao obavezan element leksikografske odrednice glagolskih leksema) treba razmatrati u okviru leksikologije, s obzirom na njegovu važnost u leksikografskoj praksi.

Očigledno, glagolski je aspekt u nekim jezicima sintaksička, a u drugim leksikološka kategorija. S tim u vezi može se objasniti zašto su i perfektivni i imperfektivni aspekt u nekim jezicima sintaksička, a u drugim leksikološka kategorija. U slavenskim jezicima², pa tako i u bosanskom, diferentnost glagolskog aspekta je u velikom broju slučajeva u samom glagolskom obliku, odnosno u glagolskoj osnovi (u samoj osnovi ili *osnova + afiksi*). Zato se i svrstava isključivo u morfološku kategoriju. Ali precizna analiza podrazumijeva da se glagolski oblici moraju sagledavati i u kontekstu, u jezičkoj situaciji u kojoj su upotrijebljeni, jer, bez obzira na njegov oblik, tek tada je moguće utvrditi da li je neki glagol perfektivan ili imperfektivan. Ovo sasvim jasno ukazuje da se glagolski aspekt mora posmatrati u korelaciji s drugim dijelovima rečenice i da je glagolski aspekt, dakle, i sintaksičkog karaktera.

Knjiga počinje kraćim objašnjenjem koncepta istraživanja i objašnjavanjem modela analize primijenjenih u ovom istraživanju: na početku je data lingvistička skica savremenog perzijskog jezika kako bi se mogla pratiti kontrastivna analiza glagolskog aspekta.

Osim toga, samoj analizi prethodi razmatranje aspekta kao općelingvističke kategorije, odnosno kao jezičke univerzalije koja se pojavljuje u većini jezika. Da bi se uopće moglo govoriti o tome kako pristupiti glagolskom aspektu, dali smo pregled značajnijih teorijskih analiza

² Lingvisti koji su se bavili istraživanjem glagolskog aspekta uglavnom su se složili u pogledu geografske podijeljenosti slavenskog svijeta koja se tiče formalizacije kategorije glagolskog aspekta, pri čemu se može razlikovati istočna grupa (kojoj pripadaju npr. ruski i bugarski) i zapadna (npr. češki, slovački, slovenski). Poljski i bosanski (uz hrvatski i srpski) nalaze se između dvije zone, s time da poljski teži prema istočnoj, a bosanski (odnosno hrvatski i srpski) prema zapadnoj zoni (Vidi: Kalsbeek, Lučić 2008: 8).

glagolskog aspekta, i to kroz tumačenja sljedećih teoretičara: Allena (1966), Vendlera (1967), Lyonsa (1977), Smithove (1983), Comrieja (1976), Dahla (1985) i Bachea (1985), sa kraćim osvrtom na njihova teorijska rješenja, s ciljem uspostavljanja teorijskog okvira za analizu kategorije aspekta.

Imajući u vidu malobrojnost istraživanja kategorije aspekta u iranističkoj lingvistici, što je rezultiralo izostankom normiranja kategorije glagolskog aspekta kao relevantne kategorije u gramatičkom sistemu, u trećem poglavlju razmatran je pristup tradicionalnih i savremenih gramatičara ovoj kategoriji.

Što se tiče aspektoloških istraživanja, u slavističkoj lingvistici, provedena su opširnija ali ne i zadovoljavajuća istraživanja, dok u iranističkoj lingvističkoj tradiciji, glagolski aspekt praktično nije ni razmatran niti kao gramatički pojam niti njegova disciplinarna pripadnost. Stoga, kao zajedničko polazište za oba jezička sistema – u svjetlu istraživanja s kraja proteklog stoljeća koja su se bavila kategorijom aspekta iz kognitivno-semantičke perspektive – glagolski aspekt je ovdje definiran kao binarna opozicija *perfektivno* vs. *imperfektivno*, čiju realizaciju reguliraju pravila za opću upotrebu perfektivnih i imperfektivnih formi.

U zasebnom poglavlju razmatran je *aktionsart*, koji se vezuje za inherentnu leksičku semantiku glagolskih leksema i zajedno sa glagolskim aspektom predstavlja širu kategoriju aspektualnosti, što ga čini nezaobilaznim u analizi kategorije aspekta. S obzirom na autonomnost ovih dviju kategorija, koje su najčešće u interakciji, pokušali smo dati klasifikaciju glagola na leksičke tipove. U kontrastivnom pristupu primijenjena je najjednostavnija binarna klasifikaciju glagola u oba jezika – *statički* vs. *dinamički*. Zbog specifičnosti bosanskog jezika i bogatstva tipova aktionsarta u njegovom glagolskom sistemu, detaljno smo naveli podjelu glagola prema *aktionsartu*, odnosno *glagolskom liku*.

Najviše mjesta u knjizi posvećeno je semantičkoj analizi aspekatskih formi u perzijskom i njihovih ekvivalenata u bosanskom jeziku, odnosno njihovoj realizaciji u različitim diskursima, ali i obligatornoj distribuciji aspekatskih formi u pojedinim sintaksičko-semantičkim kategorijama, gdje aspekatske forme implicitno reguliraju različite odnose njihovih sadržaja. Aspekatska opozicija glagola u savremenom perzijskom jeziku je: *perfektivan* vs. *imperfektivan* vs. *progresivan*, a morfološka sredstva kojima se vrši njihovo markiranje jesu perfektivni \emptyset - i [be-], imperfektivni marker [mī-], te progresivni marker pomoćni glagol *dāš.t.an*. Njima odgovaraju perfektivne, odnosno imperfektivne forme u bosanskom jeziku. Kontrastivna analiza aspekatskih formi obuhvatila je i interakciju glagolskog aspekta sa drugim kategorijama.

Interakcija glagolskog aspekta sa glagolskim vremenima, ograničena na određena vremena, narativni prezent te aspekt kao subjektivna kategorija jezika razmatrani su kao posebna cjelina u šestom poglavlju.

Na kraju knjige iznijeli smo zaključak o glagolskom aspektu kao nezavisnoj kategoriji u okviru gramatičkog sistema ovih dvaju jezika, čija analiza pokreće cijeli niz novih pitanja i nagovještaja novih perspektiva u ispitivanju kategorije aspekta zajedno sa drugim glagolskim kategorijama – aktionsartom i glagolskim vremenom u okviru semantičkog i sintaksičkog konteksta. Stoga se logički nameće zaključak da se pri analizi aspektualnosti moraju uzeti u obzir tri parametra: *glagolski aspekt*, *aktionsart* i *kontekst*. Perfektivnost (u perzijskom glagoli sa perfektivnim markerima [be-] i ø-, a u bosanskom perfektivni glagoli) ukazuje na konceptualizaciju glagolske radnje nedjeljive u vremenskoj dimenziji ili na stanje viđeno u cjelini; imperfektivnost (u perzijskom glagoli sa imperfektivnim markerom [mī-]; u bosanskom imperfektivni glagoli) ukazuje na radnju koja se konceptualizira kao situacija djeljiva u vremenskoj dimenziji ili na stanje viđeno u njegovom trajanju; progresivni aspekt (karakterističan za perzijski aspekatski sistem) predstavlja konceptualizaciju situacije ili radnje u progresu u danoj vremenskoj tački.

Dakle, polazimo od stava da se glagolski aspekt uzima kao gramatička kategorija koja je u bosanskom jeziku markirana već na morfološko-leksičkoj razini sa dvočlanim mikrosistemom aspekatski markiranih jedinica, a u perzijskom se, kao čisto gramatikalizirana kategorija, realizira na sintaksičko-semantičkom nivou, neposredno u segmentu glagolske fraze ili glagolskog oblika sa tročlanim mikrosistemom aspekatski markiranih jedinica.

Na koncu, neophodno je napomenuti da su navođeni primjeri iz različitih izvora: dijelom su ekscerpirani iz pripovjedaka, kao umjetničko-književnih tekstova, a dijelom iz dnevne štampe; primjeri iz ovih izvora mogu se smatrati njihovom najboljom ovjerom u upotrebi. U knjizi smo navodili svoj prijevod svih primjera izuzev onih preuzetih iz pripovijetke Sadeka Hidajeta *Pas lutilica* (PL), gdje je korišten već postojeći prijevod prof. Bećira Džake, koji, budući da je umjetničkog karaktera i da prenosi značenje smisla, često ne prati doslovni prijevod svih glagolskih oblika. Stoga, napominjemo u vezi sa prijevodom primjera iz pripovijetke *Pas i lutilica* da su unutar transkripcije primjera u zagradama naglašavani doslovni prijevodi glagolskog značenja, pri čemu je bilo važno istaći sam aspekatski karakter glagolskog oblika. Budući da je jedan dio primjera preuzet iz govornog diskursa uz njih nije naveden izvor.

Sistem fonemske transkripcije za perzijski jezik

آ, ا	ā, a/ o/ e
ب	b
پ	p
ت	t
ث	s
ج	ǰ
چ	č
ح	h
خ	x
د	d
ذ	z
ر	r
ز	z
ژ	ž
س	s
ش	š
ص	s
ض	z
ط	t
ظ	z
ع	‘
غ	ǰ
ف	f
ق	q
ك	k
گ	g
ل	l
م	m
ن	n
و	v, ū
ه	h
ی	y, ī
ای	ey diftong
او	ou diftong

Transkripcija je urađena prema standardu ICSGN (Iranian Committee for Standardization of Geographical Names) iz 2004. godine čija je fonemska transkripcija (Broad NCC Transcription) u ovoj knjizi modificirana za konsonante ج [ǰ], ع [‘], غ [ǰ], و [‘] prema sistemu transkripcije ZDMG, koja se uobičajeno koristi kao naučna transkripcija u oblasti orijentalne filologije u Bosni i Hercegovini.

Skraćenice

*	negramatična rečenica
∅	nulti morfem
dosl.	doslovno
gl.	glagol, glagolski
impf.	marker (morfem) za imperfektivni aspekt
inf.	infinitiv
perf.	perfekt
pfv.	marker (morfem) za perfektivni aspekt
pret.	marker (morfem) za prošlo vrijeme
prog.	marker za progresivni aspekt

Pristup i metoda istraživanja

Analiza aspektualnosti s lingvističkog stanovišta nužno podrazumijeva analizu koja pretpostavlja jedinstvo forme i značenja (glagolskog oblika), dakle, međuzavisnost analize semantičkih tipova glagola i analize aspekatskih formi koje se tim glagolima izražavaju. U analizu lingvističke kategorije aspektualnosti uključujemo i izvanjsku uslovljenost samog značenja aspektualnosti. To se u prvom redu vezuje za pitanje formiranja i shvatanja aspektualnosti kao čovjekove konceptualizacije glagolske radnje – neophodnog misaonog procesa u sagledavanju stvarnosti.

Znajući da su savremena lingvistička istraživanja utvrdila da je status aspekta kao gramatičke kategorije relevantan u ukupnom opisu gramatičkog sistema većine jezika, cilj istraživanja jeste dati skicu aspekatske strukture glagolskog sistema u savremenom perzijskom jeziku kontrastivno sa bosanskim jezikom, prvenstveno kroz semantičku analizu aspekatskih formi u oba jezika.

Da bismo postavili teorijski okvir, dali smo pregled općih lingvističkih teorija o glagolskom aspektu: Allen (1966), Vendler (1967), Comrie (1976) Lyons (1977), Smith (1983), Dahl (1985) i Bache (1985). Njihova tumačenja aspekta poslužila su nam da izdiferenciramo jedinstvenu osnovu za definiranje aspektualnosti kao šire kategorije koju čine *glagolski aspekt* i *aktionsart* – zajedničke imenitelje za kontrastiranje fenomena aspekta u perzijskom i bosanskom.

U tokovima savremenih lingvističkih istraživanja veoma popularan pristup jeste *monosemantička strategija*. Naime, prirodna težnja svakog jezika jeste da sačuva jedan oblik za jedno značenje i jedno značenje za jedan oblik. Uspostavljanje ovakvog odnosa između forme i značenja, to jest *jedno značenje – jedan oblik*, jeste pokušaj da se izolira centralno značenje svake jedinice, koje je nezavisno od konteksta njene upotrebe. To ne znači da je ovakav pristup superioran u odnosu na druge, ali u našem istraživanju i u pogledu perzijskog jezika u značajnoj mjeri pomaže da se precizno odrede značenja pojedinih formi. U bosanskom jeziku, za razliku od perzijskog jezika, teško je izdvojiti centralna značenja pojedinih formi, budući da se u jednoj formi realizira više značenja i obrnuto, više formi i jedno značenje.

Razlozi koji nas navode da se opredijelimo za ovakvu vrstu pristupa u istraživanju kategorije aspekta su slijedeći:

- prvo, svaka lingvistička jedinica u jezičkom izrazu ima svoje značenje i kao takva daje svoj doprinos cjelokupnom jezičkom izrazu,

- drugo, određivanje više značenja jedne gramatičke kategorije znači previđanje semantičkog doprinosa ostalih jedinica prisutnih u kontekstu.

To ne znači da je ovaj pristup pogodan i za lingvističku analizu svih gramatičkih i/ili semantičkih kategorija³, ali svakako nemjerljivo olakšava istraživanje i prezentiranje rezultata analize, pogotovo pri kontrastiranju glagolskog aspekta kao kategorije u perzijskom i bosanskom jeziku.

Da bismo utvrdili bazične osobine morfosemantičke kategorije glagolskog oblika u perzijskom jeziku, koristili smo metodu dekompozicije glagolske forme na pojedinačne morfeme. To znači da smo u prvom stepenu analize odredili invarijantno značenje markera za vrijeme i markera za aspekt, to jest razgraničili smo morfološke markere za glagolsko vrijeme, aspekt i tvorbeni morf koji nosi osnovno značenje glagola⁴ – u ovom slučaju to je osnova za *prošlo vrijeme* (ili tradicionalno nazvana *preteritska osnova*) ili osnova za *neprošlo vrijeme* (ili tradicionalno nazvana *prezentska osnova*) – što je eksplicite naznačeno u zagradama iza svakog analiziranog glagolskog oblika. Primjerice *mī.xān.d.am* ima slijedeći analitički dekomponirani obrazac: marker za imperfektivni aspekt /mī-/ + preteritska osnova /xān/ + marker za prošlo vrijeme /d/ + lični nastavak /am/ – naznačenog u zagradi kao (impf.čitati.pret.ja), što je metajezički zapis glagolske lekseme kao sintaksičke jedinice – *ja sam čitao*.

Drugi stepen analize obuhvata utvrđivanje kontekstualno nezavisnog značenja svake forme na osnovu najkraćeg mogućeg lingvističkog konteksta, ali i u interakciji (uzajamnom djelovanju) gramatičkog vremena i aspekatskog markera sa kategorijom aktionsarta, odnosno različitim klasama glagola.

Treći stepen je kontrastivna analiza uzajamnog djelovanja (interakcije) aspekatskih formi i drugih leksičkih elemenata u kontekstu, što implicira dijelove informacije i što je tradicionalno opisano kao sekundarno značenje glagolskog oblika, a ne kao značenje lingvističkog izraza u cjelini.

³ Teško bi bilo izolirati centralno značenje polisemijske leksičke jedinice kao što je *šīr*, koja ima tri značenja u teheranskom dijalektu: lav, mlijeko i česma ili *ezāfat* markeru /-e/ dodijeliti samo značenje genitivne veze dvaju pojmova.

⁴ Mora se naglasiti da u bosanskom jeziku već sama glagolska osnova nosi aspekatsko značenje za razliku od perzijskog jezika u kojem je glagolska osnova neutralna – aspekatski neobilježena. U dekomponiranoj perzijskoj glagolskoj formi, glagolska osnova ima aspekatski ekvivalent u bosanskom zavisno od aspekatskog markera u perzijskoj glagolskoj formi, npr.: *mī.āma.d.am* (impf.dolaziti.pret.ja), *āma.d.am* (ø.doći.pret.ja).

Nakon analize primjera na perzijskom jeziku i njihovih bosanskih ekvivalenata, induktivnom metodom izvode se zaključci o značenju pojedinih aspekatskih formi. Analitičkom metodom prezentira se distribucija aspekatske opozicije. Kontrastivnom metodom vrši se upoređivanje datih primjera na perzijskom i njihovih prijevodnih ekvivalenata u bosanskom jeziku, što pokazuje na koji se način ostvaruju perzijske aspekatske forme u bosanskom jeziku.

Lingvistička skica savremenog perzijskog jezika

Perzijski jezik pripada podgrupi zapadnih iranskih jezika, koja uključuje blisko vezane perzijske jezike *dari* i *tadžički* i nešto dalje jezike *luri*, *bahtijari* i *kuzmari* te neperzijske dijalekte provincije Fars. Drugi dalje vezani jezici ove grupe su *kurdski*, koji se govori u Turskoj, Iraku i Iranu, i *baluči*, koji se govori u Afganistanu, Iranu i Pakistanu.

Perzijskim ili farski jezikom danas se primarno govori u Iranu i Afganistanu⁵, ali postoji i značajna populacija govornika u zemljama Perzijskog zaljeva (Bahrein, Irak, Oman, Jemen i Ujedinjeni Arapski Emirati), kao i velike zajednice u SAD-u.

Procjenjuje se da je broj nativnih farski govornika oko 23 miliona, od čega polovina otpada na populaciju Irana.

Što se tiče ortografije, u Iranu i Afganistanu piše se perzijsko-arapskim pismom, odnosno arapskim pismom koje je prilagođeno fonološkom sistemu perzijskoga jezika; takvo pismo u upotrebi je od dolaska islama u 7. stoljeću.

U pogledu formalnog aspekta morfologije imenskih fraza perzijski jezik je relativno jednostavan. Morfološki sistem staroiranskog jezika, bogat infleksijom, drastično je reduciran u savremenom perzijskom. Prosta imenska fraza u perzijskom jeziku ističe se zbog svoje minimalne morfologije u pogledu broja morfema koji je čine. Jezik nema gramatičkih rodova ili članova, postoje samo distinkcije u licu i broju. Osim korijenske forme postoje još pluralni marker /hā/, nenaglašeni sufiks za neodređenost /-ī/, nekoliko prepozicija i jedna postpozicija – marker direktnog objekta /-rā/. Sačuvana su morfološka obilježja arapskih riječi u posuđenicama, pa plural može imati dva različita pluralna nastavka: arapski slomljeni plural ili perzijski pluralni nastavak. Tu su još i demonstrativne zamjenice *īn* i *ān*.

Osnovni model semantičko-gramatičkog reda riječi u perzijskom jeziku jeste subjekt + objekt + predikat / S → (AP) + NP + NP-rā + (NP) + VP; prijedlozi su ispred, a modifikatori slijede imenice koje modificiraju. U pogledu poretka objekata (direktnih i indirektnih) i adverbijalnih fraza unutar rečenice nema posebno restriktivnih pravila, ovisno o pravilu koje generira isticanje u rečenici.⁶ S obzirom na to da

⁵ Kroz historiju, perzijskim jezikom se sporazumijevalo na području koje se protezalo od Srednjeg istoka do Indije.

⁶ Ibid. Lazard (1992: 208) *A Grammar of Contemporary Persian*.

padeži nemaju flektivne nastavke već se izražavaju sredstvima afiksacije i/ili redom riječi: konektivno /-e/ kao genitivni marker i objekatski marker /-ra/ za direktni objekt – sintaksičko-semantički aspekti rečenice katkada mogu predstavljati problem. Svaki poremećaj sintakse može da izazove visok stepen ambigviteta ukoliko se ne prepozna sintaksička jedinica i njena funkcija u iskazu.

Pri tvorbi glagola koristi se jedna od dvije gramatičke osnove: *ne-prošla* (prezentska) ili *prošla* (preteritska). Glagolski aspekt je važan koliko i glagolsko vrijeme, pa su svi glagoli markirani u tročlanoj opoziciji: perfektivni – imperfektivni – progresivni. Sva tri aspekta pojavljuju se u tri glagolska vremena: *neprošlo vrijeme/prezent*, *prošlost i gotova prošlost*. Pasiv se tvori sa glagolom *postati* (شدن) i ne dozvoljava specificirani agens. Glagoli se slažu sa subjektom u licu i broju.

GLAGOLSKI ASPEKT KAO OPĆELINGVISTIČKA KATEGORIJA

U pogledu definicije glagolskog aspekta kao gramatičke kategorije, svi lingvisti koji su se bavili kategorijom aspekta slažu se da je to kategorija koja se nalazi u svim slavenskim jezicima. Termin *aspekt* je, ustvari, kalk ruske riječi *vid* (Nehls 1992: 3). U bugarskom, hrvatskom, češkom, poljskom, slovačkom, srpskom, ruskom i bosanskom jeziku glagolske osnove se modificiraju prefiksima i sufiksima, tvoreći perfektivne i imperfektivne (vidske, u bosanskom jeziku uobičajeni termin) parove. Zbog toga se svi slavenski jezici smatraju izrazito aspekatskim jezicima. Uvjet za uspostavljanje gramatičkih kategorija aspekta u jeziku jeste pravilno izražavanje imperfektivnog i perfektivnog aspekta sredstvima paradigmatski oponiranih gramatičkih oblika istog glagola, kaže Maslov⁷ (Nehls 1992: 4). Da bi se utvrdilo postojanje aspekta u nekom jeziku, moraju se uspostaviti tri kriterija za njegovo postojanje:

- 1) moraju postojati sistematska morfološka sredstva u glagolskoj paradigmi koja izražavaju perfektivni i imperfektivni aspekt,
- 2) odgovor na pitanje *Šta se događa?* mora sadržavati imperfektivni oblik glagola,
- 3) shema događanja mora se realizirati upotrebom perfektivnih i imperfektivnih oblika glagola.⁸

Neki znanstvenici tvrde da samo slavenski i indoiranski jezici imaju kategoriju glagolskog aspekta, zato što samo u ovim jezicima postoji bliska korespondencija između aspekatskih značenja i morfoloških sredstava koja se upotrebljavaju da ih izraze (Nehls 1992: 5). Maslov ukazuje na to da sadržaj aspekatske opozicije *perfektivno* vs. *imperfektivno* nije sasvim jednak u svim slavenskim jezicima, premda oni

⁷ Poznati ruski lingvista koji se bavio glagolskim aspektom. Vidi: Yuriy S. Maslov (ed.) (1985) "An outline of contrastive aspectology". *Contrastive studies in verbal aspect in Russian, English, French and German* (trans. by James and Josephine Forsyth). Heidelberg: Julius Gross.

⁸ Šire o ovoj shemi vidjeti u radu: K. Milošević (1985) "Aspektualno-temporalne konfiguracije u sistemu složenih rečenica sa temporalnom klauzom u srpskohrvatskom jeziku".

pokazuju visok stepen sličnosti općenito, ali postoje bitne razlike među njima. Razumljivo je da između slavenskih i indoiranskih jezika postoje specifične razlike u jezičkoj realizaciji perfektivno-imperfektivne opozicije (Nehls 1992: 4).

GLAGOLSKI ASPEKT U SVJETLU SAVREMENIH TUMAČENJA

R. Allen se u knjizi *The Verb Aspect System of Present Day American English* (1966) uglavnom bavi kategorijom aspekta u engleskom, a ne aspektom kao općelingvističkom kategorijom. Njegova karakterizacija imperfektivnog aspekta (po njegovoj terminologiji *intruziv*) pod utjecajem je slavenskog binarnog aspekatskog sistema. Mada je engleski progresiv (*intruziv*) formalno markirani član, prema mišljenju R. Allena progresiv je nemarkirani član opozicije progresivni vs. Neprogresivni (kao što je u našem imperfektivni nemarkirani član binarne opozicije perfektivan vs. neperfektivan), a perfektivni (*inkluziv*) je markirani član opozicije *inkluziv* vs. *intruziv* (1966: 219).

Allen dijeli glagolske predikacije, odnosno glagole na dvije potklase: *sufuzive* i *profuzive*. Sufuzivne predikacije se odnose na događaje koji se šire kroz neki vremenski period, nužno neograničene u pogledu granica ili terminalnih tačaka (Allen 1966: 223), predstavljaju “uobičajeno stanje stvari” (Allen 1966: 224) i važe kao istinite na neodređeno vrijeme koje se proteže i u prošlost i u budućnost, stoga date predikacije ne dozvoljavaju proširenje svojih glagolskih grupa (izražavaju se predikacijama sa perfektivnim ili prostim glagolskim oblicima).

Profuzivne predikacije su ograničene predikacije koje sugeriraju “promjenu ili razvoj ili tok radnje” (Allen 1966: 226) i izražavaju se proširenim glagolskim grupama (u imperfektivnoj formi).

Allenova klasifikacija glagolskih predikacija (a ne samih glagola) na potklase *sufuziva* i *profuziva* je prikladnija od klasifikacije glagola na stativne i dinamičke zato što se bazira na priznavanju činjenica da dati glagol ne označava nepromjenjivo stativnu ili dinamičku situaciju, nego u jednom kontekstu može upućivati na stativnu situaciju, a u drugom na dinamičku. Tako, perzijski glagol شناختن [*šenāxtan*] *poznati, prepoznati* u kombinaciji sa perfektivnim markerom *Ø*- upućuje na dinamičku situaciju, to jest na mentalnu aktivnost, a u kombinaciji sa imperfektivnim markerom [*mī-*] na stativnu situaciju, kao što se vidi u slijedećim primjerima:

1. علی فوراً او را شناخت.
[‘*alī fouran ū rā šenāx.t.∅* (pfv.)]
Ali ga je odmah prepoznao.
2. علی او را می شناخت.
[‘*alī ū rā mī.šenāx.t. ∅* (impf.)]
Ali ga je (nekad) poznao.

Allenova zapažanja o gramatikalizaciji i leksikalizaciji aspekatskih opozicija daju novi uvid u izučavanje glagolskog aspekta kao kategorije u engleskom, ali i općenito, kao općelingvističke kategorije. Stoga njegove opservacije treba uzeti u obzir prilikom izučavanja aspektualnog sistema pojedinačnih jezika ili u kontrastiranju sa gramatičkim sistemom drugog jezika (uključujući kontrastiranje aspekta u perzijskom i bosanskom jeziku).

Zeno Vendler u svom članku “Verbs and Times” (1967) u osnovi tretira temporalne karakteristike glagola kao leksičkih jedinica, što nije direktno vezano za izučavanje aspekta kao gramatikalizirane semantičke opozicije *perfektivno* vs. *imperfektivno*. Međutim, njegova zapažanja o suodnosu glagola i vremena i značenja veoma su interesantna, budući da je kategorija *aktionsarta* redovno u interakciji sa kategorijom aspekta. Vendlerova tipologija glagola prilično je jednostavna. U njegovom radnom okviru glagoli su klasificirani u 4 pragmatičko-semantičke klase glagolskih radnji: *aktivnosti* (activities), *ostvarenja* (accomplishments), *dostignuća* (achivements) i *stanja* (states). Vendler koristi semantičke, kao i gramatičke kriterije za određivanje kategorije kojoj glagol pripada. Glagoli *aktivnosti* (activity), kako ih Vendler definirana, jesu glagoli koji upućuju na radnje koje teku u vremenu bez promjena, nemaju terminalne tačke u kojoj su dijelovi procesa iste prirode kao i cjelina (Vendler 1967: 144–145), npr. *trčati*, *pisati*, *gurati* itd. Glagoli *ostvarenja* (accomplishments) označavaju radnje koje teku u vremenu, ali suprotno glagolima aktivnosti “oni idu prema kraju koji je logično nužan da budu ono što jesu” (Vendler 1967: 145) i kao takvi sastoje se od sukcesivnih faza, kao *trčati jednu milju*, *voziti jedan krug*, *otkriti* ili *prepoznati* (nešto) itd. *Dostignuća* (achivements) su glagoli koji upućuju na radnje koje se događaju u jednom momentu i shvataju se kao da nemaju duraciju (Vendler 1967: 147), npr. *doseći* (vrh), *po-bijediti* (u trci) itd. Stativni glagoli opisuju stanja koja postoje i traju duže ili kraće vrijeme (Vendler 1967: 147), npr. *znati*, *vjerovati*, *voljeti*.

Vendler nudi i nekoliko sintaksičkih testova za klasifikaciju glagola u ove četiri klase. Vendlerova klasifikacija nije u potpunosti primjenjiva

ni na aspekatski sistemu u perzijskom ni u bosanskom jeziku budući da jednim stativnim glagolom možemo izraziti različite situacije, npr.

- 1) Ja dobro vidim u tami (stativna situacija).
- 2) Ja vidim zvijezde (proces).
- 3) Tada sam vidio medvjeda (dostignuće).
- 4) Vidio sam ga juče na jedan sat (izvršenje).

Farahani, kao izvorni govornik, navodi niz primjera gdje stativni glagoli u perzijskom jeziku ukazuju na različite situacije (Farahani 1990: 191). Za ilustraciju navest ćemo kao tipičan primjer perzijski stativni glagol دانستن [*dānestan*] *znati, poznavati, smatrati*, za koji on navodi zanimljive situacije u kojima se ostvaruje ovaj glagol. Perfektivni oblik glagola دانستن [*dānestan*] u primjeru 3 ukazuje na dinamičku situaciju, sa značenjem *imati uvid*, a u primjeru 4 upućuje na stativnu situaciju. Njegov bosanski prijevodni ekvivalent pokazuje iste osobine:

3. فوراً دانستم که مریض است.
[*fouran dānes.t.am ke marīz ast*]
Odmah sam znao da je bolestan.

4. می دانم که مریض است.
[*mī.dān.am ke marīz ast*]
Znam da je bolestan.

U pogledu Vendlerove sheme, smatramo da je bolje govoriti o kategorijama glagolskih predikacija nego o semantičkim tipovima glagola. Lingvisti Comrie (1976) i Allen (1966) radije govore o teličkim⁹ predikacijama ili, čak, o teličkim rečenicama¹⁰ nego o teličkim glagolima.

Poutsma (1926: 291) tvrdi da se značenje glagola (i dinamičkih i stativnih) često modificira ili čak potpuno mijenja kontekstom. Lingvisti najčešće prihvataju njegovu klasifikaciju glagola na različite kategorije, a ne na tipove glagola, unutar koje su glagoli, nezavisno od konteksta upotrebe, kategorizirani u tri potklase: glagola: glagola stanja, glagola radnji i punktualnih glagola. Ako to zahtijeva kontekst, mogu da mijenjaju svoja mjesta unutar klase.

⁹ Termin *telic* odgovara terminu *accomplishment* koji koristi Vendler (1967: 102). Termin *telic* je uveo Garey (1957), navedeno prema: Comrie (1976: 44), u bilješci 1. *Telic* je pojam koji se odnosi na ograničenost, a *atelic* na neograničenost.

¹⁰ Comrie definira teličku rečenicu kao nešto što označava ograničenu situaciju, odnosno situaciju koja se zasniva na terminalnim tačkama, to jest tačkama u kojima je data situacija upotpunjena (svršena). (Comrie 1976: 44).

John Lyons diskutira o aspektu kao o općelingvističkoj kategoriji i u osnovi se bavi “aspektualnom distinkcijom koja je gramatikalizirana u jezicima” (Lyons 1977: 705) nasuprot onima koje su leksikalizirane. Da bi predstavio aspekatske distinkcije koje se mogu gramatikalizirati, Lyons prvo pokušava da u potpunosti elaborira klasifikaciju situacija ili, još općenitije, glagola kao lingvističkog izraza tipova realnog svijeta.

Lyons dijeli situacije na *stativne* (situacije koje su homogene, trajne i nepromjenjive kroz svoje trajanje) i *dinamičke* (situacije koje nisu nužno homogene i trajne, ali mogu imati nekoliko vremenskih kontura). Dinamičke situacije su dalje djeljive na potklase, zavisno od toga da li su durativne ili punktualne¹¹ (proces i događaji) i da li su pod kontrolom agensa ili ne (aktivnosti i činovi) (Lyons 1977: 707). Lyonsova klasifikacija je dosta složenija od Vendlerove i uključuje pojam agensa.

Prema Lyonsovom shvatanju, termin *glagolski aspekt* ima uže i šire značenje. Kako smo već naveli, u svom užem značenju ovaj termin je ekvivalent ruske riječi *vid*, koja upućuje na opoziciju u slavenskim jezicima *perfektivan* vs. *imperfektivan*. U širem značenju, termin *glagolski aspekt* obično, premda ne uvijek, pokriva različite druge opozicije, i to tako daleko da su gramatikalizirane u strukturi pojedinih jezika – opozicije koje se zasnivaju na pojmu trajanja (duracije), trenutnosti, potpunosti itd. (Lyons 1977: 705). Lyons upotrebljava šire značenje *glagolskog aspekta* koje upućuje na: opozicije između progresivnih i neprogresivnih formi u engleskom (*he is writing* vs. *he writes*), opozicije između proste prošlosti i imperfekta u književnom francuskom (*il écrivit* vs. *il écrivait*), opozicije između progresivne i aoristne forme u turskom (*okuyor* vs. *okur*) i uporedive gramatikalizirane opozicije u drugim jezicima (Lyons 1977: 705).

Lyons smatra da je distinkcija između *aspekta* i *aktionsarta* koristan teorijski instrument, ali ne smatra da je njemački termin *aktionsart* (koji u osnovnom značenju ne znači ništa osim vrstu radnje) posebno podesan termin za referencu onim semantičkim odlikama glagola pomoću kojih oni označavaju jednu vrstu situacije a ne drugu. Lyons predlaže termin *aspektualni karakter* umjesto *glagolski aspekt* i defini- ra ga na sljedeći način: *Aspektualni karakter* glagola ili jednostavno njegov karakter dio je njegovog značenja pomoću kojeg označava jednu vrstu situacije a ne neku drugu (Lyons 1977: 706). Njegov termin se oslanja na distinkciju između gramatikalizacije i leksikalizacije, tačnije

¹¹ Kriteriji homogenosti nisu bitni za punktualne situacije, pošto se ove situacije shvataju kao događanje u jednom momentu i kao takve nedjeljive su na manje dijelove, iste ili različite prirode od cjeline.

aspektualni karakter kao i *aktionsart* pokriva aspekatsku distinkciju koja nije gramatikalizirana u individualnim jezicima. Lyons je ustvrdio da se stativnost u engleskom leksikalizira i dio je aspektualnog karaktera glagola (Lyons 1977: 707). Međutim, moramo istaći da lingvisti češće koriste termin *aktionsart* u literaturi o aspektu da označe aspekatske distinkcije koje nisu gramatikalizirane u pojedinim jezicima, stoga i mi preferiramo termin *aktionsart* u odnosu na Lyonsov termin *aspektualni karakter* (Lyons 1977) ili Comrijev termin *inherentno značenje* (Comrie 1976).

Stativne situacije su prema Lyonsu inkompatibilne sa progresivnošću. U perzijskom jeziku, stativni glagoli *dānestan* (znati), *dāštan* (imati) i *būdan* (biti) nikada ne dolaze u progresivnoj formi. Iz ovoga proizlazi da se i u perzijskom i u bosanskom jeziku stativnost leksikalizira a ne gramatikalizira, što ukazuje da je dio aspektualnog karaktera pojedinih glagola.

U okviru duracije, kako tvrdi Lyons (1977: 708), zajedno se mogu grupirati stanja i procesi u kontrastu sa događajima. Ovo rezultira binarnom semantičkom distinkcijom: durativne situacije (stanja i procesi) vs. nedurativne situacije (događaji), a ako se uzme u obzir pojam markiranosti, pored dvije osnovne: stativne vs. dinamičke, durativne vs. nedurativne, moguće su još četiri distinkcije:

- stativne vs. nestativne
- dinamičke vs. nedinamičke
- stativne vs. dinamičke
- durativne vs. nedurativne
- punktualne vs. nepunktualne
- durativne vs. punktualne

Međutim, moramo uključiti i aspekatsku opoziciju: progresivne vs. neprogresivne, što je, također, gramatikalizirano u jednom broju jezika, kao u engleskom i perzijskom. Ova aspekatska opozicija povećava broj potencijalnih aspektualnih opozicija na sedam.

Lyons kompozira *aspekt* i *aktionsart* u širu kategoriju aspekta i umjesto termina *aktionsart* koristi termin *aspektualni karakter*, što sugerira da “aspekt s jedne strane i *aktionsart* ili njegov ekvivalent s druge strane upućuju na semantičku distinkciju iste vrste, jedina razlika je formalno-jezičko-specifično izražavanje ovih distinkcija” (Bache 1982: 64).

Lyons tvrdi da su *aspekt* (govornikovo gledanje na datu situaciju) i *aktionsart* (dio značenja glagola kojim on označava jednu vrstu situacije a ne drugu) iste prirode, iako su ponešto različito definirani, oba

uključuju element subjektivnosti i oba se baziraju na nedeiktivnim temporalnim pojmovima kao što su duracija, puntualnost, potpunost itd. (Lyons 1977: 705). Jedina razlika je u tome što prvi pokriva gramatikalizirane aspekatske opozicije, a drugi leksikalizirane.

Lyons, kao i većina modernih lingvista, opisuje aspekt kao govornikov način gledanja na radnju u pojavnom svijetu, što smo i mi prihvatili.

“Ono što govornik objektivno primjećuje jeste da ista situacija može biti i proces i događaj, zavisno od toga da li se govornika tiče unutar-nja temporalna struktura ili ne” (Lyons 1977: 709). Na osnovu iznesenih opservacija, možemo zaključiti da naši tradicionalni pojmovi kao *svršenost* ili *nesvršenost* opisuju objektivno istu situaciju, pa su primjereniji termini *perfektivno* vs. *imperfektivno*.

Objašnjenje aspekta prema Carloti Smith (1983: 480)¹² nije značajnije različito od njenih prethodnika. I Smithova, kao i drugi lingvisti, opisuje aspekt kao govornikov/piščev pogled na stvarnu situaciju: “Rečenički aspekt predstavlja situaciju (event and stative sentences) s određene tačke gledišta: ona predstavlja govornikov izbor perspektive gledanja na situaciju” (Smith 1983: 470).

Poput Lyonsa (1977) i Comrieja (1976) i ona pravi razliku između *aktionsarta* i *aspekta*; njen termin za *aktionsart* je *situacioni aspekt*, a za glagolski aspekt *aspekt gledišta*. *Situacioni aspekt* uključuje klasifikaciju situacija na radnje, dostignuća (achievement), izvršenja (accomplishments) i stanja (states). Isto tako, Smithova karakterizira perfektivni i imperfektivni aspekt pojmovima *jedinstvena cjelina*, *nepotpunost*, *krajnje tačke* itd. Smithova se slaže sa ostalim lingvistima o broju aspekata; ona tvrdi da postoje samo dva aspekta: perfektivni i imperfektivni. Zato, engleski glagolski aspekt, koji je predmet njene teorijske analize, ima samo dva aspekta: perfektivni (simple aspect) i imperfektivni (progressive aspect).

U odnosu na spomenute lingviste, Smithova daje nove postavke o karakteru gramatičke kategorije aspekta. Njeni komentari o prirodi aspekta, i kao općelingvističke kategorije i kao specifične lingvističke kategorije, veoma su značajni:

- Smithova posmatra četiri glavna tipa situacija (radnje, dostignuća, izvršenja i stanja) kroz svojstva njihovih krajnjih tačaka (end-points), budući da su značenja aspektualnih kategorija, *perfektivno* : *imperfektivno*, u korelaciji sa svojstvima krajnjih tačaka date

¹² Unificirani opis aspekta Smithove, uprkos tome što se primarno bavila engleskim aspektom, može biti generaliziran u objašnjavanju aspekatske strukture drugih jezika (Smith 1983: 480).

situacije; dostignuća, radnje i izvršenja zajedno su događaji i uključuju promjene stanja. Dostignuća i izvršenja su događaji sa prirodnim finalnim tačkama (koje su za njih suštinske), budući da imaju različite faze od početka do završetka radnje, dok su radnje događaji sa arbitrarnim krajnjim tačkama, čije se faze ne razlikuju, i kao takve mogu početi ili završiti se proizvoljno, u bilo kojoj fazi (Smith 1983: 481). Finalne tačke stanja su u kontradistinkciji sa krajnjim tačkama događaja i ne mogu biti dio samih stanja, pošto i počeci i svršeci obuhvataju promjene stanja, a, po definiciji, stanja ne mogu uključivati promjene stanja.

- Smithova je uočila da se interpretacija ili značenje perfektivnog aspekta donekle mijenja sa tipom događajne rečenice (event sentence) koja ga uključuje. “Varijacija rezultira iz činjenice da radnje nemaju prirodne krajnje tačke, dok drugi tipovi događaja imaju” (Ibid. 482).
- Smithova smatra da imperfektivni aspekt pokazuje fazu ili interval nekog događaja koji nije ni inicijalan niti finalan.

Općenito uzevši, teorija o aspektu kod Smithove predstavlja pokušaj premošćivanja postojeće praznine između analiza o aspektima formuliranih na osnovu teorije odnosa “jedan oblik – jedno značenje”. Svako aspektskoj formi datog jezika Smithova dodjeljuje jedno jedino invarijantno značenje i analizira svaku aspektsku formu u interakciji između njegovog značenja i tipa situacije koja je obuhvaćena. Tumačenje perfektivnog aspekta mijenja se unekoliko sa tipom situacije koja se obuhvata. Varijacije proističu iz činjenice da radnje nemaju prirodne krajnje tačke, dok ostali tipovi događaja imaju (Smith 1983: 482). Drugim riječima, ona pravi razliku između dvije komponente rečeničnog aspekta: *situacijskog aspekta*, koji obuhvata tip situacije, tačnije događaj ili stanje i *stanovišnog aspekta*, koji obuhvata tip perspektive – perfektivnu ili imperfektivnu, a ono tzv. sekundarno značenje perfektivnog i imperfektivnog aspekta tumači kao rezultat interakcije između stanovišnog aspekta i situacijskog aspekta (Smith 1997: 193).

Ova opservacija Smithove o tzv. sekundarnom značenju aspektskih oblika kao rezultatu interakcije invarijantnog značenja aspektskih markera i značenja ostalih kategorija pridruženih glagolu – vrijeme i aktionsart ili rezultat interakcije značenja glagolskog oblika kao cjeline i značenja ostalih leksičkih elemenata u rečenici (vremenski prilozi, plural subjekta itd.) uzet je kao polazna osnova u tumačenju značenja glagolskog aspekta u ovoj kontrastivnoj analizi.

Comriejeva teorija o aspektu kao općelingvističkoj kategoriji zasniva se na teoriji odnosa *jedan oblik – više značenja*. Comriejev doprinos

izučavanju aspekta je u tome što je ukazao na netačnost tradicionalnih definicija perfektivnog aspekta. Uzimajući primjere iz pojedinih jezika gdje se koriste i perfektivne i imperfektivne forme za istu dužinu vremena, Comrie ukazuje na neprihvatljivost tvrdnje da perfektivne forme izražavaju situacije kratkog trajanja. Karakterizacija perfektivnih formi kao opisivanje situacija ograničenog (nasuprot neograničenog) trajanja ili punktualnih situacija lingvistički je neopravdana. Iako Comrie kaže kako “nije tačno da je osnovna funkcija perfektivnog aspekta da predstavlja događaj kao trenutani ili punktualni” (Comrie 1976: 17), istina je da perfektivni aspekt ima efekt reduciranja date situacije na jedinstvenu tačku. U prilog “reducirajućem efektu perfektivnog aspekta” mogu se navesti vremenski prilozi sa punktualnim akionsartom [*dar yek češm*] u *tren oka*, [*nāgahan*] *iznenada*, [*fouran*] *odmah*, [*bī derang*] *smjesta* i drugi vremenski prilozi koji su kompatibilni sa nedjeljivom vremenskom konturom situacije (Farahani 1990: 284), kako u perzijskom tako i u bosanskom jeziku. U slijedećem primjeru, uprkos objektivnom trajanju situacije večeranja, vremenski prilog [*dar yek češm be ham za.d.an*] u *hipu*, *za tren oka*, koji upućuje na nedjeljivost, reducira situaciju na jednu tačku, odnosno na jedinstvenu cjelinu.

5. در يك چشم به هم زدن شامش را خورد.
 [*dar yek češm be ham za.d.an šām.aš rā x^wor.d.ø* (pfv.)]
 U hipu on večera.¹³

Kod analize perfektivnih formi nekih stativnih glagola, Comrie zaključuje da neki stativni glagoli pokazuju ingresivno značenje, to jest pokazuju početak situacije, pa takvi glagoli mogu upućivati na stanje ili ulazak u to stanje (Comrie 1976: 20). Pošto ulazak u stanje, suprotno od bivanja u nekom stanju, uključuje promjene i kao takav jeste dinamičan, prije bi se reklo da je to rezultat kombinacije ovih glagola sa imperfektivnim, odnosno perfektivnim aspektom, a ne njihovo karakteristično obilježje. Primjer za ovo jesu perfektivne forme određenih glagola u perzijskom, posebno glagoli mentalnih aktivnosti (medijalni glagoli), kao [*dānestan*] *znati*, *biti obaviješten*, *shvatiti*, [*šenāxtan*] *prepoznati*, *biti upoznat sa*, *priznavati*, [*fahmīdan*] *razumjeti*, *shvatiti*, *pojmiti* nepromjenjivo imaju dinamičko značenje, a njihov imperfektivni parnjak ima stativno značenje, kao što se vidi iz slijedećih primjera:

¹³ Glagol *večerati* je dvoaspekatski/dvovidski glagol (kao i glagoli *čuti*, *vidjeti*, *vaspitavati*, *ručati* i drugi) u bosanskom jeziku, jer se njegov aspekt određuje kontekstom.

- 6.a) فوراً فهميدم چه می گوید.
 [fouran fahm.īd.am (pfv.) če mī.gūy.ad]
 Odmah sam shvatio šta kaže.
- b) می فهمم چه می گویی.
 [mī.fah.am (impf.) če mī.gū.yī]
 Shvatam šta govoriš.
- 7.a) فوراً او را شناختم.
 [fouran ū rā šenāx.t.am (pvf.)]
 Odmah sam ga prepoznao.
- b) او را خوب می شناسم.
 [ū rā xob mī.šenās.am (impf.)]
 Ja njega dobro znam.
- 8.a) فوراً دانستم که باید بروم.
 [fouran dānes.t.am (pfv.) ke bāy.ad be.rav.am]
 Odmah sam znao da trebam ići.
- b) می دانم که باید بروم.
 [mī.dān.am (impf.) ke bāy.ad be.rav.am]
 Znam da trebam ići.

Comrie ne poistovjećuje progresivni aspekt sa imperfektivnim aspektom. Po njegovom teorijskom radnom okviru, iako neki jezici imaju i progresivni i imperfektivni aspekt (imperfektivni aspekt ne isključuje normalno progresivno značenje), progresivni i imperfektivni aspekt razlikuju se kao dvije potpuno odvojene kategorije (Comrie 1976: 32), što potvrđuju i primjeri u perzijskom jeziku.

U vezi sa habitualnošću (navikama), što su prema njegovom mišljenju “sukcesivna događanja nekoliko primjera date situacije” (Comrie 1976: 26), Comrie tvrdi da se ona ne iskazuje ni inherentnim aspektualnim značenjem glagola kao leksičke jedinice (aktionsartom) niti semantikom glagolskog oblika (aspektualnim oblikom), već drugim elementima u rečenici, posebno vremenskim priložima. U prvom primjeru vremenski prilog [har rūz] *svaki dan* upućuje na ponavljanje situacije, dok u drugom primjeru vremenski prilog [fardā] *sutra* sa istim glagolskim oblikom upućuje na semelfaktivnu situaciju (*semelfactive situation*), odnosno situaciju koja se događa jednom i samo jednom.

- 9.a) علی هر روز به مدرسه می رود.
 [‘alī har rūz be madrese mī.rav.ad]
 Ali svaki dan ide u školu.

- b) علی فردا به مدرسه می رود.
 ['alī fardā be madrese mī.rav.ad]
 Ali ide sutra u školu.

I u bosanskom i u perzijskom jeziku moguće je na mjestu imperfektivnih formi koristiti perfektivne forme sa značenjem navike, odnosno u rečenicama koje upućuju na uobičajene situacije, posebno gdje ostatak konteksta pokazuje habitualnost.

Većina punktualnih situacija, po Comriejevom mišljenju, uopće nisu punktualne, već su situacije vrlo kratkog trajanja, jer se pod posebnim okolnostima sastoje od nekoliko uzastopnih faza (Ibid. 26), kao na usporenom filmu. Ovo je posebno značajno stoga što objašnjava spajanje izvjesnih punktualnih glagola sa imperfektivnim aspektom u aspektualnim jezicima.

Analiza Östena Dahla (1985) bitno se ne razlikuje od već iznesenih. Njegova definicija perfektivnosti (izuzev tumačenja obilježja ograničenosti) manje-više identična je Comriejevoj. Dahlova karakterizacija imperfektivnog aspekta kao "aktivnost u toku" nije nova. Za naše istraživanje posebno su značajne Dahlove informacije koje potvrđuju činjenicu da standardni kolokvijalni dijalekt modernog perzijskog zaista ima kategoriju progresivnosti, koju je opisao Dehqan (1972), kao i kategoriju imperfektivnosti.

Dahlovi podaci o glagolskom sistemu (vrijeme, način, aspekt) modernog perzijskog, skupljeni pomoću kvestionara (od ograničenog broja perzijskih informatora u kojem nije specificirao broj informatora, nivo obrazovanja, ali s obzirom da je glavni uvjet za cjelokupni proces prikupljanja podataka sposobnost da čitaju i govore engleski, pretpostavlja se da su obrazovani), pokazuju da je moderni perzijski jezik jedan od onih jezika u kojima postoji progresivni aspekt. Zapravo, njegov popis od 28 jezika koji imaju progresivan aspekt (Dahl 1985: 90-93) u redosljedu statističke korelacije između općelingvističke i konkretne jezičke kategorije progresiva ukazuje na to da je perzijski jezik na šestom mjestu kao primjer jezika korelacije općelingvističke kategorije progresiva i kategorije progresiva u jeziku koji je analiziran u kontekstima sa predikacijama.

Bacheova teorija glagolskog aspekta, koja se zasniva na metalingvističkoj karakterizaciji aspekatske kategorije na osnovu ruskog glagolskog sistema, posljednja je u pregledu značajnih aspekatskih teorija. Njegov pristup se razlikuje značajno od Allenovog, Comriejevog, Dahlovog i Lyonsovog, jer se ne zasniva ni na teoriji odnosa "jedan oblik – jedno značenje" niti na teoriji odnosa "jedan oblik – više značenja".

Bacheovo tumačenje glagolskog aspekta slično je tumačenju aspekta koje nalazimo kod Smithove, pošto se bazira na “dva nivoa značenja (aspekta kao gramatičke kategorije): *definicijski* i *funkcionalni aspekt*” (Bache 1985: 145).

Dvije su pretpostavke Bacheove teorije: a) ni teorija odnosa *jedan – jedan* niti *jedan – više* između forme i značenja nije logična u pogledu aspekatskog sistema pojedinih jezika, b) vrijeme, aspekt i aktionsart, uprkos tijesnim vezama jednih sa drugim, jesu autonomne kategorije.

Bache (1985: 145) smatra da bi se “bazično značenje” aspekata trebalo definirati na osnovu analiza distinktivnih konstrukcija, ili na osnovu konstrukcija gdje se najčistije pojavljuje *perfektivna* : *imperfektivna* opozicija, odnosno ono što se u slavenskoj lingvistici naziva vidskim parovima. Bache *definicijskim nivoom* (the definition level) naziva bazično značenje aspekta, što rezultira izučavanjem distinktivnih konstrukcija, a izvedeno značenje koje rezultira iz uzajamnog kategorijalnog djelovanja, odnosno interakcije aspekta sa kategorijom aktionsarta i vremena naziva, *funkcionalnim nivoom* (the function level).

OSVRT NA SAVREMENA TUMAČENJA KATEGORIJE ASPEKTA

Sve predstavljene teorije o aspektu definira aspekt kao govornikov/piščev način gledanja na datu situaciju; *perfektivni* viđenje situacije kao jedne potpune (nedjeljive) cjeline, a *imperfektivni* kao fokus na srednju(e) fazu(e) (odnosno dijelove jedne situacije). Sve spomenute analize aspekta možemo podijeliti na tri grupe. Prva grupa obuhvata ona tumačenja aspekta koja se zasnivaju na odnosu “jedan – jedan” između aspekatskih formi i aspekatskih značenja (jedan oblik ima jedno značenje). Allenova analiza engleskog aspekta pripada ovoj grupi. Drugu grupu čine one aspekatske analize koje postuliraju da aspekatski oblici imaju više nego jedno značenje, od kojih je jedno centralno, više tipično od ostalih značenja. Unutar radnog okvira ovih pristupa, centralno značenje često se naziva osnovnim ili primarnim značenjem, a ostala sekundarnim značenjem. Comriejeva i Lyonsova teorija aspekta pripadaju ovoj grupi. Konačno, druga grupa obuhvata ona tumačenja aspekta koja uzimaju za pretpostavku da se tzv. sekundarno značenje perfektivnog i imperfektivnog aspekta, ustvari, može okarakterizirati interakcijom glagolskog aspekta i ostalih kategorija pridruženih

glagolu. Ovoj grupi pripadaju tumačenja aspekta prema Carloti Smith i Carlu Bacheu. Princip asocijacije aspekatskih teorija znanstvenika treće grupe evidentan je iz sljedećih navoda:

- a) “Pretpostavljene analize zavise od interakcije između dva tipa aspekta (situacioni aspekt i stanovišni aspekt) istaknutih u ovoj knjizi. Gledište se tumači prema suštinskim odlikama situacionih tipova” (Smith 1983: 492).
- b) “Moj pristup, dakle, uključuje dva nivoa aspektualnog značenja: definicijski nivo (gdje je osnovno značenje aspekta i njegovih članova definirano na osnovu ograničenog područja mog sistema zamjene) i funkcionalni nivo, gdje je izvedeno aspektualno značenje definirano na osnovu drugih područja mog sistema zamjene: to jest gdje se određuju interkategorijalne relacije osnovnog značenja” (Bache 1985: 145).

Na osnovu navedenih teorija i analize primjera iz perzijskog jezika i njihovih ekvivalenata u bosanskom jeziku, činilo nam se da je najlogičnije da naš stav o aspekatskim značenjima baziramo na odnosu između aspekatskih oblika i semantičkih aspekatskih opozicija, što je donekle slično stavu Bachea i Smithove. Naime, unutar radnog okvira Bachea i Smithove “sekundarna značenja aspekata” su rezultat interakcije kategorije vremena, aspekta i aktionsarta (posebno između aktionsarta i aspekta), a unutar radnog okvira našeg istraživanja “sekundarna značenja” nisu samo rezultat interakcije vremena, aspekta i aktionsarta (posebno aspekta i aktionsarta) nego i ostalih leksičkih elementa u diskursu (vremenski prilozi, subjekt, objekt(i)). Ostale leksičke jedinice u lingvističkom izrazu (u oba kontrastirana jezika) sa svojim značenjem doprinose cjelokupnom značenju. Stoga se glagolski aspekt i aktionsart moraju posmatrati u okviru semantičkog i sintaksičkog konteksta u kojem se pojavljuje glagolski oblik.

Značenje habitualnosti, po tradicionalnom tumačenju sekundarno značenje aspekatske forme, isključivo je rezultat prisustva vremenskih priloga u rečenici ili aktionsarta (ili drugih ekstralingvističkih faktora) i nema snažnu neposrednu vezu sa aspekatskim markerima. U narednim primjerima (10 i 11) za habitualno značenje u oba jezika odgovorne su priloške fraze [*har rūz*] *svaki dan* i [*har sāl*] *svake godine*, a ne imperfektivne forme.

10. علی هر روز به مدرسه می رود.
[‘*alī har rūz be madrese mī.rav.ad* (impf.i.ici.on)]
Ali svaki dan ide u školu.

11. هر سال آنجا می رفتم.
[*har sāl āngā mī.raf.t.am.* (impf. iči.pret.ja)]
Svake godine sam tamo išao.

Nakon što smo se ukratko osvrnuli na različita tumačenja aspekta s ciljem da napravimo teorijsku podlogu potrebnu za izučavanje aspekatskih formi i njihovih značenja, neophodno je napraviti kontrastivnu analizu aktionsarta, semantičke strane aspektualnosti.

GLAGOLSKI ASPEKT U BOSANSKOM I PERZIJSKOM JEZIKU

GLAGOLSKI ASPEKT U BOSANSKOM JEZIKU

Glagolski aspekt u bosanskom jeziku označen je kao gramatička kategorija glagola u kojoj se razlikuju dvije gramatičke oznake: perfektivnost i imperfektivnost. Aspekatske distinkcije bosanskih glagola vidljive su već u leksičkom značenju glagola ili, rjeđe, tek na sintaksičko-semantičkom nivou kod glagolskih leksema koje na morfološko-leksičkom nivou nisu aspekatski markirane (npr. večerati). Naime, infinitiv, izrazito nedeiktička kategorija, već u svom obliku reflektira glagolski aspekt, pa se može reći da je u bosanskom jeziku donekle leksikalizirana kategorija aspekta, npr. *bacati – baciti, dolaziti – doći, plesti – isplesti*. Stoga se može reći da glagolski aspekt u bosanskom jeziku nosi morfosemantičko obilježje glagola. Sa kategorijom aspekta često se povezuje semantička kategorija *aktionsarta*, kojem uglavnom u gramatikama slavenskih jezika odgovara termin *glagolski lik*, mada su one dvije nezavisne kategorije koje treba razlikovati.

Perfektivnim aspektom izražava se neka radnja, zbivanje ili stanje u svojoj cjelovitosti, bez mogućnosti da se dijeli na faze i bez obzira na vremensku dimenziju u kojoj se odvija ili smješta, npr. *pročitati, namignuti, izbrisati, kucnuti*. Radnje glagola sa perfektivnim aspektom mogu se odnositi samo na prošlost i budućnost, budući da se na pitanje *Šta sada radiš?* može odgovoriti samo sa imperfektivnim glagolom. Upotreba perfektivnih glagola ima samo relativnu upotrebu u sadašnjosti ili u zavisnim rečenicama sa referencom za budućnost (Peti 1997: 406).

Imperfektivnim aspektom se izražava neka radnja, zbivanje ili stanje u svom trajanju s obzirom na vrijeme u kojemu se odvija ili u koje se smješta i može se dijeliti na faze (Ibid. 406). Radnje perfektivnih glagola mogu se odnositi na prošlost, sadašnjost i budućnost.

Zabrane se češće izriču imperfektivnim nego perfektivnim glagolima, dok se imperativ izriče i imperfektivnim i perfektivnim glagolima. Glagoli među kojima postoji opozicija u aspektu čine aspekatske (vidske) parove, od kojih je jedan perfektivan, a drugi imperfektivan, npr.

čitati – pročitati, pisati – napisati, činiti – učiniti. Ovim aspekatskim parovima može se pridružiti i opozicija u načinu vršenja radnje, npr. *dolaziti – doći, micati – maknuti* ili u učestalosti, međutim, to je već rezultat interakcije aspekta i aktionsarta. Zbog uzajamnog djelovanja aspekta i aktionsarta u nekim gramatikama semantička značenja načina vršenja radnje svrstavaju u subaspektske kategorije, međutim, mi smo već naglasili da treba razlikovati te dvije kategorije.

Morfološka sredstva za izražavanje glagolskog aspekta u bosanskom jeziku

Izražavanje aspektske opozicije spada u tvorbu glagola, budući da se u glagolskom obliku pored aspektske opozicije, najčešće, pridružuju i druga značenja.

Polazeći od kategorije aspekta, kod tvorbe glagola može se vršiti promjena aspekta pomoću više morfoloških sredstava i načina. Najčešće su to prefiksacija, sufiksacija, alternacija sufiksa i korijena, naglasak i suplecija (Jahić, Halilović, Palić 2000: 261). Sva tri procesa – sufiksacija, prefiksacija i suplecija – mijenjaju aspekt glagola.

Međutim, dok opozicija modificirana sufiksacijom i suplecijom predstavlja samo razliku u aspektu radnje, opozicija modificirana prefiksacijom predstavlja ne samo razliku u razvoju radnje nego i razliku u načinu na koji se izvodi radnja.

Razlika između sufiksacije i suplecije jeste u tome što je model sufiksacije glagola vrlo produktivan obrazac na koji nailazimo kroz cijelu leksiku, dok model suplecije uopće nije produktivan i uočen je samo kod nekoliko glagola (*ući/ulaziti, naći/nalaziti, prići/prilaziti* itd.). Model sufiksacije sa promjenom sufiksa *-i* u *-ava* isključivo služi za promjenu aspekta glagola, što se ne može reći za model prefiksacije.

Neki glagoli se perfektiviziraju prefiksom *s-* (*svladati*), drugi prefiksom *u-* (*uhvatiti*), ili prefiksom *za-* (*zahvatiti*), zavisno od semantike glagola. Međutim, ovi isti prefiksi sa određenim glagolima daju posebnu nijansu značenju glagola (npr. *s-* u *sići* daje nijansu pokreta prema dolje, prefiks *u-* u *ući* daje nijansu kretanje u nešto, prefiks *za-* u *zaći* daje nijansu pokreta iza nečega). Drugim riječima, model sufiksacije ima funkciju imperfektivizacije, dok model prefiksacije, pored perfektivizacije glagola, daje i posebnu nijansu značenju glagola.

Na osnovu iznesenog može se reći da je sufiksacija čisti morfološki proces imperfektivizacije, a prefiksacija, pored perfektivizacije, derivira i novo značenje. Tako sufiksacija spada u flektivnu morfologiju, dok je prefiksacija dio derivacijske morfologije. Iz ovoga proizlazi da sufiksacija producira infleksijske alternacije, a prefiksacija nove riječi.

Imperfektivizacija ima čisto aspekatski karakter i zato je nazivamo gramatičkim procesom, budući da samo mijenja aspekt glagola, dok je perfektivizacija leksičko-gramatički proces, jer mijenja i značenje glagola.

Nameće se zaključak da se uzima kao opće pravilo da prisustvo prefiksa automatski čini glagol perfektivnim, naravno, sa nekim izuzecima.¹⁴

Postoji, ustvari, mali broj glagola koji ostaju imperfektivni, čak i kada su prefiksirani, npr. *prethoditi*, *sadržati*, *izgledati*. To je rezultat, vjerovatno, interakcije specifične semantike prefiksa i semantike glagola, pošto isti glagoli sa drugim prefiksima ali različitog značenja, rezultiraju perfektivnim aspektom (*pohoditi*, *podržati*, *pogledati*).

Imperfektivizacija – koja se vrši po modelu sufiksacije i perfektivizacija koja se vrši po modelu prefiksacije – odvijaju se na isti način, bilo da posmatramo prvi stepen ili drugi stepen u derivaciji. U modelu sufiksacije nalazimo *i roditi* → *rađati* i *ispisati* → *ispisivati*, i u modelu prefiksacije nalazimo *pisati* → *ispisivati* i *ispisivati* → *poispisivati*. U drugom stepenu derivacije, međutim, ne nalazimo čisto gramatikalizirane prefikse, odnosno prefikse koji služe samo da promijene aspekt. U prvom stepenu imperfektivizacije možemo također obuhvatiti parove kao *iščeznuti* – *iščezavati*, iako se historijski deriviraju po modelu prefiks + glagola, u sadašnjoj fazi jezika oni se analiziraju kao neprefiksirani glagoli (Silić 1979: 50).

U bosanskom jeziku, u oblasti glagolskog aspekta, postoje osobenosti koje nisu svojstvene većini današnjih slavenskih jezika ili bar ne u tolikoj mjeri. U bosanskom jeziku, što je neobično za slavenski glagolski sistem, postoji bogatstvo u dvoaspekatskim glagolima, i to na račun prigušivanja prefiksacije, kao najčešćeg morfološkog sredstva (Grickat 1957-58: 65).

Jedan broj glagola nije aspekatski obilježen u osnovi stoga ih nazivamo dvoaspekatskim (dvovidski) glagolima. Zato se nije moguće rukovoditi određenim kriterijima pri određivanju aspekatske vrijednosti

¹⁴ Iz ovog pravila treba izuzeti oblike kao *prevoziti* i *razrješavati* (koji čak i prefiksirani, ostaju imperfektivni). Ovi oblici moraju se podvesti pod model sufiksacije, a ne pod model prefiksacije (*prevesti/prevoziti* i *razriješiti/razrješavati*, ne *voziti/prevoziti* i *rješavati/razrješavati*). Mora se obratiti pažnja na sve stepene derivacije, pošto su *prevoziti* i *razrješavati* rezultat drugog stepena derivacije. Prvi stepen u derivaciji je *vesti/prevesti* i *riješiti/razriješiti* (oba po modelu prefiksacije). Ovi primjeri pokazuju da prefiks može biti dodat i na perfektivni glagol, koji naravno ostaje perfektivan. I oni, također, mogu biti podvedeni pod model prefiksacije (Silić 1978: 49).

ovih glagola, nego se na osnovu užeg ili šireg konteksta određuje njihov aspekt. Najčešće su to druge prisutne leksičke jedinice u rečenici (obično vremenski prilozi – *često, redovno, uvijek, svaki dan* i slični prilozi).

Ja sam bio spriječen i nisam to dovršio. (pfv.)

Ja sam cijele zime bio spriječen da radim. (impf)

Kad telefonira, reći će ti šta ti je činiti. (pfv.)

Kad telefonira, nemoj mu smetati. (impf.)

GLAGOLSKI ASPEKT U PERZIJSKOM JEZIKU

Glagolski aspekt u perzijskom jeziku je gramatičkog karaktera, budući da perzijski infinitiv ne sadrži aspekatsku distinkciju – neutralan je – što govori o kategorijalnoj razlici karaktera glagolskog aspekta u bosanskom i perzijskom jeziku. Aspekatska opozicija glagola u savremenom perzijskom jeziku je tročlana: *perfektivan* vs. *imperfektivan* vs. *progresivan*. Polazeći od kategorije aspekta, tvorbom glagola vrši se promjena aspekta isključivo gramatičkim procesom prefiksacije glagolske osnove (preteritske ili prezentske) i dodavanjem pomoćnog glagola [*dāštan*]. Morfološka sredstva kojima se vrši markiranje glagolskog aspekta u savremenom perzijskom jeziku su: prefiks [*mī-*]¹⁵ za imperfektivizaciju, prefiks *Ø-* i [*be-*] za perfektivizaciju, te pomoćni glagol [*dāštan*] i prefiks [*mī-*] za markiranje progresivnog aspekta.

Tradicionalni i moderni pristup

U većini preskriptivnih gramatika perzijskog jezika, tradicionalni gramatičari Qarib at al. (1950), Maškur (1971), Hanlari (1976), Lambton (1960), Rubinchik (1972) i ostali ne izdvajaju glagolski aspekt kao nezavisnu kategoriju u okviru glagolskog sistema perzijskog jezika, premda je značajna koliko i glagolsko vrijeme.

Moderni iranski lingvisti, Maraši (1970), Madani (1984), Windfuhr (1979), Farahani (1990) i drugi, u svjetlu savremenih lingvističkih

¹⁵ Arhaični oblik od [*mī-*] je [*hamī-*], zastupljen, uglavnom, u klasičnim tekstovima i piše se rastavljeno od glagola, za razliku od *mī-* koji se sreće u tekstovima napisan sastavljeno i rastavljeno od glagola. Savremena pravopisna norma nalaže odvojeno pisanje ovog prefiksa od glagola. U našem radu preuzeli smo primjere onako kako su napisani u tekstovima citiranog korpusa.

teorija, uspostavili su nove kriterije za sistematsko izučavanje glagolskog sistema u perzijskom jeziku, i u okviru njega kategorije vremena i aspekta, njihove univerzalnosti i njihove sintaksičke i semantičke uloge kao opće gramatičke kategorije.

Glagolski aspekt prema G. Windfuhru

Glagolski aspekt u perzijskom jeziku, kao i vrijeme, spada u bazične kategorijalne vektore. Stoga, Gernot Windfuhr (1979: 86) smatra da je “vjerovatno, glavno distinktivno obilježje perzijskog glagolskog sistema aspekt, a ne glagolsko vrijeme”. On tvrdi da je razlika između perzijskog خواند [$x^w \text{ān.d.} \emptyset$] *pročitao je* i می خواند [$mī.x^w \text{ān.d.} \emptyset$] *čitao je/imao je običaj čitati* u aspektu, premda tradicionalni gramatičari u ovom slučaju vide razliku u glagolskom vremenu i ove forme nazivaju preteritom, odnosno imperfektom.

Međutim, iako je jedna od razlika između oblika prošlog vremena خواند [$x^w \text{ān.d.} \emptyset$] *pročitao je* i می خواند [$mī.x^w \text{ān.d.} \emptyset$] *čitao je/imao je običaj čitati* ona u aspektu, ne može se tvrditi, samo na osnovu aspekatske distinkcije u prošlom vremenu, da je aspekt (a ne glagolsko vrijeme) glavni distinktivni faktor savremenog glagolskog sistema perzijskog jezika (Windfuhr 1979: 87).

Windfuhr tvrdi da je osnovna vremenska distinkcija u standardnom kolokvijalnom perzijskom *prošlost* vs. *neprošlost* i da perfektivna prošlost اوادم [$ūma.d.am$] obično upućuje na buduću situaciju na koju se gleda kao na cjelinu. Drugim riječima, ovaj autor smatra da u modernom perzijskom perfektivna prošlost popunjava prazninu stvorenu odsustvom perfektivne neprošlosti u sistemu i da aspekatska opozicija *perfektivan* vs. *neperfektivan* nije ograničena samo na prošlo vrijeme. Njegov stav jeste da u modernom perzijskom jeziku, kao i u ruskom, postoji aspekatska opozicija između perfektivnih i imperfektivnih formi i u prošlom i u neprošlom vremenu, s tom razlikom što je u perzijskom perfektivna prošlost perfektivni član aspekatske opozicije i u prošlom i u neprošlom vremenu. On daje slijedeće primjere:

- a. حسن ، بیا! بله ، اوادم!
 [Hasan, biyā! Bale, ūmadam.]
 'Hasan, come! O.K. , I am coming/on my way.'
 Hasane, dolazi! Uredu, dolazim (dosl. dođoh).

Ili uzvik posjetioca koji još uvijek sjedi:

b. خوب، ما ديگه رفتيم!
 [xob, mā dīge raf.t.īm]
 'Well, I am going/will go now.'
 Dobro, idemo sada (dosl. otišli smo).

c. من پریدم تو هم بپر: يك دو سه!
 [man parīdam. to ham bepar. yek, do, se!]
 'I'll jump now. You jump too. 1, 2, 3!'
 Sada skačem (dosl. skočih). I ti skoči: jedan, dva, tri!

Perfektivna prošlost u navedenim primjerima kod Windfuhra kao opća forma za određenu budućnost u standardnom kolokvijalnom dijalektu (Windfuhr 1978: 90) ne označava buduće događaje čija su događanja izvjesna, nego događaje čije događanje ili neposredno prethodi ili slijedi iza momenta govora. U primjeru (a), Hasan je već na putu, kada kaže [bale, ūmadam!] ili odmah polazi nakon što je to rekao. U primjeru (b), gost bi mogao ustati odmah nakon što je rekao [mā dīge rafīm]. Konačno, u primjeru (c) osoba je gotovo skočila, kad je rekla: [man parīdam]. Međutim, u perzijskom jeziku ako uz perfektivnu prošlost koja označava buduće događaje¹⁶ dodamo prilog za buduće vrijeme, npr. چند دقیقه ديگه ، فردا، سال آینده [sāl-e āyande, fardā, čand daqīqe-ye dīge], rečenica je negramatična (*), čak i gdje je izvjesno događanje označenog događaja, npr.:

d. حسن، بيا! بله، چند دقیقه ديگر اوادم!
 [hasan, biyā! – *bale, čand daqīqe.ve dīgar ūma.d.am!]

e. خوب، ما چند دقیقه ديگر رفتيم!
 [xob, *mā čand daqīqe-ye dīgar raf.t.īm!]

f. من چند دقیقه ديگر پریدم!
 [*man čand daqīqe.ve dīgar par.īd.am!]

Navedeni primjeri pokazuju da je u standardnom kolokvijalnom perzijskom opći oblik za određenu budućnost (događaji čije je događanje izvjesno s govornikove tačke viđenja) prezent (ili imperfektivna neprošlost), a ne perfektivna neprošlost (aorist) kao u primjeru [čand daqīqe.ve dīge mī.āy.am] Doči ću /dolazim za nekoliko minuta!

¹⁶ U formalnom govoru govornik koristi tzv. "određenu budućnost", to jest perfektivnu neprošlost od [xⁿās.t.an] + kratki infinitiv glavnog glagola.

I u bosanskom se jeziku u relativnoj upotrebi koristi perfektivna prošlost za izražavanje radnje u bliskoj budućnosti i naziva se futurski aorist, npr. *Oдох ja!* (radnja koja neposredno slijedi). Međutim, za razliku od perzijskog jezika, u bosanskom jeziku ovi se oblici mogu spajati sa priložima za određenu budućnost, npr. *Oдох ja sutra* (iduće godine, za tri dana itd.). U oba kontrastirana jezika, dakle, u relativnoj upotrebi koristi se perfektivna prošlost za budući događaj samo kada je govornik uvjeren da će se data situacija desiti u bliskoj budućnosti ili neposredno nakon momenta govora i kao takva mogla bi se shvatiti kao neko iskustvo iz sfere prošlog vremena.

Drugi razlog zbog kojeg je aspekt glavni distinktivni faktor u modernom perzijskom sistemu Windfuhr vidi u tome što se “aspekatska distinkcija može naći i u ne-indikativu. Dosad još nije objašnjena činjenica da postoje samo dva konjunktiva¹⁷ i samo dva kondicionala, to jest prezentski konjunktiv kao [*be.rav.am*] 'da idem' i preteritski konjunktiv [*raf.t.e bāš.am*] '(da) sam (možda) otišao'; te kondicionalni imperfekt [*mī.raf.t.am*] 'išao bih' i kondicionalni pluskvamperfekt [*raf.t.e bū.d.am*] 'otišao bih/bio bih otišao’’. Ovim se sugerira da postoji aspekatska opozicija i u konjunktivu i kondicionalu (Windfuhr 1978: 88). Ovim argumentom Windfuhr aspektu u perzijskom daje primarnu ulogu, a glagolskom vremenu sekundarnu ulogu. U ovom slučaju teško bi se mogli poistovjetiti perfekatski oblici (neprošli perfekt, prošli perfekt, konjunktiv perfekta)¹⁸ sa perfektivnim oblicima. Treba uzeti u obzir da je prezentski konjunktiv [*be.rav.am*] perfektivan a ne imperfektivan, stoga opozicija između dva konjunktivna oblika u perzijskom jeziku (neprošlog i perfekatskog konjunktiva)¹⁹ je *perfektivan* vs. *perfekt*, a ne *perfektivan* vs. *imperfektivan*. Dalje, moramo reći, suprotno Windfuhrvoj tvrdnji, da perzijski ima više nego dva kondicionala. Naime, drugi glagolski oblici koji se mogu pojaviti u protazama (zavisnim rečenicama) perzijskog jesu neprošli konjunktiv, perfektivna neprošlost i imperfektivna neprošlost (Lazard 1992: 251), kao što se vidi u slijedećim primjerima:

7. اگر الان بروی به موقع می رسی.
 [*agar al'ān be.rav.ī* (neprošli konjunktiv), *be mouqe' mī.ras.ī*]
 Ako sada odeš, stići ćeš tamo na vrijeme.

¹⁷ U gramatikama perzijskog jezika obično se u sistemu glagolskih vremena navode slijedeći konjunktivi: neprošli (prezentski) بروم ; prošli perfektivni (preteritski) رفته باشد ; prošli imeperfektivni (imperfektni) می رفته باشد ; davno prošli (pluskvamperfektni) رفته بوده باشد.

¹⁸ To jest [*raf.t.e ast*], [*raf.t.e būd*] i [*raf.t.e bāš.am*].

¹⁹ To jest [*be.rav.am*] i [*raf.t.e bāš.am*].

8. اگر پاسخ را می دانی بگو دیگر.
[*agar pāsox rā mī.dān.ī* (imperfektivna neprošlost), *be.gū dīgar*]
Ako znaš odgovor, pa reci ga.
9. اگر رفتم تو را هم با خود می برم.
[*agar raf.t.am* (perfektivna prošlost), *to rā ham bā x^wod mī.bar.am*]
Ako budem išao, povest ću te.

Iz navedenoga možemo zaključiti da je aspekt nezavisna kategorija u sistemu modernog perzijskog jezika, za šta navodimo slijedeće dokaze:

- a) Razlika između glagolskih oblika prošlog vremena (preterita) [*x^wān.d.am*] *pročitao sam* i (imperfekta) [*mī.x^wān.d.am*]²⁰ *čitao sam/imao sam običaj čitati* nije samo u gramatičkom vremenu nego i u aspektu. Oba glagolska oblika upućuju na prošlu situaciju, ali na različite načine: prvi vidi situaciju kao cjelinu, a drugi vidi situaciju kao trajanje u vremenu.
- b) U perzijskom aspekatska distinkcija *perfektivan* : *imperfektivan* morfološki se markira *prisustvom* vs. *odsustvom* afiksa.
- c) Iako se u perzijskom imperfektivna neprošlost normalno zamjenjuje perfektivnom neprošlošću, postoje dvije forme, barem što se tiče modalnih glagola [*x^wās.t.an*] – htjeti, željeti²¹ i kopule [*bū.d.an*] – biti²², perfektivna i imperfektivna u prošlom vremenu.
- d) Takozvani neprošli konjunktiv (prezentski konjunktiv) u praksi je neprošli perfektivni glagolski oblik koji je ograničen na zavisne rečenice i obično za buduće situacije.²³

Navedena karakteristična obilježja perzijskog glagolskog sistema ne idu u prilog mišljenju da je glavna distinkcija u perzijskom glagolskom sistemu između imperfektivnog i perfektivnog aspekta u indikativu i neindikativu, nego jednostavno pokazuju da je aspekt

²⁰ Razlika između [*x^wān.d.am*] i [*mī.x^wān.d.am*], prema Comrieju, jeste aspektska razlika, što ukazuje na kategorijalnu neovisnost aspekta u perzijskom jeziku. Glagolski prefiks [*mī-*] Comrie naziva imperfektivnim markerom (Comrie 1976: 88).

²¹ Npr. [*man x^wāh.am raf.t*] *iči ću* i [*man mī.x^wāh.am be.rav.am*] *želim da idem*.

²² Npr. [*ū dar xāne ast*] *on je kod kuće* i [*ū dar xāne mī.bāš.ad*] *on je kod kuće*, drugi izraz je stilistički varijanta prethodnog.

²³ Ograničenje neprošlog konjunktiva na referencu za buduće vrijeme je predvidljivo iz činjenice da su perfektivne konstrukcije općenito inkompatibilne sa vremenskom referencom za sadašnjost.

relevantan kao glagolska kategorija. Vremenska distinkcija *anterioran* vs. *neanterioran*, također, distinktivni je faktor u glagolskom sistemu –anteriorni odnosno neanteriorni oblici upućuju na događaje prije odnosno poslije osnovne referencijalne tačke, odnosno momenta govora ili kontekstom ustanovljene vremenske referencijalne tačke. Zato, najbolje bi bilo reći da je kategorija aspekta u perzijskom gramatičkom sistemu relevantna koliko i kategorija gramatičkog vremena.

SEMANTIČKA KOMPONENTA ASPEKTUALNOSTI – AKTIONSART –

Imajući u vidu stalnu interakciju između aspekta i aktionsarta, odnosno između aspekta i inherentnog značenja glagola, neophodno je ustanoviti, prije diskusije o semantici aspekatskih formi modernog perzijskog jezika i njihovih ekvivalenata u bosanskom jeziku, kriterije koji određuju klasifikaciju glagola na leksičke tipove. Termin *aktionsart* (kojem uglavnom odgovara termin glagolskog lika u gramatici bosanskog jezika) odnosi se na inherentno aspektualno značenje glagola (odnosno dio značenja glagola) i označava pojam za tip glagolske situacije ili prirode glagolske situacije, koji se, najčešće, vezuje za segment ukupne pragmatičke situacije koja se tiče prirode čovjekovih aktivnosti, njegovih stanja i zbivanja u prirodi i okolini, odnosno čovjekovog poimanja apstraktnih operacija. Za različita semantička obilježja, i to samo ona koja su distinktivna, a u vezi sa inherentnom leksičkom semantikom glagola koriste se različiti termini u tradicionalnoj, ali i u recentnoj literaturi o glagolskom aspektu i glagolima kao klasi riječi. Najčešći termin je *Aktionsart*, njemački gramatički termin kojim se prvobitno označavao pojam glagolskog aspekta (od druge polovine 19. st.), a tek kasnije za neka leksička obilježja glagola. Gore izloženo upućuje na to da je aktionsart i u bosanskom i u perzijskom jeziku leksička kategorija.

KLASE STATIVNIH I DINAMIČKIH GLAGOLA

Stativni glagoli

Sva semantička obilježja stativnih glagola upućuju na situacije koje su stabilne i homogene i kao takve ne obuhvataju promjene, nemaju unutarnju strukturu. Takav je glagol بودن [būdan] *biti*, kao i sve predikacije koje sadrže ovaj glagol داشتن [dāštan] *imati*, i sve glagolske konstrukcije koje se sastoje od ovog glagola u značenju posjedovanja, a ne uzročnosti, دانستن [dānestan] *znati* – po svim uobičajenim podjelama

ovi glagoli su stativni²⁴ i samo na osnovu semantičke analize može se potvrditi da li je neki od njih u određenom kontekstu stativan ili nestativan (dinamički). Kriteriji za određivanje stativnosti²⁵ pojedinog glagola uključuju ispitivanje i sintaksičkih odlika u datoj rečenici, ili čak i u širem kontekstu, kako bi se napravile jasne distinkcije između stativnih i nestativnih glagola.

Najbolji kriteriji za distinkciju stativnih glagola su semantički kriteriji, budući da se samo tako može objasniti kompatibilnost većine stativnih glagola sa imperfektivnim aspektom i činjenica da stativni glagoli mogu imati i stativnu i dinamičku upotrebu.

U dinamičkim konstrukcijama, stativni glagoli više ne označavaju samo situacije koje jednostavno postoje i ne obuhvataju pojam promjene nego i situacijske procese koji “variraju prema intenzitetu i kvalitetu” (Bache 1985: 120). Kao ilustraciju dat ćemo primjere koje navodi Farahani (1990: 231). Prvi primjer sa progresivnim aspektom označava dinamičku situaciju s unutrašnjom strukturom i nizom faza lociranih u kontinuumu intenziteta, dok je drugi primjer njen neprogresivni parnjak i upućuje na stativnu situaciju. Semantička diferencijacija između ove dvije rečenice proizlazi iz činjenice da se one ne prevode identično sa perzijskog na bosanski jezik, nego se svaka različito prevodi:

1. مینا دارد بیشتر و بیشتر شبیه مادرش می شود.
 [mīnā dār.ad (prog.) bīštar va bīštar šabīh.e mādaraš mī.šav.ad
 (impf.postati. ona)]
 Mina sve više i više liči na svoju majku.

2. مینا شبیه مادرش است.
 [mīnā šabīh.e mādaraš ast]
 Mina liči na svoju majku.

²⁴ Tabaian (1979: 203) – pozivajući se na L.W. Chafe (1970) *Meaning and structure of language*, Chicago: Chicago Press – kaže da “distinkcija između glagola koji “definiiraju stanje ili kvalitet” i onih koji označavaju “obavljanje neke radnje” postaje očigledna iz činjenice da se (1) dinamički glagoli mogu ostvarivati u imperfektivnim oblicima, dok stativni ne mogu i da (2) dinamički glagoli odgovaraju na pitanje *Šta se dogodilo?* ili *Šta se događa?*, dok se sa stativnim glagolima ne može odgovoriti na to pitanje.”

Comrie i Bache sugeriraju da stativni glagoli češće imaju imperfektivne nego perfektivne oblike.

²⁵ Iranski lingvista H. Farahani (1990) podvrgao je stativne glagole testovima za određivanje obilježja stativnosti, koje nudi Dowty (1979) i Qirk (1972). Međutim, nijedan test nije mogao kolektivno izdvojiti perzijske stativne glagole u jedinstvenu klasu, pošto je svaki test izdvajao samo jednu podgrupu stativnih glagola.

Upoređujući gornja dva primjera, očigledno je da je stativna rečenica [*mīnā šabīh.e mādar.aš ast*] *Mina liči na majku* u opoziciji sa progresivnom rečenicom [*mīna dār.ad bīštar va bīštar šabīh.e mādaraš mī.šav.ad*] *Mina sve više i više liči na svoju majku*, čija je glagolska fraza kombinacija stativnog glagola i progresivnog markera [*dār.ad*]. Ako stativni glagol implicira da je situacija homogena (faze se ne mijenjaju i ne obuhvataju bilo kakve promjene) u nekoj tački na vremenskoj osi, onda glagolska fraza stativni glagol + progresivni marker implicira progres prema izvjesnoj tački intenziteta, koja obuhvata promjenu iz faze u fazu.²⁶

Dalje, perzijski stativni glagoli [*būdan*] *biti* i [*dāštan*] *imati* općenito se ne kombinira sa imperfektivnim markerom [*mī-*], čak ni tamo gdje im je čisto imperfektivno značenje.

U pogledu sintaksičkih obilježja, svi perzijski stativni glagoli²⁷ osim primarnog stativnog glagola [*būdan*] i [*dāštan*], imaju barem u prošlom vremenu opoziciju perfektivan – imperfektivan²⁸.

Ovdje je neophodno dati objašnjenje u vezi sa stativnim glagolima u perzijskom koji ulaze u glagolske konstrukcije, npr. باور داشتن [*bāvar dāštan*] *vjerovati* (dosl. vjeru imati), قصد داشتن [*qasd dāštan*] *namjeravati* (dosl. namjeru imati), ترجیح دادن [*tarğīh dādan*] *preferirati* (dosl. prednost dati), درك كردن [*dark kardan*] *opaziti* (dosl. percepciju činiti), احساس كردن [*ehsās kardan*] *osjećati* (dosl. osjećaje činiti) itd. Većina gramatičara perzijskog jezika, posebno tradicionalni gramatičari, smatraju navedene i njima slične glagolske konstrukcije složenim glagolima ili semantičko-sintaksičkim jedinicama.²⁹ Gornje glagolske kon-

²⁶ Promjena intenziteta uslovljena je prisustvom progresivnog markera [*dā.r.ad*], a ne inherentnim semantičkim obilježjem datog stativnog glagola.

²⁷ Po semantičkim kriterijima, perzijski stativni glagoli odgovaraju stativnim glagolima u našem jeziku.

²⁸ U bosanskom jeziku postoje imperfektivni glagoli koji nemaju ni perfektivne parnjake ni supletivne parnjake i ne mogu se perfektivizirati, npr. glagoli *imati, zaimati, rukovati, upravljati, važiti, zahtijevati, pomagati*.

²⁹ Tabaian (1979: 208) kaže da je bilo kakva distinkcija između prostih i složenih glagola u perzijskom nepotrebna i ne može se opravdati ni semantičkim niti sintaksičkim razlozima. Glagolske konstrukcije, nazvane složenim glagolima, deriviraju tri različite dubinske strukture i njihovo grupiranje u jednu homogenu klasu je neopravdano. Glagoli koji se sastoje od prefiksa i prostog glagola ne mogu se diferencirati od prostih glagola niti na semantičkoj niti sintaksičkoj osnovi. Veliki broj tzv. složenih glagola obično su glagolske fraze koje se sastoje od glagola i komplementa. Perzijski ima glagolske predikacije koje obuhvataju glagol kao osnovu i nominalne predikacije koje obuhvataju imenicu, pridjev ili adverb. Glagolske i imenske predikacije jesu ili radnje, stanja, procesi ili benefaktivi. Nominalna glagolska konstrukcija koja se odnosi na radnju realizira se sa pomoćnim glagolom

strukcije, iako upućuju na stativne situacije, imaju i perfektivne i imperfektivne oblike ili samo perfektivne oblike ukoliko se mogu realizirati njihove glagolske komponente u tim oblicima. Stoga sve glagolske fraze čije su glagolske komponente داشتن [dāštan] u značenju posjedovanja imaju samo perfektivne oblike, a glagolske fraze čije glagolske komponente kao prosti glagoli imaju i imperfektivne i perfektivne oblike, kada ulaze u sastav glagolskih konstrukcija, imat će i perfektivne i imperfektivne oblike uprkos tipu situacije koju označavaju.

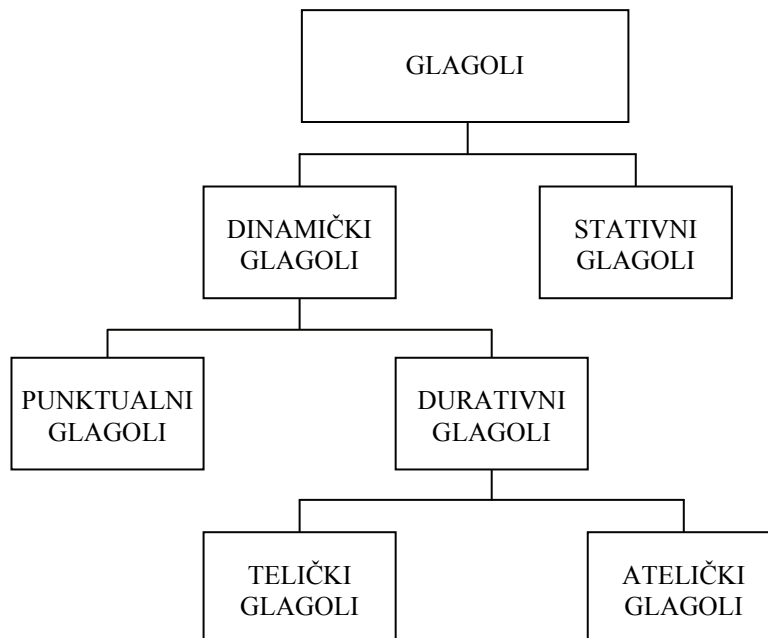
Dinamički glagoli

Dinamički glagoli koji označavaju radnju ili događaj općenito su klasificirani, na osnovu aktionsarta, na punktualne i durativne glagole. Po definiciji, punktualni glagoli upućuju na situacije koje ne traju u vremenu, odnosno događaju se trenutno i za posljedicu nemaju unutar-nju strukturu (Comrie 1976: 42). Postavlja se pitanje da li postoje situacije koje su strogo punktualne ili ne. Comrie (Ibid. 42-43) zaključuje da većina punktualnih situacija nisu uopće punktualne, nego su vrlo kratkog trajanja; one se normalno shvataju kao punktualne, npr. [‘atse kardan] kihnuti, kihati, [sorfe kardan] kahnuti, kašljati, [dar zadan] kucnuti, kucati na vrata itd., kad se odnose na jedno kihanje, jedno kašljanje, jedno kucanje a ne na seriju kihanja, kašljanja, kucanja. Spomenuti glagoli mogu biti shvaćeni i kao durativni, ako postoji potreba za takvom koncepcijom (npr. na usporenom filmu). Durativni glagoli su oni koji se odnose na situacije koje “traju izvjestan period vremena” (Comrie 1976: 41) i dijele se na *telic* (ograničene) i *atelic* (neograničene) glagole. *Telic*³⁰ glagol izražava radnju koja teži ka cilju, a *atelic* označava radnju koja ne mora stići do kraja da bi se realizirala, već se realizira čim počne. Za *telički* glagol se može reći da opisuje situaciju sa terminalnom tačkom (Comrie 1976: 44). Preciznije rečeno, *telic* je u gramatičko-semantičkom smislu je pojam koji se odnosi na ograničenost i obuhvatao bi durativne glagole koji obuhvataju situacije ostvarenja (*accomplishments*) sa fazama koje nisu istog kvaliteta, traju određeno vrijeme i teže cilju, odnosno da postoji završna kvalitativno drukčija faza kao prirodan završetak situacije i tog tipa su glagoli, pri-

kardan, procesualni glagol sa *šodan*, stativni sa *būdan* i benefaktivni sa *dāštan*. Pošto je umetanje pomoćnih glagola nedvojbeno predvidljivo iz matrice obilježja glagola, nužno ih je postulirati u dubinskoj strukturi.

³⁰ U: *The New Shorter Oxford II (1993)* definicija *telic* glagola kao gramatičkog termina “usmjeren ili koji teži kraju”. Suprotno od toga je pojam *atelic*, što bi značilo “neograničen ili ono što ne teži kraju”.

mjerice *učiti* jezik, *graditi* kuću, *naslikati* sliku i slični. Osim durativnih glagola, *telički* glagoli su i *punktualni* glagoli koji opisuju situacije dostignuća (*achievements*) ili trenutne situacije koje teže cilju, kao što su glagoli *skočiti*, *stići*, *pasti* i slični. *Atelic* se odnosi na pojam neograničenosti, pa *atelički* glagol imenuje neku situaciju koja nema tačno definiran cilj ili krajnje stanje i može biti neodređeno produžena ili prekinuta u bilo kojoj tački. Atelički glagoli obuhvataju aktivnosti (*activities*), što podrazumijeva situacije koje ukazuju na proces i razvoj, mogu da traju izvjesno vrijeme i sastoje se od dinamičnih faza istog kvalitete, ili, drukčije rečeno, nijedna od njih ne predstavlja prirodan kraj ili cilj situacije, npr. *trčati*, *pjevati*, *plivati* i slični. Najjednostavnija klasifikacija glagola sa binarnim opozicijama u aktionsartu može se prikazati ovako:

U semantici perzijskog glagola, kao leksičkoj jedinici, ne postoji bilo kakvo specifično obilježje koje bi nagovijestilo da označava semelfaktivnu ili iterativnu radnju³¹, što se vidi i iz navedenih primjera gdje *عطسه کردن* [*atse kardan*] znači *kihati* (iterativni aktionsart) i *kihnuti* (semelfaktivni aktionsart), već tu funkciju obavljaju drugi elementi u

³¹ Kroz prefiksaciju i sufiksaciju osnove glagola u bosanskom jeziku moguće je izraziti najrazličitije vrste radnje, pa i nijanse, što rezultira različitim tipovima aktionsarta glagola. Već u infinitivu glagola vidljiv je aktionsart glagola, npr. semelfaktivna radnja (*kihnuti*), iterativna radnja (*kihati*).

rečenici, npr. vremenski prilog, plural subjekta ili objekta koji određuju iterativnost situacije oponirane semelfaktivnoj situaciji. Primjer 3(a) odnosi se na jednu konkretnu radnju pisanja, dok se 3(b) odnosi na neodređeno ponavljanje konkretne radnje u jednom periodu vremena koji se proteže od neke vremenske tačke u prošlosti do momenta govora i vjerovatno poslije toga, zato što vremenski prilog هر روز [*har rūz*] *svaki dan* u oba jezika daje referencu za iterativnost.

U 4(a) subjekt u jednini daje referencu za jednu konkretnu radnju prelaženja, dok 4 (b) sa subjektom u množini upućuje na određeni broj prelazaka. Ako rečenici 4(a) dodamo سه بار [*se bār*] *tri puta*, radnja je obuhvatila seriju ili ograničen broj prelazaka od strane referenta سرباز [*sarbāz*] *jednog vojnika*. Prilog سه بار [*se bār*] specificira broj prelazaka i spada u vanjska aspekatska obilježja koja upućuju na ograničen broj ponavljanja radnje.

3.a) علی دیروز به پدرش يك نامه می نوشت.
[*'alī dī.rūz be pedar.aš yek nāme mī.neveš.t.∅* (impf. pisati pret.on)]

Ali je jučer pisao pismo svom ocu.

b) علی هر روز به پدرش يك نامه می نوشت.
[*'alī har rūz be pedar.aš yek nāme mī.neveš.t. ∅* (impf.pisati.pret.on)]

Ali je svaki dan svom ocu pisao pismo.

4.a) سرباز از عرض خیابان عبور کرد.
[*sarbāz az 'arz.e xiyābān 'obūr kar.d. ∅* (∅.preći.pret.on)]

Vojnik je prešao ulicu.

b) سربازان از عرض خیابان عبور کردند.
[*sarbāz.ān az 'arz.e xiyābān 'obūr kar.d.and* (∅.preći.pret.oni)]

Vojnici su prešli ulicu.

Tip glagolske situacije u navedenim primjerima vidljiv je tek na sintaksičko-semantičkom nivou, gdje ostale sintaksičke jedinice kao što su subjekt i objekt, vremenski priloz i druge leksičke jedinice u diskursu ne samo da određuju iterativnost ili semelfaktivnost date situacije već i to da li je ona *telic* (ograničena) ili *atelic* (neograničena). Ovo ponovo potiče pitanje da li treba govoriti o tipovima glagolskih predikacija i situacija (Comrie i drugi) ili o tipovima glagola kao leksičkih jedinica. Pažljivom analizom primjera nameće se logičan zaključak da prvo treba posmatrati glagole kao leksičke jedinice, posebno onda

kada se to to tiče samo glagola kao leksičkih jedinica, a potom uzeti u obzir glagolske predikacije, odnosno pragmatičko-semantičke uslove.

Stativni složeni glagoli

U vezi sa klasifikacijom glagola kao leksičkih jedinica u modernom perzijskom spomenut ćemo i tzv. složene glagole koji su navedeni kao stativni glagoli. Ove glagolske konstrukcije mogle bi se podijeliti u dvije grupe, ovisno o tome da li su njihovi glagolski elementi kao prosti glagoli *dinamički*, npr. احساس کردن [ehsās kardan] *osjećati* (dosl. osjećanje činiti), تاثیر کردن [ta'sīr kardan] *utjecati* (dosl. utjecaj praviti), هدف زدن [hadaf zadan] *pogoditi* i drugi ili *stativni*, npr. آرزو داشتن [ārezū dāštan] *željeti*, باور داشتن [bāvar dāštan] *vjerovati*, عاشق بودن [āšeq būdan] *biti zaljubljen*, بدهکار بودن [be.deh.kār būdan] *dugovati* itd. Glagoli sa dinamičkim glagolskim komponentama ponašaju se, bez obzira na prirodu date situacije, poput dinamičkih glagola (to jest normalno se spajaju sa progresivnim aspektom), a oni sa stativnim glagolskim komponentama ponašaju se kao stativni glagoli (ne dolaze u progresivnom obliku). Već smo prije napomenuli da se glagolske fraze, tradicionalno posmatrane kao složeni glagoli, trebaju tretirati kao *kombinacije glagol – objekt*.

AKTIONSART GLAGOLA U BOSANSKOM JEZIKU

U bosanskom jeziku, za razliku od perzijskog jezika, u oblasti aktionsarta postoje osobitosti svojstvene slavenskim jezicima. Neobično bogatstvo oblika u oblasti aktionsarta rezultat je infleksijskih i derivacijskih sredstava. Aktionsart glagola u bosanskom jeziku izražava leksičku (djelomično leksičku, djelomično derivacijsku) aspektualnost, to jest leksičko-gramatičku stranu aspektualnosti.

Već smo na početku spomenuli da proces prefiksacije imperfektivnih glagola u bosanskom jeziku, osim što mijenja aspekt glagola, pokazuje i razliku u načinu na koji se označena radnja obavlja. Značenjske nijanse koje se iskazuju kroz prefiksaciju glagolskog oblika sa osnovnim značenjem pripadaju semantičkoj oblasti glagola, aktionsartu.

Glagoli u našem jeziku³² u pogledu aktionsarta mogu se podijeliti na sljedeće tipove:

³² Ovdje *naš jezik* podrazumijeva bosansko-hrvatsko-srpski dijasistem.

- 1) *ingresivni*: glagoli koji upućuju na inicijalni segment radnje označene glagolom i deriviraju se najčešće prefiksima: *za-* (zapjevati,) *po-* (poletjeti), *pro-* (progovoriti) i *uz-* (uzbuniti se);
- 2) *kompletivni*: glagoli koji upućuju na finalni segment radnje označene osnovnim glagolom i tvore se prefiksom *do-* (dopisati);
- 3) *totivni*: glagoli koji izražavaju da se obavlja cijela radnja označena osnovnim glagolom i najčešći prefiks je *od-* (odslužiti);
- 4) *atenuativni*: glagoli koji iskazuju da se obavlja samo dio radnje označene osnovnim glagolom ili vremensku ograničenost radnje, najčešće se derivira prefiksom *po-* (poigrati se), *pro-* (prošetati), *pri-* (pritajiti se);
- 5) *intenzivni*: glagoli koji upućuju na intenzifikaciju radnje, deriviraju se prefiksima *uz-* (uspaničiti se), *u-* (užurbati se), *raz-* (razljutati se); *na-* (natrčati se) i *iz-* (izmučiti se).
- 6) *kumulativni*: glagoli koji izražavaju obavljanje radnje malo po malo, deriviraju se prefiksom *na-* (nabacati);
- 7) *majorativni*: glagoli koji znače obaviti radnju bolje i više nego neko drugi, deriviraju se prefiksom *nad-* (nadvladati);
- 8) *distributivni*: znače da se radnja obavlja na više objekata ili sa više subjekata, deriviraju se prefiksom *po-* (porušiti), *iz-* (iznapijati se) i *poiz-* (poispresijecati);
- 9) *deminutivni*: glagoli koji označavaju obavljanje radnje u manjem stepenu od uobičajenog, npr. *pjevušiti* u *Pjevušio je dok je radio*;
- 10) *augmentativni*: glagoli koji upućuju na obavljanje radnje većeg intenziteta od uobičajene, npr. *drmusati*;
- 11) *semelfaktivni*: glagoli koji označavaju obavljanje jedne potpune ili trenutne radnje. Obično se uparuju sa iterativnim imperfektivnim koji znače obavljanje serije potpunih radnji, npr. *skoknuti*: *Skoknuo je u selo*;
- 12) *iterativni*: glagoli koji iskazuju obavljanje nekoliko potpunih radnji i obično su upareni sa perfektivnim semelfaktivnim, npr. *kapati* (semelfaktivni parnjak je *kapnuti*): *Voda je kapala cijelu noć*;
- 13) *determinativni*: glagoli koji označavaju pokret usmjeren u jednom pravcu. npr. *voziti*: *U grad ga vozi automobilom*;
- 14) *indeterminativni*: označavaju neusmjerenu radnju ili u više pravaca kretanje. Naprimjer, *nosati*: *Nosao ga je cijeli dan*.
- 15) *rezultativni*: označavaju radnju u kojoj neko dostiže cilj i deriviraju se prefiksima: *iz-* (izvaditi), *na-* (napisati), *o-* (okovati), *za-* (zalijepiti), *od-* (otпустiti), *po-* (posijecati), *pri-* (približiti)

- i *pro-* (proučiti), *s-* (sastaviti), *raz-* (razlupati), *u-* (ugasiti) i drugi;
- 16) *inhoativni*: označavaju dolazak u neko stanje, npr. *gasnuti*: *Vatra je gasnula postupno*;
- 17) *stativni*: označavaju proces ili stanje u kojem se neko ili nešto nalazi, npr. *spavati*: *Spavao je u nemogućim uvjetima*;
- 18) *relacioni*: označavaju radnju u kojoj nema razvoja, ne vezuju se ni za procese ni za cilj, nego za odnose, npr. *pripadati*: *Knjiga pripada ocu*;
- 19) *evolutivni*: označavaju radnje koje izražavaju razvoj ili promjenu u poziciji subjekta ili objekta, npr. *šetati*: *Šetao je svaki dan* (Silić 1978: 51-52).

Ingresivni, kompletivni, totivni, atenuativni, intenzivni, kumulativni, majorativni i distriktivni glagoli imaju perfektivni aspekt (premda se iz njih mogu derivirati imperfektivni glagoli). Deminutivni, augmentativni, rezultativni i inhoativni mogu biti perfektivni ili imeperfektivni, semelfaktivni su samo perfektivni, a iterativni, determinativni, indeterminativni, stativni, relacioni i evolutivni su samo imperfektivni.

Ingresivni, kompletivni, totivni, atenuativni, intenzivni, kumulativni, majorativni, distributivni i rezultativni (djelomično) deriviraju se kroz prefiksaciju, dok se deminutivni, augmentativni, inhoativni i semelfaktivni deriviraju kroz sufiksaciju. Iterativna, determinativna, nedeterminativna, rezultativna (djelomično), relaciona i evolutivna značenja ostvaruju se kroz leksičko značenje glagola, to jest ne postoje morfološki modeli sa takvim značenjem.

Među rezultativnim glagolima različite nijanse značenja mogu biti date prefiksima, npr. prefiks *iz-* u *izvaditi*, prefiks *pro-* u *proučiti*, prefiks *pre-* u *prevesti*. Neki od ovih prefiksa, međutim, potpuno su izgubili svoje značenje i zato su postali gramatikalizirani: oni su preuzeli čisto aspekatsko značenje, npr. *na-* (napisati), *u-* (ubiti), *iz-* (izmjeriti) i drugi. Također u klasu rezultativnih glagola možemo uključiti i kompletivne, totivne, intenzivne, kumulativne, majorativne i distributivne glagole. Svaki od ovih aktionsartova može biti izražen nekim od gore spomenutih prefiksa (Silić 1978: 56).

Rezultativni ne izražavaju samo dostignuće cilja nego mogu označavati i radnju usmjerenu prema cilju. Stoga, i neprefiksirani glagoli mogu imati rezultativno značenje (glagoli koji su rezultativni po svom inherentnom značenju), npr. *učiti*, *gladiti*, *liječiti*, *hraniti*, *lomiti*, *mijenjati*, *pisati*, *moliti*, *sijati*, *prati*, *strići*, *čistiti*, *čitati*, *šivati*, *sresti* – *sretati*, *dati* – *davati*, *riješiti* – *rješavati*, *staviti* – *stavljati*, *pobijediti* – *pobjeđivati*, *uzeti* – *uzimati*, *falsificirati*, *elektrificirati*, *organizirati*.

Neki od tipova akionsarta mogu biti izraženi i kombinacijom finitnog glagola i infinitiva, npr. *početi raditi* ima isto značenje kao *proraditi* (ingresivni) i *dovršiti raditi* ima isto značenje kao *doraditi* (kompletivni). U takvim kombinacijama finitni glagol, glagol koji pokazuje akionsart, perfektivan je, a nefinitni glagol, glagol koji pokazuje radnju, imperfektivan je. Ove kombinacije nastaju zato što su ingresivnost i kompletivnost, kao i drugi tipovi akionsarta prefiksiranih glagola, vezani za perfektivni aspekt.

Semelfaktivni označavaju jednu konkretnu radnju koja se smatra trenutnom. Najčešće se tvore sufiksima *-nu-* (npr. kapnuti, kriknuti, mahnuti, mignuti, prenuti, pljusnuti). Semelfaktivni sa *-nu-* mogu se kombinirati sa određenim prefiksima: *uz-* (uzdahnuti), *iz-* (izmaknuti), *od-* (odmahnuti) i drugi. Rjeđe se tvore sa sufiksima *-i* (baciti, skočiti, sročiti i drugi).

Iterativni glagoli³³ označavaju seriju identičnih činova. Oni su uvijek imperfektivni i najčešće imaju opoziciju u semelfaktivnim (npr. *kopati, skakati, kričati, mahati, migati, prskati, škrgutati, pljuskati, uzdisati, izmicati, odmahivati, bacati, sricati*). Međutim, baš kao što postoje semelfaktivni koji nemaju parnjake u iterativnim (npr. *svisnuti*), postoje iterativni koji se ne mogu upariti sa semelfaktivnim (*tapkati na mjestu*).

Inhoativni označavaju ulazak u neko stanje, a stativni označavaju stanja. Glagoli koji označavaju ulazak u stanja su aktivni, dok stativni nisu. Inhoativni se tvore morfološkim procesom (sufiksi *-nu* i *-je*), npr. *gasnuti, ginuti, kisnuti, tvrđnuti, sahnuti, maznuti, grubjeti, krupjeti, blijedjeti* i drugi. Inhoativni mogu biti prefiksirani, dok stativni ne mogu (npr. *pogasnuti, uginuti, pokisnuti, stvrđnuti, ograbjeti, problijedjeti, osušiti se, smračiti se*).

Stativni glagoli označavaju statičku duraciju u kojoj nema razvoja niti kakve promjene u kvantitetu ili kvalitetu. Stativno značenje nije rezultat bilo kakvog morfološkog procesa, nego je inherentno značenje glagola (npr. *ležati, spavati, stajati, sjediti, šutjeti, gladovati, radovati se, žalostiti se, bojati se, nadati se, biti, nalaziti se, postojati, bliještati*). Ovi glagoli nemaju aspekatsku opoziciju: uvijek su imperfektivni. Perfektivni koji se deriviraju iz stativnih imaju različito značenje. Oni čine zaseban tip akionsarta (*našutjeti se* – intenzivni, *ražalostiti se* – inhoativni, *posjediti* – atenuativni). Pošto stativni ne označavaju

³³ Habitualno obilježje radnje ne treba miješati sa iterativnim obilježjem. Iterativnost je inherentna osobina glagola/radnje i ne ovisi o gramatičkom vremenu. Moguće je istovremeno kombinirati habitualnost i iterativnost u glagolskoj radnji (npr. *Često bi voda nakapala preko noći*).

bilo kakvu promjenu, ne mogu biti praćeni priložima kao *brzo, tiho, postupno*.

Relacioni glagoli slični su stativnim u tome što se ne odnose na razvoj niti promjenu radnje, nego označavaju odnose (npr. *zavisiti, znati, značiti, imati, odnositi se, pripadati, sadržati, odgovarati, protusloviti, proturječiti*). Relacioni glagoli ne mogu biti modificirani priložima kao *brzo, polahko* ili *postupno*. Oni se razlikuju od stativnih po tome što se mogu modificirati durativnim priložima: *kratko, dugo, vječno* i slično. Kao ni stativni, nemaju perfektivne oblike; perfektivni glagoli koji se tvore od ovih glagola dobivaju novo značenje.

Evolutivni glagoli označavaju kvantitativne ili kvalitativne promjene na subjektu ili objektu (npr. *veseliti se, griješiti, šetati, živjeti, igrati, večerati, pušiti, pjevati, plakati, plesati, služiti, svađati se, čitati, šaliti se*). Mnogi imaju i rezultatívno značenje.

Stativni, relacioni i evolutivni glagoli realiziraju se samo u imperfektivnom aspektu.

Svi gore nabrojani tipovi aktionsarta, koji su karakteristični za bosanski jezik, mogu se podijeliti prema već datoj shemi glagola. Stativni i relacioni spadali bi u klasu stativnih glagola, a ostali u dinamičke glagole; semelfaktivni bi spadali u punktualne glagole, a ostali tipovi mogli bi se podijeliti u dvije općenitije klase (Cochrane 1978: 158): glagoli koji označavaju ograničene radnje i imaju određen cilj prema kojem je radnja usmjerena i glagoli koji označavaju neograničene radnje i nemaju cilj prema kojem je usmjerena radnja. Prve smo nazvali *telic*, druge *atelic*. Neki *telic* glagoli mogu dolaziti u bilo kojem aspektu (*razriješiti*), dok drugi mogu biti samo perfektivni (*zapjevati*). *Atelic* glagoli (*nositi*) nemaju u svom značenju bilo kakvu vrstu limita ili granicu i zbog toga mogu biti samo imperfektivni (stativni, relacioni, iterativni i indeterminativni glagoli).

SEMANTICKA ANALIZA ASPEKATSKIH FORMI

IMPERFEKTIVNI ASPEKT

Već smo objasnili da imperfektivni aspekt označava duraciju jedne konkretne situacije (radnje) ili postepeni proces koji traje bez prekida (stativne situacije) i koji se može dijeliti na faze.

Kako smo već naglasili da se kategorija glagolskog aspekta mora posmatrati zajedno sa aktionsartom i da se aspekt i aktionsart moraju posmatrati zajedno sa semantičkim i sintaksičkim kontekstom u kojem se pojavljuje glagolski oblik, kroz kontrastivnu analizu primjera ukazat ćemo na uzajamno djelovanje aspekta, aktionsarta i drugih leksičkih jedinica. Moramo naglasiti, osnovna dva elementa aspektualnosti i u perzijskom i u bosanskom jeziku jesu glagolski aspekt – gramatička srž aspektualnosti i aktionsart – leksička strana aspektualnosti. Kontekst, odnosno druge lingvističke jedinice prisutne u diskursu, s druge strane, čine vanjski element aspektualnosti, što je zajednički imenitelj pri kontrastiranju uže i šire kategorije glagolskog aspekta u perzijskom i bosanskom jeziku.

Imperfektivni aspekt u neprošlom vremenu

Kombinacija imperfektivnog aspekta i *atelic* aktionsarta:

1.

دیوارهای نیمه برافراشته روستای خجسته رازها در دل دارد
و تنها با اهلهش نجوا می کند

[*dīvārḥā.ye nīme bar.afrāšte.ye rüstā.ye xoğaste rāzhā dar del dār.ad va tanhā bā ahlaš nağvā mī.kon.ad* (impf.šaputati.on)]
Polusrušeni zidovi sela Hodžeste imaju tajne u srcu i šapuću ih samo onima koji tu obitavaju. (KY 42)

2.

عقربه های ساعت به سختی حرکت می کنند.

[*'aqrabehā.ye sā'at be sāxtī harakat mī.kon.and* (impf. kretati se.one)]

Kazaljke sata jedva se kreću. (KY 43)

3. کنار جولان تقریباً میانه اروند، همگی انتظار می کشیم.
 [kenār.e ġoulan taqrīban miyāne arvand hamagī entezār
 mī.kaš.īm (impf.iščekivati.mi)]
 Otprilike na sredini Šat al-Araba, iščekujemo pored pješčanog
 uzvišenja. (KY 43)
4. به آسمان چشم می دوزیم.
 [be āsamān češm mī.dūz.īm (impf.zuriti.mi)]
 Zurimo u nebo. (KY 43)
5. تلاطم رودخانه گوشها را می نوازد و دمی آرام نمی شود.
 [talātom.e rūdxāne ġuš.hā rā mī.navāz.ad va damī ārām
 na.mī.šav.ad (neg.impf.smiriti se.ono)]
 Huk rijeke miluje uši i ne smiruje se ni na tren. (KY 44)
6. سکاندار استارت می زند و لنج حرکت می کند.
 [sokkandār estārt mī.zan.ad va lenġ harakat mī.kon.ad
 (impf.kretati se.ono)]
 Splavar startuje i splav se pokreće. (KY 44)
7. برق امید از چشمان بچه ها می جهد و...
 [barq.e omīd az češmān.e bačče.hā mī.ġeh.ad (impf.
 izvirati.ono) va...]
 Bljesak nade izvire iz očiju djece i... (KY 45)
8. صدایی مرا می خواند. با او خداحافظی می کنم.
 [sedā.yī marā mī.x^wān.ad (impf.dozivati.on). bā ū xodāhāfezī
 mī.kon.am (impf.pozdravljati se.ja)]
 Doziva me neki glas. Pozdravljam se sa njim. (KY 49)
9. تانکفورمهای دشمن در آتش می سوزد.
 [tankformhā.ye došman dar ātaš mī.sūz.ad. (impf.gorjeti.ono)]
 Neprijateljski transporteri gore u plamenu. (KY 46)
10. از چند اتاقك از رو به رو و سمت چپ، به ما تیر
 اندازی می شود و يك لحظه هم قطع نمیشود.
 [az čand otāqak az rū be rū va samt.e čap be mā tīr.andāzī
 mī.šav.ad (impf.rešetati.ono) va yek lahze ham qat ‘ na.mī.šav.ad
 (neg.impf. zastajati.ono)]
 Rešetaju nas iz nekoliko bunkera, i sprijeda i slijeva, i ne zastaje
 ni na tren. (KY 46)

11. صدایش می زخم بر خاش می کنم.
 [sedāyaš mī.zan.am (impf.dozivati.ja) bar xāš mī.kon.am
 (impf.galamiti, zapomagati.ja)]
 Dozivam ga. Zapomažem. (KY 48)
12. برادر کناری ام آرام تکان می دهم. هیچ حرکتی نمی کند.
 [barādar.e kenarī.am ārām tekān mī.deh.am (impf.gurkati.ja),
 hīč harakatī na.mī.kon.ad (neg.impf.pokretati se.on)]
 Lagano guram brata pored sebe, ne pokreće se. (KY 48)
13. گلوله های تانک و توپ و کاتیوشا از نخلستانهای جزیره مینو
 سکوت را در هم می شکنند.
 [golūlehā.ye tānk va top va kātyūšā az naxlestānhā.ye ġazīre.ye
 mīno sokūt rā dar ham mī.šekan.ad (impf.lomiti.oni)]
 Granate tenkova, topova i kaćuša iz palmika ostrva Mino
 narušavaju tišinu. (KY 44)

Navedeni primjeri (1–13) predstavljaju interakciju imperfektivnog aspekta i ateličkog aktionsarta u neprošlom vremenu, to jest prezentu (مضارع اخباری), gdje glagoli upućuju na situacije koje nisu ničim ograničene, nemaju izrazito definirane krajnje tačke (početak i kraj) i kao takve mogu biti prekinute u bilo kojoj tački ili neodređeno produžene, njihovu strukturu čine dinamički segmenti istog kvaliteta, što znači da nijedan od njih ne predstavlja prirodan kraj ili cilj situacije. Svi glagolski oblici imaju imperfektivni marker [mī-], koji ukazuje na konkretan proces ili kontinuitet situacije koja se može dijeliti na faze, dok glagolski oblik u neprošlom vremenu (prefiks mī- + prezentska osnova + lični nastavci) ukazuje na gramatičku oznaku sadašnjosti. Njihovi bosanski prijevodni ekvivalenti, također, imaju imperfektivne oblike u neprošlom vremenu i atelički aktionsart, što podrazumijeva identičnu unutarnju strukturu glagolske situacije i glagolskog aspekta. Treba napomenuti da se u bosanskom jeziku apsolutna sadašnjost izražava samo imperfektivnim glagolima, dok se relativna sadašnjost može izraziti i perfektivnim i imperfektivnim glagolima, za razliku od perzijskog jezika, u kojem se imperfektivnim oblicima izražava i apsolutna i relativna sadašnjost, pošto se perfektivni oblici u neprošlom vremenu koriste samo u zavisnim rečenicama. Ateličkom aktionsartu perzijskih glagola najčešće odgovaraju naši glagoli s iterativnim i indeterminativnim aktionsartom, koji imaju samo imperfektivni aspekt, zatim

stativni i relacioni glagoli, koji imaju samo imperfektivni aspekt te rezultativni, koji mogu imati oba aspekta.

Kombinacija imperfektivnog aspekta i *telic* aktionsarta:

14. خورشید کم کم رخس را از آسمان نیلگون پنهان می کند.
[*xoršīd kam kam rox.aš rā az āsemān.e nīlgūn penhān mī.kon.ad*
(impf.skrivati.on)]

Sunce malo pomalo skriva svoje lice od plavetnog neba. (KY 42)

15. بعد از لحظه ای، در جولان می پیچیدیم.
[*ba 'd az lahze.ī dar ġoulān mī.pīčīd.īm* (impf.skretati.mi)]

Nekoliko trenutaka poslije skrećemo prema pješčanom uzvišenju. (KY 44)

16. چیزی نرفته ایم که لنج از حرکت باز می ماند.
[*čīzī naraftē.īm ke lanġ az harakat baz mī.mān.ad*
(impf.zaustavljati.se.on)]

Nismo daleko otišli kadli se splav zaustavlja (dosl. prestaje kretati). (KY 44)

17. به کمک سکان دار می شناخیم و او را به آرامش دعوت می کنم: نگران نباش!
[*be komak.e sokkān.dār mī.šetāb.am* (impf.priskakati.ja) *va ū rā be ārāmaš da 'vat mī.kon.am* (impf.prizivati.ja): *negarān na.bāš*]
Priskačem lađaru u pomoć i umirujuće ga prizivam: Ne brini se!
(KY 44)

18. از سمت البحاره به فاو می آید.
[*az samt.e al'bahāre be fāv mī.āy.ad* (impf.dolaziti.on)]
Dolazi iz pravca Bahare prema Favu. (KY 45)

19. شش یا هفت بعضی که از نخلستان کنار اروند پا به فرار می گزارند، کشته می شوند.
[*šeš yā haft ba 'dī ke az naxlestān kenār.e arvand pā be farār mī.gozār.and košte mī.šav.and* (impf.bitu ubijen.oni)]
Šesterica-sedmerica koji bježe iz palmika s obale Šat al-Araba bivaju ubijeni. (KY 45)

20. احتمالاً اولین نفراتی هستیم که چای خشک یافت شده در پاسگاه را در قوطی کمپوت دودآلودی کرده می نوشیم.
[*ehtemālan avvalīn nafarātī hast.īm ke čāy.e xošk.e yāft šod.e dar pāsgāh rādar qūti.ye kompot.e dūdālūdī kard.e mī.nūš.īm* (impf.piti.mi)]

Vjerovatno, mi smo prve osobe koje piju sasušeni čaj iz čađavih konzervi od kompota nađen u tranšeji. (KY 46)

21. اما چگونه به عقب بر می گردیم، خدا می داند!
 [ammā čegūne be ‘aqab bar mī.gard.īm xodā mī.dān.ad
 (impf.vraćati se.mi)]
 Ali kako da se vratimo nazad, Bog zna! (KY 49)

22. اندوه و سپس بغضی درونم را پر می کند. سر بلند می کنم.
 [andūh va sepas boğzī darūnam rā por mī.kon.ad
 (impf.ispunjavati.ono). sar boland mī.kon.am
 (impf.podizati.ja)]
 Ispunjava me tuga, potom kivanost. Uspravljam se. (KY 49)

23. عاقبت خود را از مهلکه بیرون می کشیم و به نیروهای خودی می رسیم.
 [‘āqebāt x^wod rā az mahlake bīrūn mī.kešīm va be nīrūhā.ye
 x^wodī mī.ras.īm (impf.stizati.mi)]
 Konačno, izvlačimo se iz opasnosti i stižemo svojim jedinicama.
 (KY 50)

Navedeni primjeri 14–23 obuhvataju glagole i glagolske fraze sa *telic* aktionsartom čije značenje upućuje na situacije čiji proces i razvoj podrazumijeva faze nejednakog kvaliteta, koje imaju krajnji cilj i teže prirodnom kraju, to jest u situaciji postoji završni kvalitativni drukčiji segment kao prirodan završetak radnje. Sve glagolske forme imaju imperfektivni marker [mī-] i u neprošlom su vremenu. Njihovi bosanski ekvivalenti, također, imperfektivni su glagolski oblici u neprošlom vremenu sa teličkim aktionsartom.

Uprkos semantičkoj razlici između gornje dvije grupe primjera, sa *atelic* (neograničenim) i *telic* (ograničenim) aktionsartom zajednička im je karakteristika imperfektivni marker [mī-]. Obje grupe rečenica označavaju situacije koje počinju u vremenskoj tački prije momenta govora i koje nastavljaju trajati, što definira značenje perzijskog imperfektivnog markera [mī-], odnosno bosanskih imperfektivnih oblika kao nastavljanje i trajanje date situacije. Imperfektivni glagolski oblici u bosanskom (kao takvi oni su već leksički markirani) indikatori su trajanja i unutarnjeg strukturiranja situacije na isti način kao što je to i marker [mī-] u odgovarajućim perzijskim primjerima.

Logički zaključak koji proizlazi iz analize ovakvih mikrosemantičkih obilježja glagolskih situacija jeste da pri upotrebi imperfektivnog

aspekta glagola u oba jezika nisu bitne granične tačke radnje (njen početak ili kraj) nego sama unutarnja struktura situacije, to jest tok i trajanje radnje. Sve navedene situacije u gornjim primjerima mogu biti neodređeno produžene ili završene odmah nakon izričaja rečenice, što zavisi od aktionsarta glagola. Ovim se potvrđuje da imperfektivni marker [mī-] u perzijskom jeziku, odnosno imperfektivni glagoli (atelic i telic) u bosanskom jeziku imaju nepromjenjivo značenje kontinuiteta (trajanja) situacije.

Interakcija imperfektivnog aspekta i *punktualnog* aktionsarta:

24. به نخلهای نیمه سوخته ابو صدرین نظر می افکنم.
[*be naxlehā.ye nīme sūxte.ye abū sadrein nazar mī.afkan.am*
(impf.bacati.ja)]

Pòglêdam prema poluizgorjelim palmama Ebu Sadrejna. (KY 42)

25. به یاد کربلا می افتم.
[*be yād.e karbalā mī.oft.am* (impf.padati.ja)]

Na um mi pada Kerbela. (KY 44)

26. به مجروحانی از گردان خود بر می خوریم.
[*be mağrūhānī az gordān.e x^wod bar mī.x^wor.īm*
(impf.nailaziti.mi)]

Nailazimo na ranjenike iz naše brigade. (KY 45)

27. گلوله های آتشین شیشه ها را می شکنند.
[*golūlehā.ye ātašīn šīsehā rā mī.šekan.ad* (impf.slamati.on)]

Zapaljivi projektili slamaju stakla. (KY 45)

28. اکنون در اثر وزش باد، از شدت سرما دندانهایم بر روی هم بند نمی شود.
[*aknūn dar asar.e vazeš.e bād az šeddat.e sarmā dandānhā.y.am*
bar rū.ye ham band na.mī.šav.ad (neg.impf.cvokotati.oni)]

Sada, usljed jakog vjetra i žestoke hladnoće cvokoću mi zubi.
(KY 45)

29. ...و ما را با مورد هدف قرار می دهند.
[*...va mā rā bā moured.e hadaf qarār mī.deh.and*
(impf.nišaniti.oni)]

...uzimaju nas na nišan. (KY 45)

Navedeni primjeri 24–29 predstavljaju interakciju imperfektivnog markera [mī-] u neprošlom vremenu i *punktualnog* aktionsarta, to jest

glagola i glagolskih fraza koje upućuju na situacije koje se shvataju kao trenutno događanje. Imajući u vidu Comriejeve opservacije (1976: 43) da imperfektivni oblici punktualnih glagola obično imaju iterativno značenje, imperfektivni neprošli oblik, npr. عطسه می کند [*atse mī.kon.ad*] *On kiše* označava seriju kihanja, a ne samo čin jednog jedinog kihanja.

Punktualnim perzijskim glagolima u našem jeziku odgovara termin trenutni ili semelfaktivni aktionsart koji uvijek ima perfektivne oblike. Punktualni glagoli kao što su *kihnuti*, *nanišaniti*, *slomiti*, *naići* i drugi, u našem jeziku imaju samo perfektivne oblike i stoga mogu imati samo relativnu upotrebu u sadašnjosti, pa se prevode svojim iterativnim parnjakom ili prošlim vremenom (perfektom ili aoristom), ukoliko nema iterativnog parnjaka. Za nekog ko kiše u momentu govora možemo reći, iako čini jedan akt kihanja, da *kiše*, to jest radnja se izriče kao durativna ili možemo reći da je *kihnuo* (perfekt), *kihnu* (aorist). Stoga iterativnost nije dio distinktivnog obilježja imperfektivnog perzijskog markera [*mī-*], niti čak njegovo sekundarno značenje, već je to dodatno mikrosemantičko obilježje koje je rezultat interakcije imperfektivnog aspekta i punktualnosti. Naime, ovo možemo dokazati ako punktualni glagol *عطسه کردن* u rečenici *علی عطسه می کند / Ali kiše* zamijenimo durativnim glagolom *نوشتن* kao npr. u rečenici *علی نامه می نویسد / Ali piše pismo*, dobit ćemo situaciju koja označava trajanje, a posebno ako ne postoji vremenski prilog ili ostatak konteksta koji ukazuje na iterativnost.

Primjeri glagolskih oblika sa imperfektivnim aspektom i stativnim aktionsartom.

30.

می فهمم که از بیمارستان فرار کرده است...
می گوید تا آخر عملیت می ماند.

[*mī.fahm.am* (impf.shvatati.ja) *ke az bīmārestān farār karde ast*
(...) *mī.gū.y.ad tā āxer.e* 'amaliyyat *mī.mān.ad*
(impf.ostati.on)]

Shvatam da je pobjegao iz bolnice (...) govori da ostaje do kraja operacije. (KY 47)

31.

تصمیم می گیریم با حرکت منظم از جناح راست به طرف معبر
خودمان برویم.

[*tasmīm mī.gīr.īm* (impf.odlučiti.mi) *bā harakat.e monazzam az*
gēnāh.e rāst be tarāf.e mo 'abber.e x^w*ode.mān be.rav.īm*]

Odlučujemo se da ujednačenim tempom s desne strane krenemo prema našem prolazu. (KY 50)

32. می دانم اگر امشب برایم چیزی پیش بیاید، شما خبر می دهید.
 [mī.dān.am (impf.znati.ja) agar emšab barāy.am čīzī pīš
 biy.āy.ad šomā xabar mī.deh.īd (impf.obavještavati.vi)]
 Znam, ako mi se večeras štogod dogodi, vi ćete javiti. (YA 51)

Sa primjerima 30–33 ilustrirana je kombinacija imperfektivnog markera [mī-] sa stativnim glagolom *shvatiti*, *odlučiti* i *znati*. Naravno, treba imati na umu da se semantičko obilježje glagolske situacije pod utjecajem aspekta može promijeniti: kada se stativni glagol دانستن [dānestan] *znati* kombinira sa perfektivnim aspektom (primjer 33), implicira dinamičko značenje – *upoznati*, *spoznati*, *shvatiti*, npr.:

33. فوراً دانستم که دارد دروغ می گوید.
 [fouran dānes.t.am (ø.znati.pret.ja) ke dār.ad dorūg mī.gū.y.ad]
 Odmah sam znao da laže.

U kombinaciji sa imperfektivnim markerom [mī-] sva tri navedena glagola upućuju na stativnu situaciju, to jest nepromjenjivu situaciju koja se pruža na obje strane vremenske tačke prepoznatljive na osnovu konteksta kao referencijalna tačka.

I u bosanskom jeziku stativni glagoli mogu imati i statičku i dinamičku upotrebu. Naime, kvalitativne i kvantitativne promjene na subjektu ili objektu u različitim kontekstima preinačuju stativnost u rezultativno značenje, pa je automatski i njihova upotreba dinamička.

Primjeri glagolskih oblika *biti* – u interakciji imperfektivnog aspekta i stativnog aktionsarta:

34. این سایت با آدرس ... بر روی اینترنت قابل دسترسی و استفاده
 علاقمندان می باشد.
 [īn sāyt bā ādres (...) bar rū.ye īntarnat qābel.e dastresī va
 estefāde.ye 'alāqemandān mī.bāš.ad (impf. biti.on)]
 Zainteresiranim je dostupan ovaj sajt na internet adresi... (Pres)

35. در شرایط مساوی اولویت استخدام با افراد بومی و دارای مدرک
 تحصیلی بالاتر می باشد.

[*dar šarāyet.e mosāvī avvaliyat.e estexdām bā afrād.e būmī va darāy.e madrak.e tahsīlī.ye balā.tar mī.bāš.ad* (impf. biti.on)]
 U slučaju istih uslova kod zapošljavanja, u prednosti su domicilne osobe i oni sa svjedodžbama o višoj naobrazbi. (Pres)

36.

و سهم توزیع فرصتهای شغلی در مناطق شهری حدود 4 برابر مناطق روستایی می باشد.

[*va sahm.e touzī‘.e forsathā.ye šoghlī dar manāteq.e šahrī hodūd.e čahār barābar.e manāteq.e rūstā.yī mī.bāš.ad* (impf. biti.on)]

Šanse za zaposlenje u gradskim područjima su četiri puta veće nego u seoskim područjima. (Pres)

37.

هزینه چاپ آگهی به عهده برنده مناقصه می باشد.
 [*hazīne.ye čāp.e āgahī be ‘ohde.ye barande.ye monāqase mī.bāš.ad* (impf. biti.on)]

Troškovi štampanja oglasa su na organizatoru licitacije. (Pres)

38.

این کتاب شامل متن اوستائی گاتها یعنی سرودهای زرتشت (با حروف اوستائی) و ترجمه آن می باشد.

[*īn ketāb šāmel.e matn.e āvestā.ī gāte.hā ya ‘nī sorūd.hā.ye zartošt va tarğome.ye ān mī.bāš.ad* (impf. biti.on)]

Ova knjiga sadrži tekst avestinskih Gata, to jest Zaratustrine spjevove i njihov prijevod ... (Lazard 1992: 139)

Kako je već objašnjeno, gotovo svi stativni glagoli u perzijskom jeziku mogu se spajati sa imperfektivnim markerom [*mī-*], što se vidi iz navedenih primjera (34–38). Da napomeno da je imperfektivni oblik prezenta kopulativnog glagola [*būdan*] jeste [*mī.bāš.ad*]. Moramo naglasiti prirodnost kombinacije imperfektivnog markera [*mī-*] i stativnih glagola kako u perzijskom jeziku tako i bosanskom jeziku³⁴, s obzirom na to da opisuju proces ili stanje u kojem se neko ili nešto nalazi. Imperfektivni marker spaja se i sa dinamičkim glagolima, uključujući punktualne glagole (situacije koje obuhvataju promjenu stanja automatski su i dinamičke). Iako se imperfektivni marker [*mī-*] spaja jednako i sa dinamičkim i sa stativnim glagolima, pojam progressa nije

³⁴ Evolutivni i stativni glagoli u bosanskom jeziku, koji bi mogli činiti jednu potklasu – potklasu stativnih, uvijek imaju imperfektivni aspekt.

dio značenja imperfektivnog markera [*mī-*], nego je progresivnost dio značenja dinamičkog glagola koji upućuje na situaciju sa neminovnim promjenama, i kao takva, shvata se kao progres. Ovo jasno ukazuje da je pojam progresa dio značenja dinamičkog glagola, a ne imperfektivnog oblika.

I u bosanskom glagol *biti*, ekvivalent perzijskog glagola بودن [*būdan*], zavisno od konteksta može imati i perfektivnu i imperfektivnu vrijednost. Prezentskom obliku می باشد [*mī.bāš.ad*], supletivnom obliku glagola [*būdan*], u našem jeziku odgovaraju opet supletivni oblici glagola *biti*, naglašeni i nenaglašeni oblici od *jesam*, uvijek u imperfektivnom aspektu.

Slijedeći primjeri ilustriraju interakciju imperfektivnog aspekta i značenja drugih leksičkih jedinica u kontekstu:

39. شبها از پس روزها، و روزها از پس شبها می آید.

[*šabhā az pas.e rūzhā va rūzhā az pas.e šabhā mī.āy.ad*

(impf.dolaziti.on)]

Noć(i) dolazi poslije dana i dan(i) poslije noći. (PG 57)

40. گیاهان می رویند. گاو علف می خورد.

[*giyāh.ān mī.rūy.and* (impf. rasti.oni) / *gāv 'alaf mī.x'or.ad*

(impf.jesti.on)]

Biljke rastu. Krava jede travu. (PG 57)

41. پرندگان تخم می گذارند.

[*parandegān toxm mī.gozār.and* (impf.nositi.oni)]

Ptice nose jaja. (PG 57)

42. بیشتر مردم عراق به زبان عربی سخن می گویند.

[*bīštar.e mardom.e 'erāq be zabān.e 'arabī soxan mī.gūy.and*

(impf.govoriti.oni)]

Većina ljudi u Iraku govori arapskim jezikom.

43. ابریشم از کرم ابریشم به دست می آید.

[*abrīšam az kerm.e abrīšam be dast mī.āy.ad*

(impf.dobivati.ono)]

Svila se dobiva od svilene bube. (PG 58)

44. هر روز به کتابخانه سری می زنم.

[*har rūz be ketābxāne sarī mī. zan.am* (impf.navraćati.ja)]

Svaki dan navratim u biblioteku. (PG 58)

45. هر روز با اتوبوس به خانه بر می گردم.
 [har rūz bā otūbūs be xāne bar mī.gard.am (impf.vraćati.ja)]
 Svaki dan autobusom se vraćam kući. (PG 58)
46. هر ماه مبلغی از حقوقم را صرف خرید کتاب می کنم.
 [har māh mablaġī az hoqūqam rā sarf.e xarīd.e ketāb
 mī.kon.am (impf.trošiti.ja)]
 Svaki mjesec trošim izvjesnu sumu od svoje plate za kupovinu knjige. (PG 58)
47. آقا توی مدرسه درسها می دهد و هر روز
 عدة زیادی پای درسش می نشینند.
 [āġa tū.ye madrese dorūs.hā mī.deh.ad va har rūz 'edde.ye
 ziyādī pā.ye dars.aš mī.nešīn.and (impf.sjediti.oni)]
 Gospodin drži časove u školi i njegovom predavanju svaki dan prisustvuje veliki broj ljudi. (YB 52)
48. روزی هزار تا از اینها را بچشم خودم میبینم.
 [rūz.ī hezār tā az īn.hā rā be češm.e x^wod.am mī.bīn.am
 (impf.gledati.ja)]
 Svakodnevno na hiljade njih gledam svojim očima. (SH 186)

Primjeri kao što su 39–43 i 44–48 obično se navode kod tradicionalnih gramatičara – Boyle (1966), Lambton (1963) i drugi – kao primjeri upotrebe prezenta (imperpektivne neprošlosti) za opće istine i habitualnost, a primjer 40 kao primjer upotrebe prezenta u generičkoj situaciji. Drugim riječima, tradicionalni gramatičari izražavanje općih istina, navika i generičkih situacija smatraju sekundarnim značenjem prezenta. Ovakvo tumačenje upotrebe imperpektivne neprošlosti (prezenta) znači zanemarivanje semantike drugih leksičkih elemenata u kontekstu: raznih priloga, plurala subjekta itd. Opće istine, navike i generičko značenje implicirani su prisustvom drugih lingvističkih i ekstralingvističkih elemenata u rečenici i kao takvi ne proizlaze iz značenja imperpektivnog markera [mī-] i imperpektivnog oblika glagola u prezentu. Imperpektivni oblici u općim istinama, generičkim i habitualnim rečenicama jednostavno ukazuju na trajanje date situacije. Iterativnost situacije nasuprot njenoj semelfaktivnoj prirodi nebitna je za značenje imperpektivnog markera [mī-]. Ista karakterizacija imperpektivne neprošlosti (prezenta) važi i u našem jeziku. Dakle, reference

za iterativnost³⁵, habitualnost³⁶ i generičke situacije uslovljene su kontekstom, odnosno prisustvom drugih leksičkih izraza u kontekstu (često, uvijek, svaki dan, stalno, 10 puta itd.). Imperfektivni aspekt glagola, bez obzira da li je data situacija semelfaktivna i događa se samo jedanput ili je iterativna i događa se neodređen broj puta, jednostavno pokazuje pojam trajanja. Ako se zamijeni nespecificirani subjekt generičke rečenice (*krava*) u rečenici [gāv 'alaf mī.x^wor.ad] sa specificiranim subjektom [gāv.e 'alī] *Alijeva krava* dobit ćemo rečenicu u kojoj se gubi generičko značenje [gāv.e 'alī 'alaf mī.x^wor.ad] *Alijeva krava pase travu*. Vremenski prilozi: *svaki dan, svake sedmice, svaki mjesec, svaki put, uvijek, stalno* i slično čine reference za habitualnost.³⁷ Podrazumijeva se da izostavljanje vremenskih priloga koji upućuju na habitualnost može, ali ne mora, izmijeniti karakter date situacije. Stoga izostavljanjem vremenskog priloga [*har rūz*], u rečenici kao ['alī har.rūz be pedar.aš yek nāme mī.nevīs.ad] *Ali svaki dan piše pismo svom ocu* može, ali i ne mora proizvesti semelfaktivno značenje. Rečenica ['alī be pedar.aš yek nāme mī.nevīs.ad] je nejasna i može značiti da Ali sada piše pismo svom ocu ili da Ali uobičajeno piše pismo svom ocu. Uprkos ambigvalentnosti značenja imperfektivnog oblika, u oba jezika, u ovom slučaju izražava trajanje. U prvom slučaju akt pisanja je nastavljanje radnje u momentu govora, a u drugom bi bio navika koja se opisuje kao trajna u momentu govora.

Neki lingvisti kao Comrie (1976), Leech (1971), Allen (1971) i dr. primijetili su da opće istine, habitualne, gnomske i generičke situacije ne upućuju na niz situacija koje se u intervalima događaju iznova, već na karakteristično obilježje koje se održava jedan period ili sve vrijeme ili na nepromjenjivo stanje stvari koje se drži istinitim na neodređeno vrijeme i proteže se i u prošlost i u budućnost. Ako je ovo tačno, tada svaki naš primjer ilustrira stativnu situaciju, a ne seriju ponavljanja situacija, a imperfektivni oblici definiraju naviku (karakteristično obilježje koje se održava jedan period ili sve vrijeme) kao trajno

³⁵ Iterativnost je inherentna osobina glagola/radnje i ne ovisi o gramatičkom vremenu. Neka glagolska radnja istovremeno može imati obilježje i habitualnosti i iterativnosti.

³⁶ Za obilježje habitualnosti nisu bitni broj ponavljanja čina neke radnje niti frekvencija, nego da nema izuzetaka u cikličnosti obavljanja radnje, odnosno da su oni zanemarljivi.

³⁷ J. Kalsbeek i R. Lučić (2008: 15) vremenske priloške oznake koje imaju referencu habitualnosti, odnosno ponavljane radnje dijele na četiri tipa: (1) za konstantnost (*cijelo vrijeme, stalno, neprestano*), (2) za cikličnost (*subotom, jedno tjedno, jednom mjesечно*), (3) za frekvenciju često, obično, redovito, rijetko i (4) za sporadičnost (*ponekad, katkad, s vremena na vrijeme, tu i tamo*).

stanje. Nesumnjivo da i u ovim tipovima rečenica značenja imperfektivnih oblika u oba jezika nepromjenjivo pokazuju trajanje date situacije.

49. فردا شب آن را از دستتان بیرون می آوریم.
[*fardā šab ān rā az dastatān bīrūn mī.āvar.īm* (impf.vaditi.mi)]
Sutra naveče izvadit ćemo to iz vaših ruku. (YB 22)

50. صبح زود من با شما می آیم با هم به خانه ات
می رویم و بعد از تنها بر می گر دم.
[*sobh zūd man bā šomā mī.āy.am* (impf.dolaziti.ja) *bā ham be xāne.at mī.rav.īm va ba'd az tanhā bar mī.gard.am* (impf.vraćati se.ja)]
Rano ujutro doći ću sa vama i zajedno idemo tvojoj kući, a poslije se vraćam sam. (YB 49)

51. چادر زده اند و امشب را اینجا می مانند.
[*čādor zade.and va emšab rā īn.ğā mī.mān.and* (impf.ostati.oni)]
Razapeli su šator i noćas ostaju ovdje. (SH)

Rečenice 49–51 primjeri su upotrebe imperfektivne neprošlosti (prezenta) u kontekstima sa referencom za buduću situaciju. Ove rečenice, na prvi pogled, mogu izgledati kao da su u suprotnosti sa monosemantičnom prirodom imperfektivnog aspekta. Međutim, pažljivija analiza ovih rečenica pokazuje da čak i u ovim primjerima imperfektivni oblici zadržavaju svoje invarijantno značenje. Naime, perzijski prezent locira vrijeme situacije simultano sa datom vremenskom tačkom, koja može biti u prošlosti u odnosu na moment govora ili u budućnosti, relativna u odnosu na momenat govora, obično iskazana vremenskim prilogom za budućnost (Farahani 1990: 238). Značenje simultanosti je rezultat interakcije značenja dviju glavnih komponenti ove glagolske forme: imperfektivnog markera [*mī-*] i neprošlog korijenja leksičkog glagola. Invarijantno značenje je rezultat interakcije značenja imperfektivnog markera [*mī-*], koji upućuje na trajanje date situacije i neprošlog korijenja leksičkog glagola koji je neanterioran, a nije sekundarno značenje bilo koje od ove dvije komponente (Ibid. 239). Isti je slučaj i u primjeru 52, gdje vremenski prilog این موقع [*īn mouqe*] u isto vrijeme naglašava kontinuitet događanja u dato vrijeme u budućnosti.

52. فردا این موقع ما فوتبال بازی می کنیم.
 [fardā īn mouqe ‘ mā fūtbāl bāzī mī.kon.īm (impf.igrati.mi)]
 Sutra, u isto vrijeme, igramo nogomet.

Perzijska imperfektivna neprošlost sa vremenskim prilogom za budućnost u rečenici ili nekim nelingvističkim kontekstualnim obilježjem inkompatibilnim sa vremenskom referencom za sadašnjost označava trajanje date situacije u budućnosti ili namjeru za njeno izvođenje.

Gornji primjer pokazuje da imperfektivni oblik glagola u prezentu i u bosanskom jeziku, ako postoje neki leksički pokazatelji u rečenici koji upućuju na budućnost, može biti upotrijebljen za obilježavanje budućih situacija.

53. اکنون بمناسبت روز عید به شام شما را دعوت می کنم.
 [aknūn be monāsebat.e rūz.e eyd be šām šomā rā da ‘vat
 mī.kon.am (impf.pozivati.ja)]
 Sada vas povodom praznika pozivam na večeru.

54. بدین وسیله موافقت رئیس را با اشتغال بکار سرکار
 در این شرکت تأیید می کنم.
 [bedīn.e vasīle movāfeqat.e reīs rā bā eštegāl.e bekār.e sarkār
 dar īn šerkat ta ‘yīd mī.kon.am (impf. potvrđivati.ja)]
 Ovim putem potvrđujem da se direktor složio sa vašim zaposlenjem u ovoj firmi.

55. من شما را زن و شوهر اعلام می کنم.
 [man šomā rā zan va šouhar e ‘lām mī.kon.am
 (impf.proglašavati.ja)]
 Proglašavam vas mužem i ženom.

56. علی توپ را می دهد به احمد.
 [‘alī tūp rā mī.deh.ad be ahmad (impf.dodavati.on)]
 Ali dodaje Ahmedu loptu.

Na kraju, razmotrit ćemo još primjere 53–56 za koje je, također, karakteristična upotreba imperfektivnog aspekta u prezentu, a koje oksfordski filozof J. L. Austin (1962) naziva *performativnim* rečenicama.

Upotreba imperfektivnog oblika u performativnim rečenicama objašnjava se time da, premda se samim izričajem završava i sama radnja,

imperfektivni oblik nije angažiran u odnosu na granične tačke date radnje te da oslikana radnja nije striktno punktualna nego se shvata kao prostiranje s obje strane sadašnjeg momenta. Kada bi data glagolska radnja bila striktno punktualna i, po definiciji, bez unutarnje strukture, trebala bi se koristiti perfektivna neprošlost (perfektivni prezent) umjesto imperfektivne neprošlosti (imperfektivni prezent). Ali, imajući u vidu inkompatibilnost perfektivne neprošlosti (perfektivnog prezenta) i reference za sadašnje vrijeme (i u bosanskom i u perzijskom jeziku), perfektivna neprošlost je neprihvatljiva u performativnom diskursu i jedini prihvatljiv oblik je imperfektivna neprošlost (prezent).

Rečenica 57 tipičan je primjer upotrebe perzijske imperfektivne neprošlosti u različitim sportskim komentarima. To su općenito situacije kratkog trajanja, ali se opisuju kao situacije koje se protežu sa obje strane date vremenske tačke. Dokaz za ovo jeste da opisane situacije u komentarima mogu biti i u progresivnim oblicima.

57. علی دارد توپ را به احمد پاس می دهد.

[‘*alī dār.ad* (prog.) *tūp rā be ahmad pās mī.deh.ad*
(impf.dodavati.on)]

Ali (upravo) dodaje loptu Ahmedu.

I u bosanskom jeziku, u sportskim komentarima, odnosno u izvještavanjima o događajima koji se odvijaju unutar polja percepcije govornika i bez obzira na kratkoću trajanja situacije, može se upotrijebiti imperfektivni oblik glagola u neprošlom vremenu (Riđanović 1976: 115), npr.:

On dobija loptu, dodaje je sedmici, trči prema голу...

Imperfektivni aspekt u prošlom vremenu

Svi naprijed analizirani primjeri su u neprošlom vremenu (prezentu), sa različitim tipovima glagola: durativni, punktualni, telički i atelički. Semantička analiza primjera sa durativnim i stativnim glagolima ukazala je na gramatičko značenje imperfektivnih oblika, to jest na bit informacije da svaka upotreba imperfektivnog oblika (i u perzijskom i u bosanskom) konstantno izražava neodređeno trajanje date situacije na obje strane sadašnjeg momenta, odnosno u bilo kojoj vremenskoj tački uzetoj kontekstom kao deiktički centar. Analiza primjera sa nedurativnim glagolima i primjera koji upućuju na navike, opće istine, generičke i gnomske situacije pokazuje istu karakterizaciju kao i primjeri sa durativnim i stativnim glagolima. Da bi se upotpunila semantička analiza

imperpektivnih glagolskih oblika u prošlom vremenu u perzijskom (ماضی استمراری) i bosanskom u interakciji sa različitim semantičkim tipovima glagola, napraviti ćemo analizu sljedećih primjera iz datog korpusa:

58. وقتی که مرا صدا زد کتاب می خواندم.

[*vaqtīke marā sedā za.d.∅ ketāb mī.x^w ān.d.am*

(impf.čitati.pret.ja)]

Kada me je nazvao, čitao/la sam knjigu. (Lambton 1963: 147)

59.

وقتی که صدای در اطاق مرا از خواب پراند

من امتحان را خواب می دیدم.

[*vaqtī.ke sedā.ye dar.e otāq ma.rā³⁸ az x^w āb parān.d.∅³⁹*

(∅.skočiti.pret.on) *man x^w āb.e emtehān rā mī.dī.d.am*

(impf.sanjati.pret.ja)]

Kada me je iz sna prenuła buka s vrata, sanjala sam o ispitu.

60. از وقتی که در این جهنم دره افتاده بود، دو زمیستان می گذشت.

[*az vaqtī ke dar īn ġahannam darre oftād.e bū.d* (pasti.perf.on)

do zemīstān mī.gozaš.t (impf.prolaziti.∅.ono)]

Već dvije zime (dosl. prolazile) su, otkako je u ovaj pakao

dospio. (PL 13)

61.

در نیم شبی که زندگی او را فرا گرفته بود يك چیزی

بی پایان در چشمهایش موج میزد

و پیامی با خود داشت که نمیشد آن را دریافت...

[*dar nīm šabī ke zendegī ū rā farā geref.t.e būd yek čīzī bī pāyān*

dar češmhāyaš mouğ mī.za.d (impf.treperiti.pret.∅.ono) *va*

³⁸ Prvo lice singulara glasi [*man*] kada ga slijedi direktni objekatski marker (o.m.) [*rā*], ono obično, gubi svoj posljednji konsonant i reducira se na morfem [*ma-*]. Ovo *rā* se pridružuje graničnom morfemu *ma-* i formira dvomorfemsku riječ *marā*.

³⁹ Kuzativni morfem *-ān/-ānī* dodaje se na (neprošli) korijen velikog broja perzijskih (uglavnom netranzitivnih) glagola: [*x^w āb.īd.an*] *spavati*, [*dav.īd.an*] *trčati*, [*xand.īd.an*] *smijati se*, [*raqs.īd.an*] *igrati* i dr. obrazujući njihov kuzativni oblik: [*x^w āb.ānīd.an*] / [*x^w āb.ānd.an*] *uspavljivati*, [*dav.ānīd.an*] / [*dav.ānd.an*] *natjerati u trk*, [*xand.ānīd.an*] / [*xand.ānd.an*] *nasmijavati*, [*raqs.ānīd.an*] / [*raqs.ānd.an*] (prouzročiti) *plesati*. Kuzativni glagoli formirani afiksacijom kuzativnog sufiksa na prezentsku osnovu, formiraju svoje prošlo vrijeme afiksacijom morfema za prošlo vrijeme *-(ī)d* na dobiveni kuzativni korijen.

payām.ī bā x^wod dāš.t ke na.mī.šo.d (neg. impf. postajati. ø.ono)
ān rā dar.yāf.t]

U ponoć, kad bi u psu zaigrao život, nešto bi bezdano i nepojmljivo treperilo u njegovim očima, nešto što se nije moglo shvatiti... (PL 10)

Primjeri 58–61 ilustriraju složene rečenice sa temporalnom klauzom koja počinje subjunktorom/veznikom *kada*. Ova vrsta rečenica interesantna je u oba jezika, pošto distribucija aspekata ima značajnu ulogu u identifikaciji vremenskih odnosa korelativnih situacija. Naime, uloga aspekatskog značenja presudna je u slučajevima kada ostala sredstva (veznička sredstva, aktionsart i razni leksički signali kvantifikacije) svojim značenjem ne određuju vremensku hronologiju. U primjerima 58 i 59 korelativne predikacije su u domenu djelomične simultanosti, to jest obje situacije pripadaju istom periodu vremena, ali situacija iz temporalne klauze zauzima samo dio vremenskog perioda u kome se manifestira situacija iz osnovne / matrične rečenice. Situacije u matričnim rečenicama služe kao vremenski okvir situacijama temporalnih rečenica. Ovaj vremenski odnos je uslovljen aspekatskom distribucijom: imperfektivni oblik u superordiniranoj (osnovnoj), a perfektivni u temporalnoj klauzi. Veznik *وقتی که* / *kad*, značenjski najširi i vremenski neizdiferenciran, u oba jezika ima identičnu ulogu: služi za vremensko povezivanje korelativnih situacija i stoga dolazi u različitim vremenskim kombinacijama glagolskih značenja. Njegovo značenje je samo vremensko uvezivanje (Jahić, Halilović, Palić 2000: 426), a o svemu ostalom odlučuju ostali elementi diskursa. Durativne situacije u glavnoj rečenici označene su durativnim glagolima (durativna predikacija osnovne strukture) koji po svojoj semantici označavaju situaciju kao trajanje u vremenu, dok su imperfektivni oblici samo gramatički instrumenti viđenja situacije trajnom. Primjeri 60–61 ilustriraju diskurs u kojima je dati odnos nešto specifičniji. Temporalne klauze u ovom slučaju služe za vremensku kvantifikaciju (Jahić, Halilović, Palić 2000: 427). Temporalna klauza sa perfektivnim oblikom u primjeru 60 ilustrira početnu kvantifikaciju, to jest početak trajanja situacije obilježene imperfektivnom predikacijom u superordiniranoj (matričnoj) klauzi. Situacija iz osnovne rečenice (matrična predikacija/predikacija upravne strukture) potpuno je simultana sa situacijom iz klauze, to jest počinje se realizirati u prošlosti u isto vrijeme kad i situacija iz temporalne klauze. U ovom slučaju temporalnu klauzu, koja služi za početnu kvantifikaciju, uvodi veznik *از وقتی که* / *otkad*. Istu funkciju imaju veznički izrazi *از وقتی که* / *otkada, otkako* ili *مدتی است* / *ima već neko*

vrijeme. Primjer 61 sa perfektivnim aspektom u temporalnoj klauzi i imperfektivnim aspektom u osnovnoj rečenici pokazuje djelomični vremenski paralelizam korelativnih situacija (djelomična simultanost), gdje temporalna klauza sa posebnim leksičkim signalom که در نیم شبی / *u ponoć kad* vrši vremensku identifikaciju situacije iz matrične rečenice.

62.

و هر وقت باو خیلی سخت میگذشت، درین بهشت
گم شده نوع تسلیت و راه فرار پیدا میکرد.

[*va har vaqt be.ū xeylī sāxt mī.gozaš.t.∅* (impf.prolaziti.pret.ono)
*darīn behešt.e gom šode.ye x^wod yek naw.e tasliyat o rāh.e ferār
peyda mī.kar.d.∅* (impf.nalaziti.on)]

Kad god mu je bilo posebno teško (dosl. prolazilo, dolazilo),
povlačio se i nalazio utjehu u svom izgubljenom raj. (PL 18)

63.

و زمانکه همه از آزار باو خسته میشدند، بچه
شیر برنج فروش لذت مخصوصی از شکنجه او میبرد.

[*va zamān.ke hame az āzār be.ū xaste mī.šo.d.and* (impf.umarati
se.pret.oni) *bačče šīr.e berenğ forūš lazzat.e maxsūsī az
šekenğe.ye ū mī.bor.d.∅* (impf.uživati.pret.on)]

I kada su svi bili umorni od mučenja jadnog psa, dječak koji
prodaje sutlijaše i sjemenke posebno je uživao u mučenju psa.
(PL 11)

64.

هر دفعه که بسبزه زار دقت میکرد، میل غریزی او بیدار میشد
و یاد بود های گذشته را در مغزش از سر نو جان میداد.

[*har daf'e ke be sabze.zār deqqat mī.kar.d.∅*
(impf.motriti.pret.on) *meyl.e ġarīzi.ye ū bī.dār mī.šo.d.∅*
(impf.buditi.pret.on) *va yād būdhā.ye gozašte rā dar mağzaš az
sar nou ġān mī.dā.d.∅* (impf.udahnjivati.pret.ono)]

Uvijek kada je gledao u zelena polja, u njemu su se budili
urođeni instinkti koji bi davnim uspomenama udahnjivali novi
život. (PL 11)

Primjeri 62–64 su zavisnosložene rečenice sa temporalnom klauzom u kojima se manifestiraju paralelne durativne situacije, koje se ponavljaju neodređen broj puta uvijek u isto vrijeme. Temporalne klauze uvođe veznički izrazi هر دفعه که ، وقتی که ، زمان که u značenju *kad god*, *uvijek kad*. Moramo spomenuti vremenske veznike kao što su همینطور که

هر مدتی که ، درضمن اینکه u značenju *dok*, koji uvode temporalne klauze sa durativnim situacijama, pri čemu se ostvaruje, zavisno od aspekt-ske distribucije (pefektivna ili imperfektivna), potpuna ili djelomična simultanost korelativnih situacija. Sve navedene durativne situacije, označene imperfektivnim oblicima, mogu se nastaviti ili završiti, što se dovodi u vezu sa tipologijom situacija na koje se upućuje (ili da li su *telic* ili *atelic*), a ne sa semantikom imperfektivnih oblika. Napominjemo da svi navedeni odnosi opisuju i situacije u zavisnosloženim vremenskim rečenicama bosanskog jezika, jer se predikacije matrične i zavisne klauze ponašaju na isti način i reguliraju istim lingvističkim sredstvima.

65. له له میزد، زبان از دهنش بیرون آمده بود.

[*lah lah mī.zad.ø* (impf.dahtati.pret.on) *zabān az dahan.aš bīrūn āmad.e bū.d*]

Dahtao je isplažena jezika. (PL 21)

66. يك چیزی بی پایان در چشمه‌ایش موج میزد.

[*yek čīzī bī pāyān dar češmhāyaš mouğ mī.zad.ø* (impf.treperiti.pret.ono)]

Nešto bezdano i nepojmljivo je treperilo u njegovim očima.

(PL 10)

67. جلو دکان نانوائی پادو اورا کتک میزد.

[*ğalov.e dokkān.e nānvāī pādū ū rā kotak mī.za.d.ø* (impf. udarati.pret.on)]

Ispred pekare nogom ga je udarao pekarski pomoćnik. (PL 10)

68.

هر صدائیکه میشنید و یا چیزی نزدیک او تکان میخورد بخودش
میلرزید.

[*har sedāyī.ke mī.šen.īd.ø* (impf.čuti.pret.on) *va yā čīzī nazdīk.e ū takān mī.x^wor.d.ø* (impf.trzati se.pret.ono) *be.x^wodaš mī.larz.īd.ø* (impf.drhtati. pret.on)]

Od svakog glasa koji je čuo, od svakog pokreta u svojoj blizini on je drhtao. (PL 12)

69. قلبم بشدت میتپید.

[*qalbam be.šeddat mī.tap.īd.ø* (impf.kucati.pret.ono)]

Srce mi je snažno kucalo. (MH 27)

Rečenice 65–69 primjeri su kombinacije imperfektivnog aspekta sa punktualnim glagolima u prošlom vremenu. Punktualni glagoli, s obzirom na to da upućuju na situacije sa odsustvom duracije, kao cjelokupno događanje, događanje u jednom momentu (Allen 1966: 199) naginju da se kombiniraju sa perfektivnim, a ne sa imperfektivnim aspektom. Punktualni glagoli ili fraze u kombinaciji sa imperfektivnim aspektom rezultiraju konstrukcijama koje nepromjenjivo izražavaju iterativno značenje (Bache 1982: 68; Comrie 1976: 41–44), posebno ako ostatak konteksta, npr. prilozi *مدام همیشه*, [modāvem, hamīše] *neprekidno, stalno* ili drugi leksički elementi u rečenici upućuju na ponavljanje date radnje, a ne na jednu konkretnu radnju. U bosanskom jeziku punktualni glagoli (semelfaktivni aktionsart) imaju samo perfektivni aspekt, stoga se ovakve kombinacije u perzijskom jeziku, punktualni glagol + imperfektivni aspekt, prevode njegovim semantičkim parnjakom u bosanskom jeziku ali sa iterativnim značenjem koji izražava seriju (punktualnih) radnji. Perzijskim glagolima u prošlom vremenu koji imaju imperfektivni aspekt i punktualni aktionsart odgovaraju imperfektivni oblici iterativnog aktionsarta u perfektu ili u imperfektu, koji je pretežno stilski obojen. Međutim, u ovom slučaju u prevodu na bosanski jezik postoji još jedna stilaska varijanta: habitualni kondicional glagola sa perfektivnim aspektom, koji se češće koristi u prijevodu nego imperfektivni aspekt, “ispunjava prazninu u sustavu” jer se na taj način može eksplicitno razlikovati ponavljana izvršena radnja (izrečena kondicionalom perfektivnog glagola) od ponavljane neizvršene radnje ili ponavljanog procesa (Kalsbeek, Lučić 2008: 7). Izbor kondicionala kao habitulane konstrukcije u bosanskom jeziku očigledno je ograničen i drugim prisutnim elementima u rečenici (adverbijalnim vremenskim oznakama, temporalnim klauzama) i ekstralingvističkim elementima.

70. دردها و احساسات او را بهتر میفهمیدند.

[*dardhā va ehsāsāt.e ū rā behtar mī.fahm.īd.and*

(impf.razumjeti.pret.oni)]

Oni su bolje razumijevali njegove bolove i njegova osjećanja.

(PL 13)

ili

Oni bi bolje razumjeli njegove bolove ili osjećanja.

71. خودش را موظف میدانست که بصدای صاحبش حاضر شود.

[*x^wodaš rā movazzaf mī.dānes.t.ø* (impf.znati, smatrati.pret.on)

ke be.sedā.ye sāhebaš hāzer šav.ad]

Znao je da mu je dužnost da doleti na poziv svoga gospodara.

(PL 12)

ili

Znao bi svoju dužnost, odazvati se na poziv svoga gospodara.

72.

بوی هر کدام از آنها را چقدر خوب تشخیص میداد
و صدای پایشان را از دور میشناخت.

[*būy.e har kodām az ānhā rā če.qadr xūb tašxīs mī.dā.d.∅*
(impf.razlikovati.pret.on) *va sedā.ye pāyešān rā az dūr*
mī.šenāx.t.∅ (impf.raspoznavati.pret.on)]

Vrlo dobro je razlikovao i raspoznavao miris i trag svakog od njih. Iz daljine je mogao raspoznavati i njihove korake. (PL 14)

ili

...tako bi dobro raspoznao miris svakog od njih i iz daljine bat njihovih koraka prepoznao.

73.

...زیرا همه تعهدات و وظایفی که خودش را نسبت
به آنها مدیون میدانست یاد آوری مینمود.

[*...zīrā hame.ye ta'ahhodāt o vazāyifī ke x^wodaš rā nesbat bā*
ānhā madyūn mī.dānes.t.∅ (impf.znati.pret.on) *yād āvarī*
mī.nomū.d (impf.podsjećati.pret.ono)]

...pošto ga je podsjećao na obaveze i dužnosti koje je imao prema njemu. (PL 14)

ili

...pošto bi ga to podsjeti na obaveze i dužnost koje je imao prema njemu.

74. هنوز قلاده خودش را که جلو دکان آویزان بود میشناخت.

[*hanūz qolāde.ye x^wod.aš rā ke ḡelov.e dokkān āvīzān bū.d.∅*
mī.šenāx.t.∅ (impf.prepoznavati.pret.on)]

Još uvijek, Pat bi prepoznao svoju ogrlicu obješenu na vratima pekare. (PL 18)

75.

پات حس میکرد وارد دنیای جدیدی شده که نه آنجا را
از خودش میدانست.

[*pāt hess mī.kar.d.∅* (impf.osjećati.pret.on) *vāred.e donyā.ye*
ḡadīdī šode ke na āngā rā az x^wodaš mī.dānes.t.∅
(impf.znati.pret.on)]

Osjećao je da je dospio u svijet kojem nije pripadao, gdje niko ne shvata (ne zna) njegova osjećanja i njegove želje. (PL 18)

76. پات گول نخورده بود چون بوی صاحب خودش را خوب میشناخت.
[*pāt gūl na.x^worde bū.d čon būy.e sāheb.e x^wodāš rā xob mī.šenāx.t.∅* (impf.raspoznavati.pret.on)]

Pat se nije varao, jer je dobro raspoznavao miris svoga gospodara. (PL 20)

77.

ولی بنظر میامد نگاه های درد ناک پر از التماس او را
کسی نمیدید و نمی فهمید.

[*valī be nazar mī.āma.d.∅* (impf.dolaziti.pret.on) *negāhā.ye dardnāk.e por az eltemās.e ū rā kasī na.mī.dī.d.∅* (impf.vidjeti.pret.on) *va na.mī.fahm.īd.∅* (impf.shvatati.pret.on)]
Izgledalo je da niko ne vidi i ne shvata njegove bolne i molećive poglede. (PL 13)

Primjeri 70–77 predstavljaju kombinaciju imperfektivnog aspekta i stativnih glagola: دانستن [*dānestan*] *znati kao činjenicu*, شناختن [*šenāxtan*] *shvatati*. Stativni glagoli, po definiciji, upućuju na situacije koje su homogene, nepromjenjive i čije su faze identične. Stativna situacija, pošto ne uključuje nikakve preokrete ili promjene niti ima radnju ili slijed faza, mogla bi se opisati kao trajna, ali ne i kao progresivna. Ova definicija stativnog glagola kao trajanje nekog stanja i prirodnost kombiniranja stativnosti i imperfektivnosti, navodi nas na logičan zaključak u istraživanju ovih kombinacija da definiramo imperfektivni marker [*mī-*] kao izraz neodređenog trajanja označene situacije, a ne situacije u progresu.

Većina stativnih glagola u kombinaciji sa perfektivnim aspektom obilježavaju početak stativne situacije, ali kada se kombiniraju sa imperfektivnim aspektom, tada označavaju neodređeno trajanje stativne situacije koja je označena. Imperfektivni glagolski oblik می دانستم [*mī.dānes.t.am*] *znao sam* upućuje na poznavanje situacije koja se proteže neodređeno u vremenu i potvrđuje gornju definiciju. Stativni glagoli u bosanskom jeziku uvijek su u imperfektivnom obliku i označavaju stativnu situaciju, dok u perfektivnom obliku imaju dinamičku upotrebu.

78. هر دقیقه بر میگشت در آینه کراوات خودش را مرتب میکرد.
[*har daqīqe bar mī.gaš.t.∅* (impf.vraćati se.pret.on) *dar āyīne kerāvāt.e x^wod.aš. rā morattab mī.kar.d.∅* (impf.popravlјati.pret.on)]

Svake minute se vraćao na ogledalo popravljajući kravatu. (DŽ 25)

79.

من همیشه از او دوری میکردم، مثل اینکه اختلاف مبهم
بین ما وجود داشت.

[*man hamīše az ū dūri mī.kard.am* (impf.bježati.pret.ja) *mesl.e*
īnke extelāf.e mobham beyn.e mā voğūd ø.dāš.t.ø
(ø.imati.pret.ono)]

Uvijek sam bježao od njega kao da je među nama postajao neki
nevidljivi antagonizam. (DŽ 25)

هر شب که با هم بکافه ها میریم ده پونزده تمن رودسم میگزاره.
[*har šab ke bā ham be kāffehā mī.rīm /mī.rav.īm/* (impf.īci.mi)
dah pūnzdah toman rū dasam mī.gozār.e]

Svaku noć, kad svi skupa idemo u kafanu, preko ruku pređe
deset petnaest tomana. (DŽ 26)

ili

Svaku noć, kad bi išli u kafanu, preko ruku bi pređi 10-15 tomana.

Rečenice 78–80 označavaju prošlu uobičajenu situaciju, to jest neo-
graničen broj događanja situacija. Budući da se u perzijskom jeziku za
upućivanje na prošlu uobičajenu situaciju koristi imperfektivni oblik,
tradicionalni gramatičari (Lambton 1960: 147; Boyle 1966: 65) sma-
trali su da imperfektivni oblici imaju barem dvije upotrebe: a) opisivanje
radnji koje su još uvijek u trajanju i b) opisivanje uobičajenih radnji.
Međutim, u gotovo svim rečenicama, i u bosanskom⁴⁰ i u perzijskom
jeziku, koje označavaju uobičajene radnje, lingvistički element odgo-
voran za značenje “navike” su vremenski prilozi, kao npr. هرروز [*har*
rūz], هر سال [*har sāl*], دائما [*dā’eman*], همیشه [*hamīše*] itd. Dalje, u najve-
ćem broju slučajeva, ako izvršimo supstituciju vremenskih priloga sa
vremenskim rečenicama koje sadrže perfektivni glagolski oblik
(npr. وقتی آمد [*vaqtī ām.ad*] *kada je došao*, novo značenje ne znači više
naviku. Dakle, habitualne konstrukcije ne upućuju na sukcesivno do-
gađanje date situacije nego na naviku, karakteristično obilježje koje
traje jedan period ili sve vrijeme. Iz toga proizlazi da se značenje

⁴⁰ Kao što se vidi iz prijevoda na bosanski jezik, habitualne konstrukcije je moguće
prevesti i kondicionalom perfektivnog aspekta koji označava ponavljanje radnje u
prošlosti, gdje se svaka ponovljena pojedinačna (semelfaktivna) radnja vidi kao
situacija u cijelosti, dok se niz pojedinačnih radnji shvata kao situacija u svom tra-
janju. Upotreba habitualnih konstrukcija sa perfektivnim kondicionalnom je ka-
rakteristična za zavisne temporalne rečenice (ali i nezavisne) (Kalsbeek, Lučić
2008: 18), gdje vremenska referenca ili širi kontekst nesumnjivo označavaju situa-
ciju u svom trajanju.

imperfektivnog aspekta u prošlosti ne pomjera iz semantičkog polja trajanja situacije, opisujući stativnu situaciju trajnom, a ne kao ponavljanje situacije.

81. شاید این آدم ها هم بوی ماده خودشان را جستجو میکردند؟
[šāy.ad īn ādamhā ham būy.e mādde.ye x^wodašān rā ġosteġū
mī.kard.and (impf.tražiti.pret.oni)]

Možda su i oni ovdje zalazili u potrazi za svojim ženkama [tražili svoje ženke]? (PL 21)

82. شاید با هم میرفتند و از کجا او میتوانست به آنها نزدیک بشود.
[šāy.ad bā ham mī.raft.and (impf.odlaziti.pret.oni) va az koġā ū
mī.tavān.est.ø (impf.moći.pret.on) be ānha nazdīk be.šav.ad]

Možda su zajedno odlazili, odakle je mogao da im se približi. (DŽ 19)

83. شاید از اینجا میگذشتید...
[šāy.ad az īnġā mī.gozaš.t.īd (impf.prolaziti.pret.vi)]

Možda ste ovuda prolazili... (SH 122)

84. ده سال شاید بیشتر میگذشت...
[dah sāl šāy.ad bīštar mī.gozaš.t.ø (impf.prolaziti.pret.ono)]

Deset godina, možda je i više prošlo... (DŽ 24)

85. اگر میتوانیست نگاهی دزدکی در اطاق ببندازد، دیده بودی...
[agar mī.tavān.īst. ø (impf.moći.pret) negāhī dozdakī dar otāq
bi.y.andāz.ad (pfv.bacati.on) dīd.e būd.ī...]

Da se moglo kradom pogledati u sobu, vidio bi...

86. چون اگر کسی در یکی از آنها خودش را محبوس میکرد، بزودی
حوصله اش سر میرفت.

[čon agar kasī dar yekī az ānhā x^wodaš rā mahbūs mī.kar.d.ø
(impf.hvatati.pret.on) be.zūdī houseleaš sar mī.raf.t.ø
(impf.gubiti.pret.on)]

Ako bi neko od njih bio u nevolji, ubrzo bi gubio volju. (MH 27)

87. اگر زیر سایه اتومبیل پناه میبرد، لگد سنگین کفش میخ دار شوfer
از او پذیرائی می کرد.

[*agar zīr.e sāye.ye otomobīl panāh mī.bor.d.ø* (impf.zavlačiti se.pret.on) *lagad.e sangīn.e kafš.e mīxdār.e šofar az ū pazīrāi mī.kar.d.ø* (impf.sručiti se.pret.ono)]

Kad bi se zavukao u hlad ispod kamiona, na njega bi se sručivali teški udarci šoferskih cipela potkovanih čavlima. (PL 11)

88.

باید می‌آمد.

[*bāy.ad mī.āmad.ø* (impf.doći.pret.on)]

On je trebao doći.

Rečenice 81–88 ilustriraju upotrebu imperfektivne prošlosti u pogodbenim rečenicama i nakon modalnih izraza باید [*bāy.ad*] *trebati*, *morati* i شاید [*šāy.ad*] *možda*, što je uzimano kao sekundarno značenje imperfektivnih oblika u prošlosti –izražavanje irealne pogodbe, to jest hipotetičko značenje (Lazard 1992: 249–250; Lambton 1960: 147), i radnje o kojoj postoji neka sumnja. I Windfuhr (1987: 513) opisuje upotrebu imperfektivne prošlosti u pogodbenim rečenicama i nakon modalnih izraza باید [*bāyad*] i شاید [*šāyad*] kao jedno od sekundarnih značenja imperfektivne prošlosti. Iz ovog proizlazi da imperfektivni oblici u prošlosti izražavaju samo irealnu pogodbu, a ne trajanje navedenih stativnih situacija. Međutim, ovakva analiza ignorira semantički doprinos kondicionalne partikule اگر [*agar*] u kondicionalnim rečenicama 85–87 i modalnog izraza باید [*bāyad*] u primjeru 88. Izostavljanjem pogodbene partikule i modalnog izraza nestaje hipotetičko značenje protaze i modalne konstrukcije. U ovom slučaju, nesumnjiv je semantički doprinos partikule [*agar*] *ako*, *kad*, *da* i modalnog izraza [*bāyad*] *morati*, *trebati*, odnosno da kondicionalna partikula i modalni izraz referiraju na hipotetičko značenje, dok imperfektivni oblik prošlog vremena referira na situaciju u svom trajanju. U pogledu upotrebe imperfektivnih oblika u prošlosti u irealnim pogodbenim rečenicama (što obuhvata potencijalne i irealne pogodbene klauze u bosanskom jeziku)⁴¹ i modalnim konstrukcijama u perzijskom jeziku, moglo bi se ustvrditi da su imperfektivni oblici (koji predstavljaju datu situaciju

⁴¹ U bosanskom jeziku, potencijalne pogodbene klauze (eventualno ispunjenje uvjeta) uvode se veznicima *ako*, *ukoliko*, *kad*, a predikatni im je glagol obavezno u potencijalu. Irealnim pogodbenim klauzama obilježava se neispunjivi ili ispunjivi uvjet, koji onda sadržaj osnovne klauze čini neostvarivim ili neostvarenim. One se za osnovnu klauzu vežu veznikom *da*, a predikatski im glagol ima oblik prezenta (kad je uvjet neispunjiv) ili kojeg prošlog vremena (kad je uvjet neispunjen). Glagol u predikatu osnovne klauze stoji u potencijalu. (Jahić, Halilović, Palić 2000: 437–438). Veznicima koji uvode pogodbene klauze u bosanskom *ako*, *ukoliko*, *kad* i *da* odgovara perzijski veznik [*agar*].

trajnom, uz ignoriranje krajnjih tačaka situacije) manje realni, dok perfektivni oblici (koji predstavljaju datu situaciju kao nedjeljivu cjelinu) više odgovaraju semantici irealne pogodbe nego realne, gdje su i glavna i zavisna rečenica neutralne, a ispunjenje pogodbe vjerovatno (Farahani 1990: 255). Ovo je podržano i činjenicom da moderni perzijski jezik koristi perfektivnu prošlost i subordiniranu perfektivnu neprošlost (pfv. marker [be-] + neprošla glagolska osnova + lični nastavak) u realnim pogodbama, u kojima je ostvarenje situacije na koju se upućuje glavnom rečenicom vjerovatno⁴², a imperfektivnu prošlost (koja predstavlja situaciju kao trajnu) u nerealnim pogodbama, u kojima je ostvarenje situacije označene glavnom rečenicom ili nevjerovatno ili se nije zbilo⁴³. U bosanskom jeziku, distribucija aspekatskih oblika u zavisnosloženim rečenicama s pogodbenom (kondicionalnom) klauzom vrši se zavisno od govornikovog viđenja situacija. Ako se situacija vidi kao cjelovita, koriste se perfektivni oblici u nekom prošlom ili neprošlom vremenu, a ako je fokus na trajanju radnje, koriste se imperfektivni oblici u prošlom ili neprošlom vremenu. Slijede primjeri:

89.

و اگر رقیب دیگری پیدا نشود که او را بتارند،
کم کم حق مالکیت اینجا را بدست بیاورد.

⁴² Protaze i apodoze u realnoj pogodbi u perzijskom imaju iste semantičke i formalno-gramatičke korespondente u bosanskom jeziku. U protazama realne pogodbe u perzijskom jeziku javljaju se perfekt (za prošlost), imperfektivni prezent (za sadašnjost) i perfektivni prezent i futur II (za budućnost), shodno vremenskoj sferi realiziranja radnje kojom uslovljavamo sadržaj u apodozi. Glagolski oblik predikata apodoza može biti u prezentu, imperativu ili futuru. Dakle, u osnovnoj rečenici dolazi aspekt, vrijeme i način koji odgovaraju njezinu sadržaju.

⁴³ U irealnim pogodbenim rečenicama u perzijskom – ako se odnosi na prošlost kad je uvjet neispunjen, što onda sadržaj osnovne klauze čini neostvarenim – predikatski glagol apodoze ima imperfektivni oblik prošlog vremena (pluskvamperfekt ili imperfekt), a protaza oblik pluskvamperfekta. Njegov bosanski prijevodni ekvivalent u apodozi je u nekom prošlom vremenu (perfektivni ili imperfektivni), a u protazi u potencijalu. Ako se odnosi na sadašnjost, kad je uslov neispunljiv, a time i sadržaj osnovne klauze neostvariv, u perzijskom apodoza ima imperfektivne oblike u prošlosti, a u protazi perfektivni oblik u prošlosti (preterit); njegov bosanski ekvivalent u apodozi je oblik potencijala, a u protazi perfektivni i imperfektivni oblici neprošlog vremena (prezent). Ako se situacija odnosi na budućnost, u perzijskom i apodoza i protaza obavezno imaju imperfektivne oblike u prošlosti (imperfekt), dok u bosanskom, uglavnom, oblik potencijala. Obliku potencijala u predikatu irealnih pogodbenih rečenica u bosanskom jeziku ekvivalent u perzijskom isključivo je imperfektivni oblik u prošlosti, to jest imperfekt i, rjeđe, pluskvamperfekt. (Vidi i: Damadžić 1991: 55-61)

[*va agar raqīb.e dīgarī peydā na.šav.ad* (pfv.neg.pojaviti.on) *ke ū rā be.tāran.ad.ø* (pfv.otjerati.on) *kam kam haqq.e mālekiyyat.e īngā rā be.dast bi.y.āvar.ad* (pfv.steći.on)]

Ako se ne pojavi kakav konkurent da ga otjera, on će postepeno steći naklonost ovih ljudi i pravo na ovaj teren. (PL 18)

90. اگر نیایید خودم می روم.

[*agar na.y.āy.īd* (neg.ø.doći.pret.vi) *x^wodam mī.rav.am* (impf.ići.ja)]

Ako ne dođete, idem sam. (YA 23)

91. اگر رفتی پشیمان می شوی.

[*agar raf.t.ī* (pfv.) (ø.ići pret.ti) *pašīmān mī.šav.ī* (impf.žaliti. ti)]

Ako odeš, žalit ćeš. (MH 67)

92. اگر او نا کرده عملیات لو رفت، باید خود را نجات دهید.

[*agar ū nā.kard.e ‘amaliyyāt lou raf.t* (ø.otkriti.pret.on) *bāy.ad x^wod rā neğāt deh.īd* (ø.spasiti se.vi)]

Ako on otkrije operaciju, ne daj Bože, treba da sebe spasite. (MH 17)

93. اما اگر تكانش می داد، خیز برداشته، می بلعیدت.

[*‘ammā agar takānaš mī.dā.d.ø* (impf.doticati.pret.on) *xīz bar.dāšt.e mī.bal ‘īd.at* (impf.žderati.pret.ono.tebe)]

Ali ako ga takneš, ustremljen, proždire te. (MH 16)

94. اگر این کشتیها يك ساعت زودتر می آمدند و ما را بالای تپه می دیدند.

[*agar īn kešt.ī.hā yek sā ‘at zūd.tar mī.āmad.and* (impf.dolaziti.pret.oni) *va mā rā balā.ye tappe mī.dīd.and* (impf.vidjeti.pret.oni)]

Da su ovi brodovi sat ranije došli, vidjeli bi nas na brežuljku. (YA 69)

95. او باید بیاید.

[*ū bāy.ad bi.y.āy.ad* (pfv.doći.on)]

Trebao bi doći.

96. چند کیلومتر اول باید سرها بیرون از آب باقی می ماند.

[*čand kīlometr.e avval bāy.ad sar.hā bīrūn az āb bāqī mī.mān.ad* (impf.ostati.ono)]

Nekoliko prvih kilometara glave treba da ostanu izvan vode. (YA 24)

97. او باید می آمد.
 [ū bāy.ad mī.āma.d (impf.ici.pret.on)]
 Trebalo bi da je došao.

Kroz analizu primjera koji sadrže imperfektivne oblike u prošlom vremenu upotpunili smo analizu semantike imperfektivnog markera [mī-] u modernom perzijskom jeziku. Gramatičko značenje perzijskog imperfektivnog markera [mī-], odnosno imperfektivnih oblika u bosanskom kao izražavanje neodređenog trajanja date situacije s obje strane date vremenske tačke, potvrđeno je u primjerima sa glagolskim oblicima u prošlom i neprošlom vremenu. Situacija koja se vidi kao trajna može biti semelfaktivna – realizira se samo jednom, npr. علی نامه می نویسد. [‘alī nāme mī.navīs.ad] kompleksna – sastoji se iz više podsituacija, kao u habitualnim situacijama, općim istinama ili činjenicama, koje traju kraće ili duže vrijeme, bez naglašavanja početka ili kraja situacije (Comrie 1976: 4). Imajući u vidu opću tendenciju durativnih situacija da se kombiniraju sa imperfektivnim aspektom, opis imperfektivnih oblika bazira se na glagolskim konstrukcijama koje se sastoje od imperfektivnih oblika + durativni glagol. Međutim, ove glagolske konstrukcije kombinirane i sa drugim tipovima glagola (punktualnih) potvrđuju osnovno obilježje imperfektivnog markera [mī-], odnosno njegovih imperfektivnih ekvivalenata u bosanskom, kao izraza trajanja date situacije, a ignoriranje krajnjih tačaka situacije fokusiranjem na njeno trajanje pokazuje neangažiranost u odnosu na svršenost ili nesvršenost situacije (Allen 1966: 219) oslikane glagolom.⁴⁴

PERZIJSKI PROGRESIVNI ASPEKT

U pogledu progresivnog oblika glagola kao nezavisne kategorije, moderni iranski lingvisti mogu se podijeliti u dvije grupe (Farahani 1990: 258, Jahan 1984: 65), ovisno o njihovom pristupu glagolskim oblicima koji se tvore od pomoćnog glagola داشتن [dāštan] i imperfektivnog oblika glavnog glagola.

⁴⁴ Važno je istaći da se bit informacije o svršenosti ili nesvršenosti radnje dobiva kroz semantički tip glagola ili kroz ekstralingvistički kontekst. Primjer je sportski komentar kada se opisuju veoma kratke radnje (*telic* – ograničene ili *atelic* – neograničene) koje slijede neposredno jedna iza druge, one su obično označene imperfektivnim glagolima i u tom slučaju ne moraju biti svršene.

U prvu grupu spada poznati iranski lingvista M. Farruxpay, koji smatra da moderni perzijski nema progresivni aspekt nezavisan od imperfektivnog aspekta, navodeći primjer u kojima je prefiks [*mī-*] progresivni marker (identificiran u riječi *mī.neveš.t. ø*) tako da je glagol [*dāštan*] redundantan.

98. وقتی آمدم، داشت می نوشت.
[*vaqtī āma.d.am dāš.t.ø mī.neveš.t.ø*] Kada sam došao, on/a je pisao/la.

Druga grupa, među kojima su iranski lingvisti Iradž Dahqan, Karim Kešavarz i Mahdi Maraši, glagolske konstrukcije *[dār.ad mī.rav.ad]*, *[dār.am mī.āy.am]* itd. smatraju progresivnim, a pomoćni glagol [*dāštan*] odnosno prefiks [*mī-*] markerom progresivnosti i imperfektivnosti. Ova grupa lingvista temelje svoje argumente u korist nezavisnosti progresivne kategorije u okviru sistema glagola perzijskog jezika na činjenici da se glagolske konstrukcije sa [*dāštan*] kao pomoćnim glagolom koriste u standardnom modernom perzijskom ‘za neko vrijeme’ i da su konstrukcije sa glagolom [*dāštan*] jedan od desetak oblika glagola koji se svakodnevno upotrebljavaju u govoru. Smatramo da je drugi pristup lingvistički opravdan, budući da je ovjeren u svakodnevnoj upotrebi jezika.

*Razlike u upotrebi progresivnog⁴⁵
i imperfektivnog aspekta u perzijskom jeziku*

Kako bi se uočile razlike u upotrebi progresivnog i imperfektivnog aspekta u perzijskom jeziku, slijede primjeri čiji glagoli imaju imperfektivni aspekt i isti primjeri sa progresivnim aspektom u cilju upoređivanja njihova značenja.

99. علی به پدرش نامه می نویسد.
[*‘alī be pedar.aš nāme mī.nevīs.ad* (impf.pisati on)]
Ali piše pismo svom ocu.

100. علی هر روز به پدرش يك نامه می نویسد.
[*‘alī har rūz be pedar.aš yek nāme mī.nevīs.ad* (impf.pisati.on)]
Ali svaki dan piše pismo svom ocu.

⁴⁵ Moramo naglasiti da u bosanskom jeziku ne postoji zasebna kategorija progresivnog aspekta, pa je ona, s obzirom na binarnu aspekatsku opoziciju, obuhvaćena imperfektivnom opozicijom.

101. مینا دارد به کیوترها دانه می دهد.
 [mīnā dār.ad (prog.) be kabūtar.hā dāne mī.deh.ad
 (impf.davati.ona)]
 Mīna hrani (dosl.daje zrnevlje) golubove.

102. مینا دارد هر روز به کیوترها دانه می دهد.
 [mīnā dār.ad (prog.) har rūz be kabūtarhā dāne mī.deh.ad]⁴⁶
 Mīna svaki dan hrani golubove.

Analizom rečenica koje sadrže progresivne konstrukcije dolazimo do slijedećeg zaključka: imperfektivne i progresivne kategorije u modernom perzijskom mogu se koristiti da opišu habitualne, kao i semelfaktivne situacije. Međutim, dok sa imperfektivnim glagolskim oblicima pojedinačni primjeri habitualne radnje ne moraju biti nužno viđeni kao trajni, sa progresivnim glagolskim oblikom svako realiziranje habitualne radnje vidi se kao u progresu (trajanju). Odatle, izvještaj broj primjera sa imperfektivnim oblikom date situacije tek zajedno viđeni odaju njen imperfektivni karakter, dok sa progresivnim oblikom svaki primjer date situacije vidi se imperfektivno, to jest u progresu.

103. داشت چند تا کیوتر با ظاهری ژولیده می پلکیدند که
 آنجا آدم غم را در چهره شان می توانیست ببیند.
 [dāš.t (prog.) čand tā kabūtar bā zāheri.ye žūlīde mī.palekīd.and
 (impf.tumarati.pret.oni) ke āngā ādam.e ġam rā dar čehrešān
 mī.tavānes.t.∅ (impf.moči.pret.on) be.bīn.ad]
 Tamo je tumaralo nekoliko raščerupanih golubova, čija se tuga mogla vidjeti na licu. (YA 13)

104. داشتیم قرارگاه تیپ را دور می زدیم.
 [dāšt.īm (prog.) qarārgāh.e tīp rā dour mī.zad.īm
 (impf.obilaziti.pret.mi)]
 Obilazili smo prebivalište brigade. (YA 34)

⁴⁶ Comrie tvrdi da jedna od razlika između progresivnog i imperfektivnog aspekta jeste da imperfektivni aspekt uključuje habitualnost kao poseban slučaj, što znači da imperfektivni oblici mogu označavati i semelfaktivne (pojedinačne) i habitualne situacije, dok se progresivne forme odnose samo na semelfaktivne situacije (Comrie 1976: 33). Međutim, naš primjer (102) pokazuje da se progresivni glagolski oblici mogu koristiti i u kontekstima navike.

105. داشت به جلو نگاه می کرد.
 [dāš.t (prog.) be ġelou negāh mī.kar.d.θ (impf.gledati.pret.on)]
 Gledao je naprijed. (YA 3)

106. دو نفری داشتند با هم صحبت می کردند که باز غرغر علی شروع شد.
 [do nafar.ī dāšt.and (prog.) ba ham sohbat mī.kard.and
 (impf.razgovarati.pret.oni) ke baz ġorġor ‘ali šorū‘ šod...]
 Neka dvojica su razgovarali, kad Ali ponovo poče gundati...
 (YA 12)

Imperfektivni marker [mī-], kako je već rečeno, sasvim se prirodno kombinira sa stativnim kao i sa dinamičkim glagolima. Ustvari, svi perzijski stativni glagoli (čak i primarno stativni بودن i داشتن) mogu se kombinirati sa imperfektivnim markerom [mī-]⁴⁷, ali pomoćni glagol [dāštan] kao marker progresivnosti ne spaja se sa stativnim glagolima, a ako to i čini, suprotno imperfektivnom markeru [mī-], on karakterizira stativni glagol nestativnim značenjem.

Može se ustvrditi da progresivne rečenice: دارم می فهمم [dār.am mī.fahm.am] Razumijem!, دارم می بینم [dār.am mī.bīn.am] Vidim! i می شنوم [dār.am mī.šnav.am] Čujem! označavaju procese koji variraju u odnosu na intenzitet i kvalitet i kao takve uključuju promjene kroz vrijeme, dok njihovi imperfektivni parnjaci, odnosno می فهمم [mī.fahm.am], می بینم [mī.bīn.am] i می شنوم [mī.šnav.am], označavaju stativne situacije koje se ne mijenjaju kroz vrijeme.

Perzijski imperfektivni oblici ne isključuju progresivno značenje⁴⁸ nit je progresivni pomoćni glagol [dāštan] uvijek redundantan. Dehqan, Maraši, Kešavarz, Windfuhr i dr. smatraju glagolske konstrukcije sa pomoćnim glagolom [daš.t.an] + imperfektivni oblik glavnog glagola neovisnim glagolskim oblicima u sistemu glagola modernog perzijskog jezika. Dehqanovo tumačenje progresivnih konstrukcija sa داشتن [dāštan] obimno je i iscrpno. Dehqan (1972: 199–200) definiše progresivni preteritski glagolski oblik kao izražavanje “radnje” koja je

⁴⁷ Imperfektivni prošli oblici بودن [būdan] i داشتن [dāštan] mogu se koristiti u protazama kondicionalnih rečenica. Dehqan (1972: 205) ukazuje na činjenicu da glagol [dāštan] ne vezuje marker [mī-] osim ako je dio nekog složenog glagola ili kada je u prošlom kondicionalu.

⁴⁸ Prema Comrieju (1976) u španskom i italijanskom distinkcija između progresivnog i neprogresivnog oblika je slobodan izbor, odnosno progresivni oblik može biti zamijenjen drugim oblicima bez impliciranja neprogresivnog značenja. Slobodan izbor upotrebe progresivnih oblika u španskom i italijanskom ne znači da u datom jeziku nije odvojen progresivni aspekt.

bila počela u daljoj prošlosti, u procesu je izvođenja u momentu govora i može biti nastavljena ili prekinuta početkom neke druge radnje; progresivni perfekt (najčešće u trećem licu singulara) kao označavanje radnje koja je bila počela u daljoj prošlosti, koja je bila u procesu izvođenja u vrijeme govora i koja je prekinuta kada je neka druga radnja (isto u perfektu) počela. I na kraju, Dehqan definira progresivnu neprošlost (prezent) kao označavanje neke radnje u procesu koja se završava u momentu govora, premda je mogla početi u prošlosti i kao označavanje radnje koja će se izvršiti u budućnosti prije neke druge radnje ili stanja. Dehqan je obimno i iscrpno obradio glagol [*dāštan*] i pri tome je posebno obratio pažnju na sintaksička obilježja progresivnih oblika.⁴⁹

Mi ćemo definirati progresivni oblik kao aspekatski oblik koji predstavlja datu situaciju u progresu u nekoj vremenskoj tački, s tim da ona može upućivati i na to da su pripreme za budući događaj u toku u momentu govora, npr.:

107. من دارم به پدرم نامه می نویسم.

[*man dār.am* (prog.) *be pedar.am nāme mī.nevīs.am*

(impf.pisati.ja)]

Pišem pismo svom ocu / Upravo ću početi da pišem pismo.

što može upućivati na radnju u progresu u vrijeme komunikacije ili da pokaže da radnja tek što nije počela (Simin 1984: 76). Drugo značenje obično se javlja onda kada vršilac radnje ne učestvuje u označenom procesu u vrijeme komunikacije.

Progresivne konstrukcije sa [*dāštan*], kada se spajaju sa vremenskim prilogom همیشه [*hamīše*] *uvijek* i sličnim priložima za duraciju imaju značenje ponavljanja i navike, npr.:

⁴⁹ Navodimo samo neka sintaksička obilježja koja je uočio Dehqan (1972: 200-201):

- 1) progresivni oblici se tvore samo u indikativu (suprotno konjunktivnom načinu);
- 2) progresivna prošlost i progresivni prezent se isto tako koriste u pasivnom svojstvu:
[*dāš.t.ø neveš.t.e mī.šo.d. ø*] Pisalo se (bilo je u procesu...),
[*dar.e pūs(t)aš kan.d.e mī.šav. ad*] Štavi se (u procesu je...);
- 3) progresivni oblik se ne koristi sa glagolom [*dāštan*] ili [*būdan*] kao glavnim glagolom;
- 4) nijedno od progresivnih glagolskih vremena nema negativan oblik;
- 5) [*dāštan*] može biti odvojen od glavnog glagola s jednom ili s više riječi;
- 6) progresivna sadašnjost ili označava progres u vremenu govora ili vremensku tačku u budućnosti ustanovljenu vremenskim prilogom prisutnim u rečenici.

108. او همیشه دارد به کبوترها در پارک دانه می دهد.
 [ū hamīše dār.ad (prog.) be kabūtar.hā dar pārk dāne mī.deh.ad
 (impf.davati.ona)]
 Ona uvijek hrani golubove u parku.

Progresivni aspekt različitih tipova glagola

I na kraju, razmotrit ćemo progresivne oblike sa [*dāštan*] u kombinaciji s različitim tipovima aktionsarta, odnosno s različitim tipovima glagola. Već smo rekli da je gramatičko značenje imperfektivnog markera [*mī-*] predstaviti označenu situaciju u njenom kontinuitetu, a ostala značenja (budućnost, habitualnost, iteracija i dr.), koja su po tradicionalnom tumačenju sekundarna značenja imperfektivnih oblika, ustvari, doprinos su drugih jezičkih elementa u kontekstu ili su rezultat interakcije imperfektivnog aspekta, glagolskog vremena i/li aktionsarta. I progresivni markeri [*dāštan*] nepromjenjivo označava datu radnju u progresu, a značenja navike (primjer 108), ponavljanja (primjer 102) ili budućnosti (primjer 107) kontekstualna su značenja, odnosno rezultat su interakcije progresivnog značenja i značenja drugih jezičkih jedinica prisutnih u rečenici (vremenski prilog, subjekt, objekt(i) i dr.) i aspekatskog značenja samog glagola.

Progresivni oblici većine glagola označava progres u datoj situaciji, međutim, progresivni oblici glagola/glagolskih fraza kao ایستادن [*īstādan*] *stajati*, نشستن [*nešastan*] *sjediti*, خوابیدن [*x^wābīdan*]⁵⁰ *spavati*, پختن [*poxtan*] *is/peći*, خلاص شدن [*xalās šodan*] *spasiti se*, باور کردن [*bāvar kardan*] *vjerovati*, به راه افتادن [*be rāh oftādan*] *krenuti*, proraditi در رفتن [*dar raftan*] *isteći*, pobjeći, با فکر انداختن [*bā fekr andāxtan*] *navesti*, دست کشیدن [*dast kešīdan*] *odustati* sa progresivnim aspektom iskazuju da se radnja odmah, baš, upravo sad dešava ili se upravo namjerava uraditi (Dehqan 1972: 200).

U slijedećim primjerima, koji su na tragu Dehqanovih istraživanja semantike glagola [*dāštan*]⁵¹, predstavljen je progresivni aspekt sa značenjem radnje koja je na ivici dešavanja, koja samo što se nije desila, što je rezultat međusobnog djelovanja značenja progresivnog aspekta i značenja punoznačnog glagola, a ne značenja samog progresivnog markera [*dāštan*]:

⁵⁰ Progresivni oblik glagola خوابیدن [*x^wābīdan*] može biti uzet u značenju pripreme za spavanje, što je također u progresu.

⁵¹ Više o semantici glagola [*dāštan*] i njegovom značenju progresivnog markera vidjeti kod Dehqana, čije je istraživanje prije svega usmjereno na njegovu funkciju kao pomoćnog glagola (Dehqan 1972: 198–205).

109. a) دارد باران می گیرد.
[*dārād bārān mī.gīrad*]
Samo što kiša nije počela padati.
- b) دارد باران می آید.
[*dārad bārān mī.āy.ad*]
Kiša (upravo) pada.
110. a) دارد گریه ام می گیرد.
[*dār.ad gerye.am mī.gīr.ad*]
Samo što ne zaplačem.
- b) دارم گریه می کنم.
[*dār.am gerye mī.kon.am*]
Plačem (upravo).
111. a) آب دارد جوش می آید.
[*āb dār.ad ġūš mī.āy.ad*]
Voda samo što nije proključala.
- b) آب دارد می جوشد.
[*āb dār.ad mī.ġūš.ad*]
Voda (upravo) ključa.
112. a) سماور داشت جوش می آمد.
[*samāvar dāš.t.ø ġūš mī.āma.d.ø*]
Samovar samo što nije bio proključao.
- b) سماور داشت می جوشید.
[*samāvar dāš.t.ø mī.ġūš.īd.ø*]
Samovar je (upravo) ključao.
113. a) داشتیم دیرمان می شد که تاکسی رسید.
[*dāš.t.īm dīramān mī.šo.d.ø ke taksī ras.īd.ø*]
Gotovo smo zakasnili, kad stiže taksi.
- b) داشتیم قدم می زدم که تاکسی رسید.
[*dāš.t.am qadam mī.zad.am ke taksī ras.īd.ø*]
Iskoračila sam, kad taksi stiže.
114. حسن هر روز در این ساعت دارد در پارک قدم می زند.
[*hasan har rūz dar in sāt dār.ad (prog.) dar pārk qadam mī.zan.ad (impf.udarati.on)*]
Hasan svaki dan (upravo) šeta parkom u ovo vrijeme. (Situacija je viđena kao progresivna u momentu govora.)
115. بیمار دارد سرفه می کند.
[*bīmar dār.ad (prog.) sorfe mī.kon.ad (impf.činiti.on)*]
Pacijent (upravo/baš) kašlje.

U ovom primjeru punktualni glagol je odgovoran za iterativno značenje a ne progresivni marker.

116. داشتند می خوابیدند.
 [dāš.t.and (prog.) mī.x^wab.īd.and (impf.spavati.pret.oni)]
 Oni su (upravo) spavali. / Samo što su zaspali.

Što se pak ovog primjera tiče, *budućnost u prošlosti* proizlazi iz interakcije progresivnog značenja i značenja glagola [x^wāb.īd.an], a ne [dāštan] kao progresivnog pomoćnog glagola (Dehqan 1972: 203).

Ostala sredstva za izražavanje progresivnog značenja

Kao što je već objašnjeno, progresivna konstrukcija sa [dāštan] općenito je ograničena na standardni kolokvijalni i književni perzijski jezik. Međutim, u formalnom govoru i pisanju za progresivno značenje koriste se druga lingvistička sredstva (Farahani 1990: 265) umjesto imperfektivnog glagolskog oblika:

I – lokativna fraza بودن در حال... [dar hāl.e] u procesu, u stanju + infinitiv glavnog glagola + kopula بودن [bū.d.an], npr.

117. او در حال غذا خوردن بود که تلفن زنگ زد.
 [ū dar hāl.e ġazā x^wor.d.an (inf.) bū.d.∅ ke telefon zang za.d.∅]
 On je ručao (dosl. bio u procesu jedenja), kada je telefon zazvonio.

II – pridjev مشغول [mašġūl] zauzet + enklitički izafet marker /-e/ + infinitiv glavnog glagola, npr.

118. پسر مشغول نوشتن نامه بود که مادر آمد.
 [pesar mašġūl.e neveš.t.an.e nāme bū.d.∅ ke mādar āmad.∅]
 Dječak je pisao (dosl. bio zauzet pisanjem) pismo, kada je majka došla.

Progresivna konstrukcija بودن در حال... [dar hāl.e...bū.d.an] i adjektivna مشغول [mašġūl.e] + infinitiv i sa prošlim i sa neprošlim glagolskim vremenima označava radnju u progresu u prošloj vremenskoj tački, odnosno u neprošloj vremenskoj tački. Kada se kombiniraju sa neprošlim glagolskim vremenom, ovi progresivni markeri opisuju radnju u progresu bilo u vrijeme komunikacije bilo u nekoj budućoj vremenskoj tački, zavisno od toga da li su prisutni vremenski prilozi za budućnost, npr.

- a)
119. او در حال نوشتن يك نامه است.
 [ū dar hāl.e nevešt.an.e (inf.) yek nāme ast]
 On/a piše pismo. (dosl. on/a je u procesu pisanja)
120. او مشغول نوشتن يك نامه است.
 [ū mašgūl.e neveš.t.an.e (inf.) yek nāme ast]
 On/a piše pismo. (dosl. on/a je zauzet pisanjem)
- b)
121. او فردا در حال نوشتن يك نامه است.
 [ū fardā dar hāl.e neveš.t.an (inf.) yek nāme ast]
 On/a sutra piše pismo.
122. او فردا مشغول نوشتن يك نامه است.
 [ū fardā mašgūl.e neveš.t.an.e (inf.) yek nāme ast]
 On/a sutra piše pismo.

Gore spomenute progresivne konstrukcije dolaze i sa modalnim glagolom خواستن [x^wās.t.an] *htjeti*, *željeti* kada se iskazuje predviđanje kako će data situacija biti u progresu u neko kasnije vrijeme u budućnosti ili da izrazi kako govornik namjerava biti u procesu izvođenja radnje neko vrijeme u budućnosti, npr.

123. او فردا مشغول\در حال نوشتن نامه خواهد بود.
 [ū fardā mašgūl.e/dar hāl.e neveš.t.an.e nāme x^wāh.ad bū.d.ø]
 On će sutra pisati pismo.

Upotreba perifrastičnih konstrukcija za izražavanje progresivnog značenja در حال [dar hāl.e] + *infinitiv* + بودن [bū.d.an] i/ili مشغول [mašgūl.e] + *infinitiv* + بودن [bū.d.an] u formalnom govoru i pisanju potvrđuje činjenicu da progresivni pomoćni glagol u kolokvijalnom govoru, kao npr. دارد فکر می کند [dār.ad fekr mī.kon.ad] *On upravo sad razmišlja* nije redundantan, pošto ima istu funkciju kao i progresivni perifrastični markeri u formalnom govoru i pisanju. On, naime, otklanja dvoznačnost imperfektivnih glagolskih fraza koje su obično dvosmislene između habitualnog i progresivnog značenja, npr. فکر می کند [fekr mī.kon.ad] *On misli/razmišlja*. U bosanskom jeziku imperfektivni aspekt uključuje progresivni aspekt, a dodavanjem nekih leksičkih izraza možemo naglasiti progres situacije (baš, upravo i sl.).

PERFEKTIVNI ASPEKT

Prema Comriejevoj definiciji (1976), mada su i ostale manje-više identične njegovoj, perfektivni aspekt je viđenje jedne situacije ili jedne konkretne radnje kao zaokružene i jedinstvene cjeline koja se ne može dijeliti na faze. Ovaj opis odgovara perfektivnom aspektu i u perzijskom i u bosanskom jeziku, uz izvjesne specifičnosti koje prate perfektivni aspekt u bosanskom. Čak i perfektivni glagol kao što je *poodsijecati*⁵² ili *poispreskakati*⁵³ predstavljaju radnju kao nedjeljivu cjelinu. *Poodsijecati grane* označava ograničen broj činova odsijecanja grana, tako da svaki pojedinačni čin i svi činovi zajedno znače nedjeljivu cjelinu (u ovom slučaju govori se o seriji radnji).

Morfološki gledano, perzijski perfektivni aspekt je nemarkirani član aspekatske opozicije perfektivan/imperfektivan, za razliku od bosanskog jezika u kojem je perfektivni aspekt markirani član binarne opozicije. Perfektivni markeri u perzijskom jeziku su \emptyset - i [be-], čijim se dodavanjem mijenja samo aspekt glagola, što predstavlja čisti gramatički proces. U bosanskom, perfektivni se glagoli dobivaju modelom prefiksacije, što je leksičko-gramatički proces⁵⁴ jer se mijenja i značenje glagola. Naime, proces kojim prefiks mijenja osnovno značenje glagola veoma je važan u gramatici slavenskih jezika: tipovi promjena u značenju, koji se dešavaju na ovaj način, nazvani su terminom *aktionsart* i čine drugu stranu aspektualnosti.

Glagolski prefiks [be-]

Perzijski glagolski prefiks [be-] većina perzijskih gramatičara smatra imperativno-konjunktivnim markerom. Lambton (1960: 151) definiše njegovo značenje kao izraz nesigurnosti ili sumnje u pogledu neke radnje, npr. ممکن است بیاید [momken ast bi.y.āy.ad] *moguće je da dođe* ili kao izraz supozicije, mogućnosti, potrebe ili želje (Rubinchik 1971: 92). Međutim, ovo objašnjenje ni u kom slučaju ne odgovara našoj monosemantičkoj analizi aspekatskih markera u perzijskom jeziku. Glagolski oblici koji se tvore od prefiksa [be-] + prezentske osnove + ličnih nastavaka (مضارع التزامی), što bi po gornjim definicijama bila

⁵² Ovakvi se glagoli na perzijski prevode perifrastičnim konstrukcijama: يك نكه پشت سر ديگر بریدن (poodsijecati).

⁵³ پشت سر هم ديگر بریدن (poispreskakati).

⁵⁴ Ovo se može objasniti interakcijom značenja perfektivnog aspekta, značenja samog prefiksa i aktionsarta.

tzv. konjunktivna neprošlost (prezent), mogu dolaziti i u kontekstima (primjeri 124–126) gdje ne postoji sumnja ili supozicija o ostvarenju datog događaja:

124. خیلی خوراکیها دیگر که او نمیتوانست تشخیص بدهد پیدا میشد.
 [xeylī xorākīhā dīgar ke ū na.mī.tavānes.t.ø tašxīs be.deh.ad
 (pfv.prepoznati.on) peyda mi.šod.ø]
 Pronalazio je raznih drugih ostataka koje nije mogao da
 prepozna. (PL 18)

125. حاضر بود جان خودش را بدهد، در صورتیکه یکنفر
 باو اظهار محبت بکند و یا دست روی سرش بکشد.
 hāzer bū.d ġān.e x^wod.aš rā be.deh.ad (pfv.dati.on) dar sūratī.ke
 yek.nafar be.ū ezhār.e mohabbat bo.kon.ad (pfv.pokazati.on) va
 yā dast rū.ye saraš be.keš.ad (pfv.pomilovati.on)
 Bio je spreman da žrtvuje život za svakoga ko bi ga pozvao i
 pomilovao. (PL 19)

126. حس کرد که دیگر از اینجا نمیتواند تکان بخورد.
 [hess kar.d.ø ke dīgar az inġā na.mī.tavān.ad takan bo.x^wor.ad
 (pfv.maknuti.on)]
 Osjetio je da se odavde ne može pomaknuti. (PL 22)

Ovdje moramo istaknuti napomenu da je u klasičnom perzijskom jeziku prefiks [be-] dolazio sa gotovo svim glagolskim oblicima (Windfuhr 1979: 94), gdje glagolski oblik sa prefiksom [be-] nije izražavao radnju o čijem ostvarenju postoji sumnja ili supozicija (pretpostavka), npr.:

127. باز گستخان ادب بگذاشتند چون گدایا زلها برداشتند.
 [bāz gostxān.e adab be.gozāš.t.and
 čon gedāyā zallahā bar dāš.t.and]
 Neodgojeni su opet prešli granicu uljudnosti
 Kad što traže, ponašaju se poput prosjaka. (Mesnevoja 84)

128. در هزاران لقمه يك خاشاك خرد چون در آمد حس زنده پی ببرد.
 [dar hazārān loqme yek xāšāk x^word
 čon dar āmad hess zende pey be.bor.ad]
 U stotinu zalogaja čovjek i jednu sitnu slamku osjeti
 I prepozna da to hrani ne priliči. (Mesnevoja 302)

129. صحبت این حس بجوید از طبیب صحت آن حس بخواید از حبیب.
 [sohbat īn hess be.ğūy.īd az tabīb
 sehhat ān hess be.x^wah.īd az habīb]
 O liječenju tjelesnih tegoba kod ljekara se raspitaj,
 A o lijeku duševnih tegoba zaljubljenog pitaj. (*Mesnevi* 304)

Lingvistica MacKinnon (1977: 25), nakon analize 2593 glagolska oblika iz čuvene historije *Tārix.e Bal‘amī*, iznio je rezultate svog istraživanja po kojima je funkcija prefiksa [be-], već od srednjoperzijskog, bila obilježavanje perfektivnosti. Prefiks [be-] je, dakle, još uvijek marker perfektivnosti, ako ne postoji lingvistički argument za iznenađni pomak u funkciji prefiksa [be-] kao markera perfektivnosti u marker modaliteta (sumnja, želja, pretpostavka itd.). Dokaz su i glagolski oblici predikata u temporalnim klauzama zavisnosloženih rečenica koje izražavaju hronološki odnos sukcesivnosti, posebno sa vezničkim sredstvima *بعد از* [ba‘d az] *nakon što* i *قبل از* [qabl az] *prije nego*, koji u modernom perzijskom jeziku gotovo uvijek imaju perfektivni aspekt⁵⁵ i dolaze sa prefiksom [be-], npr.:

130. بعد از آنکه او را ببینم کتاب را به او می دهم.
 ba‘d az ān.ke ū rā be.bīn.am (pfv.vidjeti.ja) ketāb rā be ū
 mī.deh.am (impf.dati.ja)]
 Nakon što ga vidim, dat ću mu knjigu.

131. قبل از اینکه تولد شوم این واقع شد.
 [qabl az īn.ke motavallad šav.am⁵⁶ (pfv.roditi se.ja) īn vāqe‘
 šo.d.θ (pfv.dogoditi se. pret.ono)]
 To se dogodilo prije nego što sam se rodio.

Na osnovu iznesenog možemo izvući zaključak da se modalni pojmovi, kao što su sumnja, neizvjesnost, predvidljivost, namjera i drugo, tradicionalno pripisivani glagolskim oblicima sa prefiksom [be-], izražavaju drugim (prisutnim) modalnim elementima u kontekstu. Konačno,

⁵⁵ Što se tiče bosanskog jezika, u sukcesivnim relacionim modelima rečenica sa sukcesivno obilježenim veznicima *nakon što* i *prije nego*, distribucija aspekatskih oblika slobodnija je, ili, slobodnije rečeno, upotreba perfektivnih oblika nije obavezna. U kombinaciji sa veznikom *kad*, u domenu sukcesivnosti, u obzir dolazi prvenstveno primjena perfektivnih glagola (Milošević 1982: 53).

⁵⁶ U glagolskim konstrukcijama glagol+imenica često se izostavlja perfektivni marker [be-], dok glagolske konstrukcije glagol+prijedlog, ako počinju sa konsonantom ب, ne primaju prefiks [be-]. Alomorfi prefiksa [be-] su [bi-] i [bo-].

perzijski imperativ, koji se tvori od prefiksa [be-] i prezentske osnove glagola (i odgovarajućeg ličnog nastavka), svojim bi oblikom označavao perfektivnost, a ne modalnost, budući da u dubinskoj strukturi perzijske imperativne konstrukcije i općenito glagolske fraze u zavisnim rečenicama moraju imati perfektivni oblik.

Perfektivni oblici u neprošlom vremenu (marker [be-] + prezentska osnova) u relativnoj upotrebi vremena mogu obilježiti prošlost – historijski prezent (primjeri 127–129) ili budućnost u zavisnim rečenicama (primjeri 125–126), ali nikada sadašnjost, što je zajedničko i perzijskom i bosanskom jeziku⁵⁷. Karakteristična je upotreba perfektivnih oblika sa [be-] iza modalnih glagola (primjeri 124 i 126) i u namjernim zavisnim rečenicama (primjer 125) poslije namjernih veznika⁵⁸ /da, kako, zato, radi toga, i to u značenju relativne sadašnjosti, pošto se radnja kao sadržaj kakve namjere uvijek odnosi na neku budućnost (ne označava aktualno vršenje radnje). U bosanskom jeziku, u namjernoj rečenici mogu stajati i perfektivni i imperfektivni oblici prezenta, pa čak i oblik potencijala u istom značenju, naprimjer. Došao sam da vas vidim /da bih vas vidio (آمدم (که شما را ببینم).

Perfektivni aspekt u prošlom vremenu

Perzijski perfektivni aspekt u interakciji s prošlim vremenom obilježen je markerom \emptyset -, što, jednostavno rečeno znači, odsustvo imperfektivnog markera [mī-] – drugog člana aspekatske opozicije koji automatski mijenja aspekt glagola. Perfektivni aspekt u prošlom vremenu izražava se preteritskim oblikom ماضی مطلق (osnova za prošlo vrijeme + lični nastavci), koji je po značenju blizak aoristu u bosanskom jeziku. Perfektivni aspekt u bosanskom jeziku najčešće se dobiva procesom prefiksacije⁵⁹ imperfektivnih glagola.

U vezi s rečenim, analizirat ćemo primjere s perfektivnim oblicima u kontekstu, gdje je vidljiva interakcija perfektivnog aspekta i glagolskih kategorija – aktionsart i gramatičko vrijeme, koja nalaže karakterističnu distribuciju perfektivnih oblika u prošlom vremenu.

⁵⁷ S tom razlikom da se u bosanskom jeziku ovakva relativna sadašnjost izriče prezentom i perfektivnih i imperfektivnih glagola.

⁵⁸ Veznici تا i که mogu se ispustiti kada je isti subjekt i u osnovnoj i u zavisnoj rečenici.

⁵⁹ Opće je pravilo da prisustvo prefiksa automatski čini glagol perfektivnim, ali postoje izuzeci, npr. *prevoziti* i *razrješavati*, koji čak i prefiksirani ostaju imperfektivni (perfektiviziraju se modelom sufiksacije: *prevesti/prevoziti*, *razriješiti/razrješavati*).

132. سر را روی دو دست خود گذاشت. زبانش بیرون آورد.
 [sar rā rū.ye do dast.e x^wod gozāš.t.ø (ø.položiti.pret.on) zabānaš
 bīrūn āvar.d.ø (ø.isplaziti.pret.on)]
 Položi glavu na prednje šape, isplazi jezik. (PL 22)

133. در اتومبیل نشستند و پات را صدا زدند و در اتومبیل
 پهلوی خودشان نشانندند.
 [dar otomobīl nešest.and (ø.sjesti.pret.oni) va pāt rā sadā
 za.d.and (ø.zovnuti. pret.oni) va dar otomobīl pahlū.ye x^wodašān
 nešānd.and (ø.posjesti.pret.on)]
 Sjeli su u automobil, vabnuli Pata i stavili ga pored sebe u
 automobil. (PL15)

134. و يك تکه نان گرم جلو او انداخت پات هم پس از اندکی تردید،
 نان را خورد و دمش را برای او جنبانید.
 [va yek take nān.e garm ġalov.e ū andāx.t.ø (ø.baciti.pret.on) pāt
 ham pas az andakī tardīd nān rā x^wor.d.ø (ø.pojesti.pret.on) va
 domaš rā barā.ye ū ġonban.īd.ø (ø.mahnuti.pret.on)]
 On pred njega baci jedno parče vrućeg hljeba. Pat nakon
 izvjesnog oklijevanja pojede hljeb i mahnu mu repom. (PL 18)

Punktualni glagoli⁶⁰ i glagolske fraze u primjerima 132–134 upućuju na punktualne situacije. Po definiciji, punktualne situacije dešavaju se odjednom i nemaju duraciju u vremenu (stoga imperfektivni oblici ne mogu upućivati na punktualne situacije (Bache 1982: 68). Upotreba perfektivnih oblika u punktualnim situacijama potvrđuje definiciju perfektivnosti, odnosno viđenje situacije kao nedjeljive cjeline, sa sjedinjenim početkom, sredinom i krajem, odnosno kao jedne konkretne radnje bez obzira na objektivnu duraciju situacije. Punktualni glagoli u bosanskom (najčešće semelfaktivni ili rezultativni aktionsart) uvijek imaju perfektivne oblike.

135. حیوان ناچار، بکوچه ای که طرف برج میرفت فرار کرد.
 [heyvān nā.čār be kūčē ke taraf.e borġ mī.raf.t.ø farār kar.d. ø
 (ø.pobjeći.pret.on)]
 Jedna životinja morala je pobjeći u ulicu koja vodi prema tornju.
 (PL 11)

⁶⁰ Punktualni glagoli u bosanskom jeziku uvijek su perfektivni. Tvore se prefiksacijom: *po-* u položiti, *iz-* u *isplaziti* ili sufiksacijom *-nu* u *vabnuti*, *mahnuti* ili *-i* u *baciti*, *skočiti*.

136.

پات با حرارت مخصوصی زمین را با دستش کند که
شاید بتواند داخل باغ بشود.

[*pāt bā harārat.e maxxūsī zamīn rā bā dastaš kan.d*
(\emptyset .iskopati.pret.on) *ke šāy.ad be.tavān.ad dāxel.e bāg be.šav.ad*]
Pat svom snagom iskopa zemlju ne bi li ušao u bašču. (PL 12)

137. خودش را با شکم گرسنه ، بزحمت کشید و در راه آبی پناه برد.
[*x^wodaš rā bā šekam.e gorosne be zahmat kešt.d.∅* (\emptyset .vući
se.pret.on) *va dar rāh.e ābī panāh bor.d.∅* (\emptyset .skloniti.pret.on)]
S mukom se gladni i izmučeni pas odvuče i skloni u kanal za
vodu. (PL 11)

U primjerima 135–137 osnovna značenja glagola (bježati, kopati, vući se) upućuju na ateličke situacije koje se mogu protezati (zavisno od izdržljivosti vršioca radnja) neograničeno kroz vrijeme. Stvarno trajanje ovih situacija nebitno je za značenje perfektivnog aspekta. Perfektivni marker \emptyset - u perzijskom, odnosno prefiksi u bosanskom, prema Comriejevoj (1976: 18) metafori⁶¹, reduciraju situacije na jednu jedinu tačku.

138. و بعد از چند ساعت راه در همین میدان پیاده شدند.
[*va ba 'd az čand sāt.e rāh dar hamīn meydān piyāde šo.d.and*
(\emptyset .sići.pret.oni)]
Poslije nekoliko sati vožnje izašli su na ovom istom trgu. (PL 15)

139. و بالاخره از راه آب باغی وارد باغ شد.
[*va bel'āxere az rāh.e āb.e bāgī vāred.e bāg šo.d.∅*
(\emptyset .ući.pret.on)]
I na kraju se provukao kroz vodeni kanal u bašču. (PL 15)

140. همینکه بخودش آمد به جستجوی صاحبش رفت.
[*hamīnke be x^wodaš āma.d be gosteğū.ye sāhebaš raf.t.∅*
(\emptyset .otići.pret.on)]
Čim je došao sebi, krenuo je u potragu za gospodarom. (PL 16)

⁶¹ Comrie (1976: 18) primjećuje da pojam jedne tačke isključuje unutarnju kompleksnost, pa bi primjerenija bila metafora u kojoj perfektivni glagol reducira situaciju na jedan grumen, a ne na jednu tačku: grumen je trodimenzionalan objekt, stoga ima unutarnju strukturu.

141. همه را سر کشی کرد.

[*hame rā sar kešī kar.d.∅* (∅.obići.pret.on)]

Sve je obišao. (PL 16)

142. تا خرابه بیرون آبادی رفت: دو باره برگشت.

[*tā xarābe.ye bīrūn.e ābadī raf.t.∅ do bāre bar gaš.t.∅* (∅.vratiti se.pret.on)]

Odjurio je van grada, sve do gradskih ruševina: opet se vratio.

(PL 16)

143. چند دور دیگر در آبادی زد.

[*čand dour.e dīgar dar ābādī za.d.∅* (∅.obići.pret.on)]

Obišao je grad još nekoliko puta. (PL 16)

Primjeri 138–143 predstavljaju teličke situacije, što znači da će u nekoj vremenskoj tački neko dostići cilj i radnja će biti završena. Telički glagoli (koji odgovaraju pretežno rezultativnom, kompletivnom i atenuativnom aktionsartu u bosanskom jeziku) u kombinaciji sa prošlim vremenom i perfektivnim aspektom opisuju situaciju kao svršenu prije momenta govora. Obilježje teličke situacije kao svršene rezultat je interakcije perfektivnog aspekta, prošlog vremena i teličke prirode samog glagola, a ne samo perfektivnog aspekta, kojim se nepromjenjivo sagledava situacija u svojoj potpunosti. To se bolje može vidjeti na primjeru perfektivnog oblika u neprošlom vremenu (prezentu), obilježenog perfektivnim markerom [*be-*], koji je ograničen na zavisne rečenice i, općenito, odnosi se na buduće vrijeme, npr.:

144. باو گفتم در همین میدان پیاده بشود.

[*be ū gof.t.am* (∅.reći.pret.ja) *dar hamīn meydan piyāde*

be.šav.ad (pfv.sići.on)]

Rekao sam mu da izađe na ovom istom trgu.

Glagolski oblik perfektivne neprošlosti (perfektivni prezent) پیاده بشود / *da izađe* znači da se situacija *izlaska* još nije desila, već se predviđa da će se dogoditi u budućnosti, stoga interakcijom teličkog aktionsarta, perfektivnog aspekta i prošlog vremena situacija se vidi kao svršena, dok interakcijom perfektivnog aspekta i neprošlog vremena (prezenta) sa teličkim aktionsartom situacija se sagledava kao potpuna i cjelovita.

Dalje, glagolske forme s perfektivnim aspektom i punktualnim aktionsartom (drugim riječima rečeno, situacija čije su faze – početak,

sredina i kraj – pod normalnim okolnostima potpuno sjedinjene⁶²) u prošlom vremenu mogu uputiti samo na situaciju kao na jednu potpunu cjelinu, a ne kao na svršenu.

145. پات دو سه بار به اتومبیل رسید...
 [pāt do se bār be otomobīl rasī.d.∅ (∅.dostići.pret.on)]
 Pat je dva-tri puta dostigao automobil. (PL 21)

Primjer 143 predstavlja punktualnu situaciju koja se ponavlja ograničen broj puta. Po Comrieju (1976: 27), situacija ponovljena ograničen broj puta posmatra se kao jedna situacija, pa čak i sa unutarnjom strukturom. Situacija *dva-tri dostizanja auta* čini jednu kompleksnu situaciju, premda je i svako pojedinačno realiziranje glagolske radnje cjelina za sebe⁶³. U navedenom primjeru, u kojem je prikazana radnja koja se ponavlja ograničen broj puta, sve radnje zajedno mogu biti viđene kao jedna kompleksna ali nedjeljiva situacija (čak i sa unutarnjom strukturom) označena perfektivnim oblikom. Referenca za ograničen broj radnji je *دو سه بار* [do se bār] bez koje bi perfektivna forma glagola označavala jednu konkretnu punktualnu situaciju.

146. گویا خواست بیاید تسلیم شود، اما آنها به او شلیک می کردند.
 [gūyā x^wās.t.∅ (∅.htjeti.pret.on) bi.yā.y.ad (pfv.stići.on) taslīm
 šav.ad (pfv.predati se.on) ammā ānhā be u šellik mī.kard.and]
 Kao da htjede da se preda, ali su ga gađali. (YA 17)

Rečenica 146 predstavlja primjer stativnog glagola [x^wās.t.an] sa perfektivnim markerom ∅-. Ako zamijenimo imperfektivni oblik [mī.x^wās.t.∅] sa njegovim perfektivnim parnjakom [x^wās.t.∅], čini se da nema promjene u značenju. Međutim, rečenice sa perfektivnim i imperfektivnim oblikom imaju različite aspekatske ekvivalente u bosanskom jeziku⁶⁴: s perfektivnim oblikom predstavlja “htijenje” za jedan moment (Htjede da se preda...), a sa imperfektivnim oblikom predstavlja situaciju “htijenja” kao trajnu (Htijaše je da se preda...), pa bismo ovu rečenicu mogli nastaviti sa drugom rečenicom *i još uvijek hoće*, npr.

⁶² Punktualna situacija, po definiciji, nema duraciju i iz tog razloga ni unutarnju strukturu, pa tako data situacija može biti predstavljena samo kao jedna potpuna cjelina, a ne kao svršena situacija.

⁶³ Primjer je distributivni aktionsart glagola u bosanskom jeziku, koji predstavlja seriju punktualnih radnji i primarno ima perfektivni aspekt.

⁶⁴ Ako bismo preveli sa “htio je” tek bismo iz šireg konteksta mogli odrediti aspekatsku vrijednost glagola *htjeti*, pošto je perfekt (ako se dokine opreka po gotovosti) zamjenjiv i sa aoristom i sa imperfektom, pri čemu se ne mijenja značenje glagola.

147. گویا میخواست بیاید تسلیم شود و هنوز هم می خواهد.

[*gūyā mī.x^wās.t. ø bi.yā.y.ad taslīm šav.ad va hanūz ham mī.x^wāh.ad*]

Kao da htijaše da se preda i još uvijek hoće.

dok bi sa perfektivnim oblikom rečenica zvučala čudno:

148. گویا خواست بیاید تسلیم شود و هنوز هم می خواهد.

[**gūyā x^wās.t. ø bi.yā.y.ad taslīm šav.ad, va hanūz ham mī.x^wāh.ad*]

Kažu, htjede da se preda i još uvijek hoće.

149. در هوای نمناک راه آب آسایش مخصوصی سر تا پایش را فرا گرفت.

[*dar havā.ye namnāk.e rāh.e āb āsāyēš.e maxsūsī sar tā pāyaš rā farā geref.t.ø (ø.obuzeti.pret.ono)*]

Na vlažnom i prohladnom zraku u kanalu čitava ga je obuzeo nekakav poseban mir. (PL 11)

150.

بوی اشیاء مرده و جاندار در بینی او یادگارهای در هم و دوری را زنده کرد.

[*bū.ye āšyā.ye morde va ġāndār dar bīni.ye ū yādgārhā.ye dar ham va dūrī rā zende kar.d.ø (ø.oživjeti.pret.ono)*]

Zadah truleži u njegovom nosu oživio je daleke uspomene. (PL 11)

151.

و بعدها يك مرتبه مادر و برادرش را گم کرد.

[*va ba 'dhā yek martabe mādar va barādaraš rā gom kar.d.ø (ø.izgubiti.on)*]

Poslije je iznenada nestalo majke i brata. (PL 14)

[Poslije je odjednom izgubio i majku i brata.]

152.

احساس دردناکی آمیخته با ضعف و ناتوانی باو دست داد.

[*ehsās.e dardnākī āmīxte bā za'f va nā.tavānī be ū dast dā.d.ø (ø.pojaviti se.pret.on)*]

Pojavila se bol izmiješana sa slabošću i iznemoglosti. (PL 12)

153.

يك لحظه متوجه شدیم که در محاصره دشمن هستیم.

[*yek lahze motavaġġeh šo.d.īm (ø.uvidjeti.pret.mi) ke dar mohāsere.ye došman hast.īm*]

U jednom momentu uvidjesmo da nas je opkolio neprijatelj.

(KY 47)

154. می لرزیدند تازه فهمیدند که اسیر شده اند.
 [mī.larzīd.and tāze fahmīd.and (pfv.shvatiti.pret.oni) ke asīr
 šode.and]
 Drhtali su shvativši da su zarobljeni. (YA14)

155. آنها دانستند که آقا دیگر نمی گردد.
 [ān.hā dānest.and (ø.znati.pret.oni) ke āgā dīgar na.mī.gard.ad]
 Uvidješe da se gospodin više ne vraća. (YB 22)

Primjeri 147–155 predstavljaju perfektivni aspekt stativnih glagola sa kognitivnim značenjem. Comrie (1976), navodeći primjere iz drugih jezika (španski i dr.), tvrdi da perfektivni aspekt može imati i sekundarno značenje – ingresivno značenje. Međutim, ingresivno značenje je kategorija aktionsarta i u bosanskom i u perzijskom, a ne perfektivnog aspekta; jedna podgrupa stativnih glagola u kombinaciji sa perfektivnim aspektom mogu imati ingresivno značenje⁶⁵. Stativni glagoli دانستن، شناختن، فهمیدن onda kada znače *dosezanje*, upućuju na punktualnu situaciju i označavaju kraj procesa u saznavanju i razumijevanju date situacije, a ne na nastajanje neke stativne situacije⁶⁶.

156. یکطرف میدان درخت چنار کهنی بود که میان تنه اش پوک
 و ریخته بود ولی با سماجت هر چه تمامتر
 شاخه های کج کوله نقرسی خود را گسترده بود و
 زیر سایه برگهای خاک آلودش یک سکوی پهن بزرگ زده بودند.
 [yek.taraf.e meydān deraxt.e čenār.e kohanī bū.d.ø
 (biti.pret.ono) ke miyān.e taneaš pūk va rīxte bū.d.ø
 (biti.pret.ono) valī bā semāğat har če tamāmtar šāxehā.ye kağ.e
 kūle.ye neqresi.ye x^wod rā gostarde bū.d.ø (biti.pret.ono) va zīr.e
 sāye.ye barghā.ye xāk.ālūdaš yek sakkū.ye pehn.e bozorg zade
 bū.d.and... (biti.pret.oni)]

U jednom kraju trga stajalo je staro drvo platana sa ogromnom šupljinom kroz sredinu debla; ipak, i takvo, ono je ponosno širilo svoje krive grane i stvaralo hladovinu; u hladovini ispod njegovog prašljivog lišća postavljena je oveća klupa... (PL 9)

⁶⁵ U bosanskom jeziku, ingresivnost i kompletivnost, kao i drugi tipovi aktionsarta dobiveni prefiksacijom, vezani su za perfektivni aspekt.

⁶⁶ U bosanskom jeziku, ako se stativni (relativni, stativni i evolutivni) glagoli prefiksiraju, mogu imati perfektivne oblike i tada dobivaju novo značenje (rezultativno), npr. *doznati*.

U primjeru 156 predikatni glagol je perfektivni oblik kopule بودن [bū.d.an] u prošlom vremenu. Iako su stativni glagoli naklonjeni imperfektivnom aspektu, a ne perfektivnom aspektu (Comrie 1976: 121), u modernom perzijskom, posebno u prošlom vremenu, kopulativni glagol بودن [bū.d.an] ima samo perfektivnu formu, za razliku od bosanskog jezika koji ima oba oblika (bijah, bih)⁶⁷. Glagol [bū.d.an], iako u prošlom vremenu formalno ima oblik perfektivnog glagola, za razliku od drugih stativnih glagola, npr. دانستن [dānes.t.an] znati, شناختن [šenāx.t.an] prepoznati, biti upoznat sa, فهمیدن [fahm.īd.an] razumjeti – u značenju spoznavanja, ima imperfektivno značenje, što upućuje na stanje koje se proteže neodređeno s obje strane vremenske tačke u kojoj se govori.

Što se pak tiče primjera 156, stanje je moglo nastati u bilo kojoj vremenskoj tački prije tačke u kojoj se govori, a moglo se nastaviti i poslije, neodređen period vremena. Kopula بودن [būdan] biti i glagol داشتن [dāštan] imati, ustvari, jedini su perzijski stativni glagoli čiji perfektivni oblici imaju imperfektivno značenje, za razliku od perfektivnih oblika ostalih stativnih glagola koji dobivaju dinamičko značenje.

157. اگر او نا کرده عملیات لو رفت، باید خود را نجات دهید.
[agar ū nā.karde 'amaliyyāt lou raf.t.ø (ø.otkriti.pret.on) bāy.ad x^wod rā neğāt deh.īd]
Ako on otkrije operaciju, ne daj Bože, treba da sebe spasite.
(MH 17)

158. اگر نیایید خودم می روم.
[agar na.yā.y.īd x^wodam mī.rav.am]
Ako ne dođete, idem sam. (MH 9)

Primjeri 157 i 158 ilustriraju upotrebu perfektivnog aspekta u realnim pogodbenim rečenicama u perzijskom. Glagolski oblik protaze [lou raf.t] u perfektivnoj je prošlosti. Ako svaki prisutni leksički element u rečenici daje svoj vlastiti doprinos semantici rečenice, onda su partikula [agar] ako + perfektivno viđenje situacije (što situaciju čini još realnijom) u interakciji odgovorni za značenje realne pogodbe⁶⁸, a

⁶⁷ Glagol *biti* u bosanskom jeziku ima četiri različite osnove: *bi-*, *jes-*, *s-*, *bud-*, uz neke osobitosti u sprezanju: imperfektivni oblici za sadašnjost (jesam, jesi... ili sam, si...), perfektivni (budem, budeš...); za prošlo vrijeme perfektivni (*bih*, *bi...*) i imperfektivni (*bijah*, *bijaše...*). (Mrazović, Vukadinović 1990: 98-101)

⁶⁸ U perzijskom, kondicionalno značenje može se postići i podizanjem tona u protazi: او را نید / *Ako ga vidiš, pozdravi ga!* [naglašeno] سلام مرا برسان!

ne samo perfektivni oblik glagola. Ako bi se dekontekstualizirao glagolski oblik [*lou raf.t.∅*] *on otkri*, to jest ako bi se ispustila pogodbeni partikula [*agar*] *ako*, tada bi konstrukcija [*lou raf.t.∅*] jednostavno značila *čin izdaje* u prošlosti. U bosanskom jeziku, za ovu vrstu pogodbenih rečenica (eventualne pogodbene rečenice sa veznikom *ako*) karakteristična je upotreba perfektivnog prezenta, pošto se izražava nepravda sadašnjost (odnosi se na vrijeme koje se očekuje u budućnosti, kada će se desiti postavljeni uvjet).

Da zaključimo: semantičko polje perfektivnosti poklapa i u perzijskom i u bosanskom jeziku – viđenje situacije kao cjelovite u prošlosti, koja se ne može dijeliti na faze. Aspekatski perfektivni marker u prošlom vremenu u perzijskom jeste *∅*- i ima čisto gramatičku funkciju da odredi aspekatski karakter glagolskog oblika. Kao što smo već spomenuli, u bosanskom jeziku perfektivizacija nema samo aspekatski karakter, nego je to leksičko-gramatički proces, jer se mijenja i značenje glagola u interakciji značenja prefiksa⁶⁹ i leksičkog značenja samoga glagola.

Kao što se vidi iz prijevoda, perzijskim perfektivnim oblicima u prošlom vremenu ekvivalenti u bosanskom jesu aorist⁷⁰, ako je stilski obilježena upotreba, ili perfekt sa dokinutom oprekom po gotovosti⁷¹, ako je stilski neobilježena upotreba.

Perfektivni aspekt u neprošlom vremenu

Perfektivni aspekt u neprošlom vremenu (prezentu) markira se u perzijskom jeziku prefiksom [*be-*]. Glagolski oblici sa markerom [*be-*] ograničeni su uglavnom na zavisne rečenice i imaju relativnu upotrebu. I u bosanskom jeziku perfektivni oblici u neprošlom vremenu (prezentu) imaju relativnu upotrebu, pošto se situacija označena perfektivnim oblicima realizira u prošlosti ili u budućnosti.

Slijedeći primjeri ilustruju interakciju perfektivnog aspekta sa različitim semantičkim grupama glagola i njegovu karakterističnu distribuciju.

⁶⁹ Neki prefiksi su potpuno izgubili svoje značenje i gramatikalizirani su – preuzeli su čisto aspekatsko značenje, npr. *na-* u *napisati*, *u-* u *ubiti*, *iz-* u *izmjeriti* i drugi.

⁷⁰ Osnovna je uloga aorista obilježavanje doživljene situacije u prošlosti. Oblik aorista u načelu imaju perfektivni glagoli, ali je njegova upotreba u savremenom bosanskom jeziku stilski obilježena. Od imperfektivnih glagola uglavnom se namjesto aorista upotrebljava oblik perfekta (dolaziše > dolazili su).

⁷¹ Perfekt sa neutraliziranom oprekom po gotovosti zamjenljiv je aoristom (ako je perfektivni glagol) i imperfektom (ako je imperfektivni glagol) jer se pri takvoj zamjeni ne mijenja značenje rečenice.

159.

حاضر بود جان خودش را بدهد در صورتیکه یکنفر باو
اظهار محبت بکند یا دست روی سرش بکشد او احتیاج داشت که
مهربانی خودش را بکسی ابراز بکند، برایش فدا کاری بنماید.

[*hāzer bū.d.ø ġān.e x^wodaš rā be.deh.ad* (pfv.dati.on) *dar sūratī.ke yek.nafar be ū ezhār.e mahabbat bo.kon.ad* (pfv.učiniti.on) *yā dast rū.ye saraš be.kaš.ad* (pfv.pomilovati.on) *ū ehtiyāğ dāš.t.ø ke mehrabāni.ye x^wodaš rā be kasī ebrāz bo.kon.ad* (pfv.iskazati.on) *barāyaš fedākārī be.namā.y.ad* (pfv.žrtvovati.on)]

Bio je spreman da žrtvuje život za svakoga ko bi ga pozvao i pomilovao. Osjećao je potrebu da nekome iskaže svoju privrženost i da se za nekoga žrtvuje. (PL 19)

U primjeru 159 glagolski oblik predstavlja kombinaciju perfektivnog oblika u neprošlom vremenu sa relacionim aktionsartom, podgrupom stativnih glagola: *ġān dādan* (dati život), *ezhār kardan* (iskazati), *ebrāz kardan* (očito pokazati), *fedākārī nomūdan* (žrtvovati se). Perfektivni oblici navedenih glagola imaju relativnu upotrebu i upućuju na situacije viđene u cijelosti. Već smo rekli da neke potklase stativnih glagola, posebno osjetilni glagoli, npr. دیدن [*dādan*] *vidjeti*, شنیدن [*šenīdan*] *čuti*, احساس کردن [*ehsās kardan*] *osjećati* itd. i glagoli percepcije فهمیدن [*fahmīdan*] *razumjeti*, [دānestan] *znati* itd., kada su kombinirani sa perfektivnim aspektom, u oba jezika impliciraju značenje dosezanja (punktualne situacije).

160. میل مفرطی حس کرد که در این سبزه ها بدود و جست بزند.
[*meyl.e mofratī hess kar.d.ø ke dar īn sabzehā be.dav.ad.ø* (pfv.skočiti.on) *va ġāst be.zan.ad* (pfv.pojuriti.on)]
Osjetio je neodoljivu želju da skoči i pojuri ovim zelenim poljima. (PL 12)

161.

تنش میخارید حوصله نداشت که کیکهایش را شکار بکند
و یا خودش را بلیسد.

[*tanaš mī.xār.īd housele na.dāš.t.ø ke keykhāyaš rā šekār bo.kon.ad* (pfv.uloviti.on) *va yā x^wodaš rā be.līs.ad* (pfv.polizati.on)]

Srbilo ga je tijelo, nije imao volje ni da buhe ulovi ili da poliže. (PL 13)

162.

چون صاحبش نمی گذاشت که پات از خانه بیرون برود
و دنبال سگها بیفتد.

[...čon sāhebaš na.mī.gozaš.tø ke pāt az xāne bīrūn be.rav.ad
(pfv.otiči.on) va dombāl.e saghā bi.y.oft.ad (pfv.pojuriti.on)]
...pošto njegov gospodar nije dozvoljavao da Pat ode od kuće i
pojuri za psima. (PL 15)

163.

که با بچه صاحبش بازی بکند.

[...ke bā bečče.ye sahebaš bāzī bo.kon.ad (pfv.poigrati se.on)]
...da se poigra sa sinom svoga gospodara... (PL 15)

164.

نمی تواند تکان بخورد.

[na.mī.tavān.ad takān bo.x^wor.ad (pfv.pomači se.on)]
Ne može da se pomakne. (PL 22)

U primjerima 160–164 predstavljene su ateličke situacije (sa proizvoljnim graničnim tačkama). Mogućnost ateličke situacije da se neodređeno produžava ne utiče na značenje perfektivnog aspekta. Imajući na umu da teličke situacije imaju prirodne (Smith 1983: 492), a ateličke proizvoljne granice, tada situacije mogu biti predstavljene kao cjelina ili u trajanju, zavisno od toga da li imaju perfektivni ili imperfektivni aspekt. Rečenica čiji predikatni glagol ima atelički aktionsart i perfektivni aspekt ne može se vezati sa rečenicom sa imperfektivnim glagolom. Stoga se u oba jezika pojavljuju negramatične rečenice s ovakvom distribucijom aspekta:

سگ تکان خورد و هنوز هم تکان می خورد.*

[sag takān x^wor.d.ø va hanūz ham takān mī.x^wor.ad]

*Pas se pomače i još uvijek se miče.

165.

خودش را موظف میدانست که شخص بیگانه
و یا سگ خارجی را از خانه صاحبش بتارند...

[x^wod.aš rā movazzaf mī.dānes.t.ø ke šaxs.e bī.gāne va yā sag.e
xāreḡī rā az xāne.ye sāhebaš be.tāran.ad.ø (pfv.otjerati.on)]
Znao je svoju obavezu, da (o)tjera od kuće nepoznate ljude ili
tuđe pse... (PL 15)

Primjer 165 predstavlja slučaj kombinovanja perfektivnog aspekta sa teličkim glagolom تاراندن [tārāndan] – nagnati u bjekstvo, otjerati.

Glagolske fraze sa teličkim glagolom i perfektivnim aspektom (oblici sa prefiksom [be-]), kao predikati zavisnih rečenica kojima se izražava budućnost, ne označavaju svršene situacije (radnje)⁷², već situacije kao potpune cjeline. Iz prijevoda na bosanski jezik vidimo da izbor aspekatskog oblika zavisi od govornika, kako on sagledava datu situaciju, i ne izaziva značajnije promjene u značenju (*da tjera nepoznate ljude* ili *da otjera nepoznate ljude*).

166. که سرموقع غذا بخورد.
[... *ke sar.e mouqe ' gazā bo.x^wor.ad* (pfv.pojesti.on)]
...da na vrijeme pojede hranu. (PL 15)

167. پات جرأت نمیگرد بالا برود.
[*pāt ġor 'at na.mī.kar.d. ø bālā be.rav.ad* (pfv.skočiti.on)]
Pat se nije usuđivao da skoči. (PL 21)

U primjerima 166 i 167 kombinira se perfektivni aspekt i punktualni glagol غذا خوردن [*gazā x^wordan*] i بالا رفتن [*bālā raftan*]. Punktualni glagoli nisu problem za definiciju perfektivnosti, odnosno za predstavljanje situacije kao jedne potpune cjeline, zato što punktualni glagoli upućuju na situacije koje se shvataju kao radnje sa odsustvom duracije, kao ostvarenje “sve odjednom, sve u jednom momentu” (Allen 1966: 199).

168. اگر او بخواهد برای نماز پایین بیاید، آن وقت...
[*agar ū be.x^wāh.ad barā.ye namāz pāyīn bi.y.āy.ad* (pfv.sići.on),
ān vaqt...]
Ako bi htio da siđe radi namaza, tada... (YA 33)

169. اگر هوا کاملاً روشن شود، آن اتومبیل نمی گذارد.
[*agar havā kāmelaṅ roušan šav.ad* (pfv.razdaniti se.ono) *ān otomobil na.mī.gozār.ad*]
Ako se potpuno razdani, onaj auto neće proći. (YA 35)

Primjeri 168 i 169 predstavljaju upotrebu perfektivnog kao zavisnog oblika [*bi.y.āy.ad*] i [*roušan šav.ad*] u protazi pogodbene rečenice. Većina perzijskih gramatičara postulira da u kondicionalnim rečenicama,

⁷² Označavanje svršenosti radnje, kako je već objašnjeno, nije sekundarno značenje perfektivnog aspekta, već posljedica interakcije između perfektivnog značenja i prošlog vremena. Ovo, po Comrieju, ukazuje na neadekvatnost termina *svršen*. Prikladniji je termin *potpun* kao obilježje “*perfektivnog aspekta*” (1976: 18).

kao i u bilo kojem drugom kontekstu, “osnovna funkcija subjunktiva (tj. glagolskog oblika sa prefiksom [*be-*]) jeste da izrazi potencijalnu radnju” (Windfuhr 1987: 538). Međutim, ako analiziramo rečenicu:

170. بالآخره توانستم / موفق شدم او را ببینم.
 [*bel'āxere tavānes.t.am/movaffaq šo.d.am ū rā be.bīn.am*
 (pfv.vidjeti.ja)]
 Konačno, mogao/uspio sam ga vidjeti.

vidjet ćemo da modalni pojam *mogućnosti radnje* proističe iz prisustva drugih leksičkih elemenata u rečenici, a ne iz prisustva tzv. konjunktivnog markera [*be-*] i da glagolski oblici sa prefiksom [*be-*] izražavaju značenje koje uključuje i pojmove potencijalnosti, vjerovatnosti, neizvjesnosti itd. Značenje koje ima ovaj vremenski i aspekatski oblik, ako se ima u vidu inkompatibilnost perfektivnog prezenta s referencom za sadašnjost, jeste izražavanje relativne sadašnjosti koja se odnosi na buduće vrijeme. U vezi sa distribucijom perfektivnog aspekta, moramo napomenuti da se u protazi u modernom perzijskom jeziku mogu koristiti perfektivni oblici u prošlom i u neprošlom vremenu da označe realnu⁷³ ili potencijalnu pogodbu⁷⁴, npr.:

171. اگر رفتی سلام مرا برسان.
 [*agar raf.t.ī (ø.otiči pret.ti) salām.e mā rā be.res.ān.ø*
 (pfv.prenijeti.ti)]
 Ako odeš, prenesi moj selam.

172. اگر الان بروی او را می توانی ببینی.
 [*agar āl'ān be.rav.ī (pfv. otiči.ti) ū rā mī.tavān.ī be.bīn.ī* (pfv
 vidjeti. ti)]
 Ako sada odeš, moći ćeš ga vidjeti.

Windfuhr (1987: 540) postulira da je razlika između protaza sa perfektivnim oblikom u prošlosti i protaza sa perfektivnim prezentskim oblikom u tome da prva označava faktičku radnju ili stanje, a druga

⁷³ U bosanskom jeziku u realnim rečenicama, koje se odnose na relativnu sadašnjost, predikatski glagol može imati i perfektivni i imperfektivni prezent. Protaze ovih rečenica osobito karakterizira perfektivni prezent, zato što izražava relativnu sadašnjost – nešto što se očekuje u budućnosti, dok je u apodozi futur ili imperativ – kao i u perzijskim apodozama.

⁷⁴ Ovu vrstu rečenica u bosanskom jeziku odlikuje upotreba oblika potencijala – kondicionala.

potencijalnu radnju ili stanje: "Faktičke radnje i stanja su u indikativu, čak u kondicionalnim rečenicama (...) potencijalne radnje i stanja su u subjunktivu (...)." Drugim riječima, prema Windfuhru, protaza u primjeru 171 odnosi se na činjeničnu radnju, a ona u primjeru 172 na potencijalnu radnju. Windfuhrova distinkcija između protaza sa perfektivnim oblikom u prošlosti i onih sa zavisnim perfektivnim oblicima (*faktički* vs. *potencijalan*) jeste distinkcija samo za datu priliku: iza kondicionalne rečenice, kao u primjeru 171, može da slijedi komentar [*agar raf.t.am*] *ako odem*, sa naglaskom na pogodbenoj partikuli [*agar*] od strane primaoca. Ovo pokazuje da u perzijskom jeziku protaze sa perfektivnim oblikom u prošlosti jednako označavaju potencijalne kao i realne uslove. Distinkcija između ova dva tipa rečenica jeste u tome da u kondicionalnim rečenicama sa perfektivnom prošlošću, glagolski oblik protaze smješta vrijeme označene situacije prije vremena situacije opisane glavnim glagolom, a u kondicionalnim rečenicama sa zavisnim perfektivnim oblikom (perfektivna neprošlost) glagolski oblik protaze locira vrijeme date situacije poslije vremena u kojem govorimo. Drugim riječima, razlika između ova dva tipa protaza je u kategoriji glagolskog vremena, a ne načina. Dokaz za ovo je i to da perfektivna prošlost, zbog prisustva markera za prošlo vrijeme /-d/, uvijek ima referencu za (relativno) prošlo vrijeme, a zavisna perfektivna neprošlost, zbog prisustva markera za neprošlo vrijeme -∅, uvijek ima referencu za (relativno) buduće vrijeme.

Semantičkom analizom perfektivnih oblika u neprošlom vremenu (prezentu) i njihovih ekvivalenata u bosanskom jeziku završili bismo analizu perfektivnog aspekta. Analiza različitih primjera pokazala je da gramatičko značenje perfektivnog aspekta u perzijskom jeziku upućuje na situaciju kao jednu potpunu i nedjeljivu cjelinu i da ono ne zavisi od konteksta i ne može biti njime promijenjeno.

INTERAKCIJA GLAGOLSKIH VREMENA I ASPEKTA

Gramatičke kategorije glagolskog vremena i aspekta dvije su nezavisne kategorije i u perzijskom i u bosanskom jeziku. Međutim, njihova kategorijalna autonomija ne znači da one nisu izložene međusobnom djelovanju, te ćemo razmotriti neke relacije između njih.

Comrie (1976: 66) zapaža da u jezicima s osnovnom vremenskom distinkcijom *prošlost* vs. *neprošlost* postoji mogućnost iskazivanja perfektivne neprošlosti, a ne perfektivnog prezenta, odnosno perfektivnog prezent-futura. U ovim jezicima perfektivni prezentski oblik, općenito, upućuje na buduću radnju, a ne na strogo sadašnju radnju. Comrie (1976: 66) ovaj fenomen objašnjava time da se prezent prvenstveno koristi da opiše, a ne da priča, stoga je suštinski imperfektivni aspekt bilo trajni bilo habitualni, a ne perfektivni.

Windfuhr (1979) sugerira da se u modernom perzijskom jeziku imperfektivni prezent (neprošlost), npr. می پرسم [*mī.pors.am*] normalno zamjenjuje perfektivnim prezentom پرسم [*pors.am*]. Međutim, kad god se odnosi na budući događaj, koristi se imperfektivni prezent, stoga je preciznija upotreba termina imperfektivna neprošlost nego imperfektivni prezent. Gotovo svi perzijski glagoli imaju imperfektivni oblik u neprošlom vremenu, osim stativnih glagola [*būdan*] i [*dāštan*]: oni imaju samo perfektivne oblike i u prošlosti i u neprošlosti. Oblici perfektivne neprošlosti stativnih glagola [*būdan*] i [*dāštan*] predstavljaju interesantan slučaj kategorijalne interakcije gramatičkog vremena, aspekta i aktionsarta u perzijskom jeziku. Naime, njihovi oblici perfektivne neprošlosti, suprotno drugim glagolima, primarno imaju referencu za sadašnje vrijeme (Farahani 1990: 281). Oblici perfektivne neprošlosti od glagola [*bū.d.an* > *hast.am*, *hast.ī*, *has.t.ø*, *bāš.am*, *bāš.ī*, *bāš.ad* ...] i [*dāš.t.an* > *dār.am*, *dār.ī*, *dār.ad* ...] u osnovi su prezentska vremena – oni primarno lociraju stativne situacije “bivanja” i “imanja” simultano sa sadašnjim momentom.⁷⁵

⁷⁵ Kad god je prisutan prilog za buduće vrijeme, oblik perfektivne neprošlosti od [*būdan*] i [*dāštan*] locira situaciju u vremensku tačku ustanovljenu vremenskim prilogom, npr. فردا من اینجا هستم [*fardā man īngā hast.am*] *sutra sam ovdje* ili *sutra ću biti ovdje*. S obzirom da se stativna situacija proteže neodređeno s obje strane ustanovljene vremenske tačke, označena stativna situacija važi i u momentu govora.

Što se tiče glagolskog aspekta, moramo naglasiti činjenicu da je aspekatsko značenje u bosanskom jeziku obilježeno već u glagolskoj osnovi, za razliku od perzijskog glagola koji je aspekatski neobilježen u osnovi. Imperfektivni prezent ima većina glagola u bosanskom, mada jedan manji broj ograničava aktionsart glagola. Već smo spomenuli da ingresivni, kompletivni, totivni, intenzivni, kumulativni, majorativni i distributivni glagoli primarno imaju perfektivne oblike (iako se sekundarno mogu derivirati i imperfektivni oblici iz njih), a semelfaktivni imaju samo perfektivne oblike. U bosanskom jeziku, stativni glagoli imaju samo imperfektivne oblike, stoga i glagol *imati* (relacioni aktionsart) ima samo imperfektivni oblik (mada u prošlom vremenu formalno ima aspekatsku distinkciju – *imah/imāh*, aspekatsko značenje nepromjenjivo je imperfektivno). Glagol *biti* u bosanskom ima perfektivne i imperfektivne oblike u neprošlom vremenu (*jesam, jesi* i dr. i *budem, budeš* i dr.) i perfektivne i imperfektivne u prošlom (*bih, bi* i dr., kao i *bijah, bijaše* i dr.). U složenim glagolskim vremenima, kada glagol *biti* ima gramatičko značenje, neutralizira se njegovo aspekatsko značenje. Perfektivni oblici (prezenta) glagola *biti* grade relativni vremenski glagolski oblik futur II, pa radnje koje označava mogu pripadati svim trima vremenskim sferama.

Perfektivna neprošlost od [$x^w\bar{a}s.t.an > x^w\bar{a}h.am, x^w\bar{a}h.i, x^w\bar{a}h.ad \dots$] spaja se samo sa skraćenim infinitivom glavnog glagola tvoreći modalnu konstrukciju, npr. *خواهم رفت* [$x^w\bar{a}h.am raf.t$] *ići ću*. Ove glagolske fraze, uglavnom ograničene na formalni stil govora i pisanja, tradicionalne gramatike tretiraju kao glagolska vremena i nazivaju ih *određeno buduće vrijeme*. Međutim, većina modernih iranskih lingvisti ove konstrukcije smatra modalnim konstrukcijama i jedina razlika između ovih konstrukcija i onih koje se tvore od imperfektivne neprošlosti glagola [$x^w\bar{a}s.t.an$] i zavisnog perfektivnog oblika glavnog glagola [$m\bar{i}.x^w\bar{a}h.am be.rav.am$] *hoću da idem* jeste da prvi locira situaciju “*htijenja*” u budućem vremenu u odnosu na vremensku tačku govora, a drugi u momentu govora. Glagol *htjeti* u bosanskom ima perfektivne i imperfektivne oblike i u prošlom i u neprošlom vremenu. Njegov imperfektivni prezent sa infinitivom tvori buduće vrijeme koje se također smatra modalnom konstrukcijom.

S obzirom na kategorijalnu interakciju između prezenta i perfektivnog aspekta, u modernom perzijskom jeziku imperfektivni oblik prezenta zamjenjuje perfektivnu neprošlost (prezent) samo u glavnim rečenicama. Kako perfektivna neprošlost prvenstveno služi za izražavanje budućnosti, ova zamjena u većini zavisnih rečenica, u kojima je vrijeme opisane situacije slijedi poslije vremenske tačke situacije opisane

glavnim glagolom – nije dozvoljena nego je jedino prihvatljiv glagolski oblik za iskazivanje perfektivne neprošlosti u zavisnim rečenicama je oblik sa perfektivnim markerom [*be-*], npr.:

172. من دلم می خواست به تهران بروم.
 [*man del.am mī.x^wās.t.∅* (impf.željeti.pret.on) *be tehrān*
be.rav.am (pvf.iči.ja)]

من دلم می خواست به تهران می روم.
 * [*man delam mī.x^wās.t. ∅ be Tehrān mī.rav.am* (impf.iči.ja)]
 Htio sam da idem u Teheran.

U bosanskom jeziku perfektivna neprošlost (perfektivni prezent) ima relativnu upotrebu u zavisnim rečenicama, to jest u dvopredikat-skim strukturama čija je upravna predikacija sa imperfektivnim oblikom, a klauza, najčešće, sa veznicima *kad* i *ako* i tada se odnosi na budućnost.⁷⁶ Međutim, može se pojaviti u diskursu koji se odnosi na prošlost (historijski prezent)⁷⁷ i, rjeđe, na budućnost (futurski prezent)⁷⁸. U oba slučaja je stilski obilježen. Javlja se i u diskursu sa svezvremen-skim prezentom (panhistorijski).⁷⁹ Iz ovoga se da zaključiti da u bosanskom jeziku perfektivna neprošlost ima daleko širu distribuciju nego u perzijskom i nije ograničena samo na zavisne rečenice.

OGRANIČENJA ASPEKATSKE DISTINKCIJE NA ODREĐENA GLAGOLSKA VREMENA

Najčešće restrikcije u pogledu aspekta odnose se na ograničenje aspekatske distinkcije na jedno ili više glagolskih vremena. U perzijskom jeziku, u glavnim rečenicama (osnovnim/upravnim/matričnim) ne dolazi perfektivni prezent (osim *būdan* i *dāštan*), već samo njihovi imperfektivni parnjaci. Ovo znači da je u modernom perzijskom aspekatska opozicija perfektivno – imperfektivno ograničena na prošlo vrijeme i ne operira, općenito, nezavisno kroz glagolska vremena. Drugim riječima, distinkcija između من گفتم [*man gof.t.am*] i من می گفتم [*man*

⁷⁶ Svi će se radovati *kad stignemo* ili Svi će se radovati *kad budemo stigli* (referenca za budućnost).

⁷⁷ Šetam ja juče po parku i *sretnem* svog profesora. (historijski prezent)

⁷⁸ Ako ne *bude pala* kiša, sve će izgorjeti. (futura II)

⁷⁹ Voda sve *opere* do prjava obraza. (svezvremenski prezent)

mī.gof.t.am] nema odgovarajuću distinkciju u drugim glagolskim vremenima. Drugi interesantan primjer aspekatske restrikcije perfektivan – imperfektivan u perzijskom jeste u perfektu, koju nema perfekt u bosanskom jeziku. Moderni perzijski ima četiri perfekatska oblika: prošli perfekt (pluskvamperfekt) رفته بود [*raf.t.e būd.ø*] *on je bio otišao*, neprošli perfekt رفته است [*raf.t.e ast*] *on je otišao*, konjunktivni perfekt رفته باشد [*raf.t.e bāš.ad*] *bude otišao*, dvostruki perfekt رفته بوده است [*raf.t.e bū.d.e ast*] *on je bio otišao*. Od ova četiri oblika samo dva mogu primiti imperfektivni marker [*mī-*]. Većina lingvista perzijskog jezika ograničavala je kombinaciju imperfektivnog markera [*mī-*] sa neprošlim perfektom na 3. lice singulara i plurala. Primjer iz literarnog djela koji navodi Farahani (1990: 283) pokazuje da je kombinacija ostvari-va i razumljiva:

173. من همیشه از اینکه مثل دیگران باشم می ترسیده ام و می ترسم.
 [*man hamīše az īn.ke mesl.e dīgarān bāš.am mī.tars.īd.e.am*
 (perf. impf.) *va mī.tars.am* (impf.bojati se.ja)]
 Ja sam se oduvijek bojao i bojim se da budem poput ostalih ljudi.

U vezi sa restrikcijom aspekatskih opozicija na jedno ili više glagolskih vremena, treba spomenuti da se perzijski progresivni aspekt sa [*dāštan*] ne kombinira sa prošlim perfektom, konjunktivnim perfektom i dvostrukim perfektom, dok je njegova kombinacija sa neprošlim perfektom, kao i kombinacija imperfektivnog aspekta sa neprošlim perfektom, ograničena na 3. lice singulara i plurala (Farahani 1990: 284).

Perzijski i bosanski nisu jedini jezici u kojima je aspekatska distinkcija ograničena u pravilu na prošla vremena. U mnogim indoevropskim jezicima aspekatska opozicija postoji samo u prošlom vremenu (Comrie 1976: 71) ali ne i u drugim vremenima. Ovakve restrikcije ukazuju na činjenicu da prošlo vrijeme najčešće ispoljava aspekatske opozicije.

NARATIVNI PREZENT

Narativni prezent, odnosno transpozicija prezentskog oblika u funkciji značenja prošle situacije predstavlja problem relacije između glagolskog vremena i aspekta, što ilustrira narativni prezent u perzijskom jeziku, npr:

174. تا می بیند ام دستش را بلند می کند.
 [tā mī.bīn.ad.am (impf.neprošlost), dast.aš ta boland mī.kon.ad
 (impf.neprošlost)]
 Kad me vidi, podigne ruku.
 a ne:

تا دیدم دستش را بلند کرد. *
 [tā dīd.am (pfv.prošlost) dast.aš rā boland kar.d.∅
 (pfv.prošlost)]

Kako se vidi iz ovog primjera, upotreba narativnog prezenta izaziva promjenu u aspektu zato što je perzijska aspekatska distinkcija perfektivno – imperfektivno ograničena na prošlo vrijeme, a perfektivni prezent je ograničen samo na zavisne rečenice. Perzijski nije jedini jezik koji ima ovaj problem sa aspektom; prema Comrieju (1976), i drugi jezici sa perfektivnom – imperfektivnom opozicijom, npr. francuski, gruzijski, bugarski itd. imaju istu pojavu u aspektu.

I narativna upotreba prezenta je vid interakcije između gramatičkih kategorija glagolskog vremena i aspekta, što se manifestira na jedan od slijedećih načina:

- a) perfektivni prezent aspekatskih jezika, iako je u formalnoj opoziciji sa imperfektivnim prezentom, primarno se odnosi na prošlu ili buduću situaciju, a ne na sadašnju situaciju;
- b) aspekatska distinkcija perfektivno – neperfektivno ograničena je samo na jedno ili na više vremena.

Perzijski i bosanski jezik daju primjer za obje ove lingvističke generalizacije. U perzijskom zavisna perfektivna neprošlost (prezent) prvenstveno se odnosi na buduće vrijeme i perfektivna/imperfektivna opozicija, koja se opisuje odsustvom, odnosno prisustvom imperf. markera [mī-], ograničena je samo na prošlo vrijeme. U bosanskom jeziku, perfektivna neprošlost (perfektivni prezent) ima samo relativnu upotrebu i može da se odnosi i na prošlost, pa se narativni prezent izražava i perfektivnim i imperfektivnim oblicima. Aspekatska opozicija ograničena je na prošla vremena: aorist – imperfekt.

ASPEKT KAO SUBJEKTIVNA ILI OBJEKTIVNA KATEGORIJA

Aspekt se tipično opisuje kao govornikov/piščev način gledanja na datu situaciju, što sugerira da je aspekt subjektivna kategorija. Rečenica na bosanskom jeziku *Hasan je živio tri godine u Teheranu* upućuje

na situaciju u trajanju od tri godine u prošlosti. Ako na situaciju gledamo kao na potpunu cjelinu (nedjeljivu u vremenskoj dimenziji), to jest perfektivno, prevodimo:

175. حسن سه سال در تهران زندگی کرد.
[*hasan se sāl dar Tehrān zende.gī kar.d.∅* (pfv.pret.)]

a ako na situaciju gledamo kao na trajanje i strukturu koja se može fazno segmentirati, odnosno imperfektivno, onda prevodimo:

176. حسن سه سال در تهران زندگی می کرد.
[*hasan se sāl dar Tehrān zende.gī mī.kar.d.∅* (impf.pret.)]

U opisivanju situacija u progresu u momentu govora, govornik nema slobodan izbor između perfektivnog i imperfektivnog viđenja situacije koja se opisuje, nego mora koristiti imperfektivnu neprošlost (prezent). Jasno je da izbor aspekta nije uvijek ostavljen slobodnoj volji, već postoje slučajevi obavezne distribucije aspekta. Dokaz je gubljenje perfektivnog prezenta u glavnoj rečenici u modernom perzijskom. U oba jezika u određenim diskursima postoji obligatorna distribucija, a u drugim slobodan izbor. Obligatornu distribuciju imperfektivnog aspekta i u perzijskom i u bosanskom nalazimo u diskursu koji se odnosi na aktualnu sadašnjost, u diskursu koji se odnosi na dvije paralelne durativne radnje i u diskursu koji se odnosi na seriju imperfektivnih radnji. U bosanskom jeziku imperfektivni glagoli obično se upotrebljavaju (premda ne isključivo) u diskursima koji izražavaju zabranu (npr. *Ne vozite desnom stranom!*). Zabrana sa *nemoj* + infinitiv može se izreći i sa perfektivnim i imperfektivnim aspektom (*Nemoj skočiti/skakati!*). U perzijskom i naredba i zabrana ima perfektivni aspekt [*bo.kon.∅, na.kon.∅*]. Imperfektivni glagoli se nalaze u diskursima sa historijskim prezentom, bezvremenskim i sjevremenskim prezentom. U bosanskom, ali ne i u perzijskom, za razliku od historijskog i bezvremenskog prezenta koji mogu biti i perfektivni, sjevremenski prezent je isključivo imperfektivni. U oba jezika nalazimo obaveznu distribuciju perfektivnog aspekta u diskursu koji se odnosi na seriju perfektivnih radnji (koji su opozicija seriji imperfektivnih radnji). Uz perfektivne oblike dolaze i u perzijskom i bosanskom prilozima kao [*gahī, gah.gahī*] *povremeno* da izraze ponovljenu radnju. Pored toga, i u perzijskom i u bosanskom perfektivni oblici se upotrebljavaju u diskursu u kojem jedna radnja prethodi drugoj, gdje jedna radnja zahtijeva odmah slijed druge radnje (gramatička sredstva za iskazivanje ovog odnosa

su veznici koji znače [*hamīn.ke*] *čim, odmah nakon što*⁸⁰. Vrlo često diskurs se odnosi i na durativne i nedurativne radnje, u takvim slučajevima nalazimo i perfektivne i imperfektivne aspekte korištene u istoj rečenici. Najrazličitiji tipovi odnosa mogu se izraziti u takvim diskursima između durativnih i nedurativnih radnji.⁸¹

Veoma su česti diskursi sa perfektivnim radnjama koji iznenada prekidaju imperfektivne radnje: perfektivni glagol obično je praćen nekim od priloga, npr. دریک چشم بهم زدن [*dar yek češm be.ham za.d.an*] u *magnovenju, u tren*, ناگهان [*nāgahān*] *iznenada, odjednom*, فوراً [*fouran*] *odmah*, koji naglašavaju punktualni aktionsart; u bosanskom jeziku to su leksičke jedinice tipa (*a*)onda, (*pa*) zatim, kadli i dr.

Iako većina lingvista definira aspekt u granicama subjektivnog izbora između perfektivnosti i imperfektivnosti, “morale bi postojati još neke objektivne razlike između perfektivnosti i imperfektivnosti koje determiniraju slučajevne obligatorne distribucije” (Bache 1982: 66). Ako sve ovo ima u vidu, kao i činjenica da govornik/pisac ima izbor u viđenju situacije bilo perfektivno (kao cjeline) ili imperfektivno (kao trajne radnje), gdje su obje vrijednosti pogodne, Bache sasvim korektno zaključuje da: “Premda aspekt u osnovi izražava govornikov subjektivni stav prema datoj situaciji u stvarnom svijetu, izbor aspekta u

⁸⁰ Razlog je jednostavan, imperfektivni, odnosno progresivni aspekt fokusira se na kontinuitet i progres situacije, tj. na srednje faze, a ne na granične tačke, koje su, prema Heinemaki (Smith 1983: 485), minimalni semantički zahtjevi za sukcesivnost situacija.

⁸¹ U diskursu u kojem se prethodna durativna radnja prekida nedurativnom, prvi glagol je imperfektivan, a drugi je perfektivan, obično s negacijom i veznikom *dok*. Kada se i imperfektivni i perfektivni glagol negira, značenje diskursa se mijenja. Međutim, funkcija perfekta ostaje ista –signalizacija kraja radnje ili stanja označenog imperfektivnim glagolom. Jedina razlika jeste u tome što su oba glagola negativna, perfektivni signalizira tačku u kojoj počinje imperfektivna radnja (*Nećeš svirati dok ne zaspi*), a kada se negira samo perfektivni glagol, onda perfektivni glagol signalizira tačku u kojoj se završava imperfektivna radnja (*Svirat ćeš dok ne zaspi*). Dakle, u prvom slučaju imperfektivna radnja slijedi perfektivnu radnju, dok u drugom imperfektivna radnja prethodi perfektivnoj radnji.

Kada je glagol u zavisnoj rečenici imperfektivan, a glavni glagol perfektivan, moguće je pokazati da se ove radnje odvijaju za vrijeme istog vremenskog perioda. U takvom slučaju, uslov je da se perfektivna radnja dogodi unutar duracije imperfektivne radnje (*Skoknula je u grad dok je spavao*). Paralelne radnje mogu biti opisane kada su i glavni i zavisni glagol perfektivni (*Nestat će dok kažeš britva*). U rečenicama sa veznikom *dok* nalazimo 4 različita tipa odnosa: (1) imperfektivni ↔ imperfektivni (*On je spavao dok su drugi radili*); (2) perfektivni ↔ imperfektivni (*Skoknula je u grad dok je spavao*); (3) imperfektivni ↔ perfektivni (*Svirat ćeš dok ne zaspi*); (4) perfektivni ↔ perfektivni (*Nestat će dok kažeš britva*). (Silić 1978: 67)

jednom kontekstu (...) u znatnoj je mjeri diktiran objektivnim opažanjem značenja, sintaksom i ekspresivnim naglašavanjem” (Bache 1982: 66–67). Da zaključimo: ako je aspekt u osnovi subjektivna kategorija, možemo reći da je izbor aspekta govornikovo viđenje radnje ili situacije koja se opisuje, što je potvrđeno prethodnim izlaganjem o glagolskom aspektu i u perzijskom i u bosanskom jeziku.

ZAKLJUČAK

Ova kratka studija predstavlja uporednu analizu glagolskog aspekta dvaju nesrodnih jezika, perzijskog i bosanskog jezika sa semantičkog aspekta, kao i analizu općih problema vezanih za glagolski aspekt i aspektualnost u ovim jezicima.

Što se tiče perzijskog jezika i samih glagola, Lazard (1970: 68) je primijetio da je "...u perzijskom glagol, sa specifičnim morfemima, lahko odredljiv dio govora". Prefiksacijom i sufiksacijom glagola, moderni perzijski je zaista jednostavan, ali "diferentnost glagolskog vremena, načina i aspekta, što se podrazumijeva u ovoj jednostavnoj morfologiji, predstavlja znatan problem" (Windfuhr 1979: 83). Bosanski jezik, kao jedan od slavenskih jezika, ima veoma složenu morfologiju u odnosu na perzijski jezik. Iako se mogu dati opća pravila za upotrebu glagolskog aspekta, ova kategorija je vrlo teška za usvajanje neizvornom govorniku, zbog niza veoma složenih pravila za njegovu tvorbu i upotrebu.

Nakon analize perzijskih vremensko-aspekatskih oblika koji gramatikaliziraju semantičke pojmove anteriornosti, simultanosti, posteriornosti, kontinuiteta i progresivnosti u poređenju sa aspekatskim oblicima u bosanskom jeziku, donosimo slijedeće zaključke:

- aspekatska kategorija u perzijskom jeziku je gramatikalizirana, dok je u bosanskom gramatikalizirana i donekle leksikalizirana;
- aspekatska opozicija u gramatikama perzijskog jezika ima tri člana: *perfektivni* vs. *imperfektivni* vs. *progresivni*, a u bosanskom dva: *perfektivni* vs. *imperfektivni*;
- imperfektivni aspekt u perzijskom markiran je prefiksom [*mī-*] u prošlom i neprošlom vremenu; u bosanskom su to imperfektivni glagoli karakteristično obilježeni već u glagolskoj osnovi;
- perfektivni aspekt u perzijskom markiran je nultim morfemom (\emptyset -) u prošlom vremenu (uz naglašavanje da je oblik perfektivne neprošlosti markiran nultim morfemom strogo ograničen na poeme i gnomsko izražavanje) i u neprošlom vremenu (prezentu) prefiksom [*be-*], koji je ograničen na zavisne rečenice (upotreba perfektivne prošlosti u glavnim rečenicama sa prefiksom [*be-*], npr. بخواندم [*be.x^wān.d.am*] *pročitao sam*, arhaična je i ograničena

- na visoko literarne tekstove); u bosanskom jeziku perfektivno značenje je karakteristično obilježeno u glagolskoj osnovi i uglavnom se dobiva prefiksacijom imperfektivnih glagola;
- progresivni aspekt u perzijskom markiran je modelom pomoćni glagol داشتن [*dāš.t.an*] + imperfektivni glagol i nije ograničen ni na prošlo ni na neprošlo vrijeme; u bosanskom jeziku imperfektivni aspekt obuhvata progresivni aspekt;
 - perfektivni se glagolski oblici, uprkos objektivnoj duraciji označene situacije, mogu kombinirati sa priložima koji znače nedjeljivost (efekt reduciranja situacije na jednu tačku), npr. [*dar yek češm, be ham zad.an*] u *tren oka*;
 - iako se čini da je izbor aspekta subjektivno viđenje situacije, u oba jezika postoje diskursi u kojima je obavezna distribucija određenog aspekatskog značenja: karakteristični su određeni sintaksičko-semantički tipovi zavisnih rečenica (temporalnih, kondicionalnih i dr.) u kojima su odnosi determinirani aspektom (sintaksičko-semantičkim relacijama) i aktionsartom glagolskih oblika s ostalim elementima konteksta;
 - razlikovanje progresivnog aspekta od imperfektivnog aspekta u perzijskom jeziku potvrđeno je činjenicom da se progresivni aspekt ne spaja sa stativnim glagolima, dok imperfektivni nije podložan takvoj restrikciji i može doći zajedno i sa stativnim i sa nestativnim glagolima;
 - aspekatski oblici u perzijskom monosemantičke su prirode, gdje svaki marker ima samo jedno invarijantno (nepromjenjivo i kontekstom nezavisno) značenje, dok perfektivne oblike u bosanskom prate i promjene u značenju;
 - u oba jezika, perfektivni glagoli izražavaju datu situaciju kao cjelinu nedjeljivu u vremenskoj dimenziji (a ne kao svršenu), koja se ne može segmentirati na faze, dok imperfektivni (a ne nesvršeni) opisuju situaciju u njenom trajanju, kao strukturu koja se može dijeliti na faze; progresivni aspekt, karakterističan za perzijski jezik, opisuje situaciju u progresu, odnosno obuhvata kvalitativne i kvantitativne promjene u njenom trajanju;
 - u oba jezika aspektualnost kao širi pojam, koju čini aspekt kao gramatička kategorija i aktionsart kao leksička kategorija, mora se posmatrati kroz tri parametra: glagolski aspekt, aktionsart i kontekst;
 - u oba jezika, sva ostala značenja koja su izvan pojma perfektivnosti i imperfektivnosti, proizlaze iz interakcije aspekta i drugih kategorija pridruženih glagolu (aktionsart i vrijeme), ali i negla-

golskih riječi i fraza koje mogu odrediti karakter radnje (*rijetko, uvijek, često, dugo, neprekidno, odmah, iznenada, polahko, brzo* i druge) – sveobuhvatno značenje lingvističkog izraza jeste sveukupnost značenja svih njegovih komponenti;

- s obzirom da perfektivni glagoli i u perzijskom i u bosanskom izražavaju radnju kao nedjeljivu cjelinu, ne mogu se vezivati sa frazama i riječima koje izražavaju djeljivost (npr. **On je napisao tezu pet mjeseci* – implicira djeljivost), niti se imperfektivni glagoli koji izražavaju djeljivost na faze mogu spajati sa riječima i frazama koje izražavaju nedjeljivost (npr. **Pisao je tezu za pet mjeseci* – implicira nedjeljivost); iteracija, međutim, uključuje i djeljivost i nedjeljivost (npr. *Pisao je/napisao je tezu pet puta*);
- perzijski perfektivni oblici prevode se njihovim perfektivnim prijevodnim ekvivalentima u bosanskom jeziku;
- perzijski imperfektivni i progresivni oblici prevode se imperfektivnim prijevodnim ekvivalentima u bosanskom jeziku.

LITERATURA

- Allen, R. (1966) *The Verb System of Present-day American English*. The Hague: Mouton.
- Anvari H., Givi, H. (1997) *Dastūr-e zabān-e fārsī 2*. Tehran: Mo'assese-ye entešārāt-e Fātamī.
- Austin, J. (1975) *How to do Things with Words*. Second edition. Cambridge: Harvard University Press.
- Babić, S. (1978) "Iterativizacija i srodne pojave u tvorbi glagola". *Filologija* 8, Zagreb, pp. 37-48.
- Bache, C. (1982) "Aspect and Aktionsart: towards semantic distinction." *Journal of Linguistics* 18 (01), Cambridge University Press, pp. 57-72.
- Bache, C. (1985) *Verbal Aspect: A General Theory and its Application to Present-day English*. Odense: Odense University Press.
- Bakhtiari, B. M. (2000) *Tense in Persian: Its Nature and Use*, Lincom Studies in Indo-European Linguistics 16, Munich: Lincom Europa.
- Barić, E. i dr. (1997) *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Binnick, R. (1991) *Time and the Verb: a Guide to Tense and Aspect*. New York and Oxford: Oxford University Press.
- Boyle, J.A. (1966) *A Grammar of Modern Persian*. Porta Linguarum Orientalium, Neue Serie IX. Wiesbaden: Harrasowitz.
- Breu, W. (1994) "Interactions between Lexical, Temporal and Aspectual Meanings". *Studies in Language* 18, Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, pp. 23-44.
- Bybee, J. L. and Dahl. Ö. (1989) "The Creation of Tense and Aspect Systems in the Languages of the World." *Studies in Language* 13 (1), Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, pp. 51-103.
- Bybee, J., Perkins, R. and Pagliuca, W. (1994) *The Evolution of Grammar. Tense, Aspect and Modality in the Languages of the World*, Chicago-London: University of Chicago Press.
- Cochrane, N. (1978) "Some Problems in the Representation of Verbal Aspect Pairs in the Lexicon". In: Filipović, R. (ed.) *Contrastive Analysis of English and Serbo-Croatian*. Vol. 2. Zagreb: Institute of Linguistics, pp. 101-139.
- Comrie, B. (1976) *Aspect: An Introduction to the Study of Verbal Aspect and Related Problems*. Cambridge Textbooks in Linguistics. Cambridge: Cambridge University Press.
- Comrie, B. (1985) *Tense*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Crystal, D. (1997) *The Cambridge Encyclopedia of Language*. Cambridge and New York: Cambridge University Press.

- Dahl, Ö. (1985), *Tense and Aspect Systems*. Oxford: Blackwell.
- Dahl, Ö (1987) "Review of Comrie (1985)". *Folia Linguistica* 21, SLE, de Gruyter, pp. 489-502.
- Damadžić, A. (1991) "Struktura pogodbenih rečenica u perzijskom jeziku". *Prilozi za orijentalnu filologiju*, vol. 40, Sarajevo, pp. 55-61.
- Dehqan, I. (1972) "Dash.t.an as an Auxiliary Verb in Contemporary Persian". *Archiv Orientalni* 40/3, Praha, pp. 198-205.
- Dickey, S. M. (2000), *Parameters of Slavic Aspect: a cognitive approach*. Stanford: CSLI Publications.
- Elwell-Sutton, L. P. (1963) *Elementary Persian Grammar*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Farahani, Kh. (1990) *A Syntactic and Semantic Study of the Tense and Aspect System of Modern Persian*. Unpublished Ph. D. thesis, University of Leeds.
- Ghomeshi, J. (1997) "Topics in Persian VPs". *Lingua* 102 (2-3), Elsevier, Amsterdam, pp. 133-167.
- Gojmerac, M. (1981) *Sprachliche Mittel zur Wiedergabe des serbokroatischen Verbalaspekts im Deutschen*. Serbokroatisch – deutsche kontrastive Studien, band 3. Zagreb: Zavod za lingvistiku Filozofskog fakulteta.
- Grickat, I. (1957-58) "Nekoliko zapažanja o glagolskom vidu". *Pitanja književnosti i jezika*, knj. IV-V, sv. B. Sarajevo: Filozofski fakultet. Pp. 29-41.
- Grickat, I. (1957-58a) "O nekim vidskim osobenostima srpskohrvatskog glagola". *Južnoslovenski filolog*, sv. XXII, knj. 1-4, Beograd, pp. 65-130.
- Grickat, I. (1984-1985b) "Odlike glagolskog vidskog parnjaštva kao semantički indikatori". *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*, XXVII-XXVIII, Novi Sad, pp. 197-203
- Hanlari, P. N. (1998) *Dastūr-e zabān-e fārsī*. Tehran: Enteshārāt-e Tūs.
- Hashemi, S.M.R. (1997) *A Contrastive Study of English and Persian Tense and Aspect Systems with Reference to Translation Practice*. Ph. D. thesis, UMIST, University of Manchester, Department of Language Engineering.
- Henderson, M. M. T. (1978) "Modern Persian Morphology". *Journal of the American Oriental Society* 98, AOS, pp. 375-388.
- Jahić, Dž., Halilović, S., Palić, I. (2000) *Gramatika bosanskog jezika*. Zenica: Dom štampe.
- Kalsbeek, J., Lučić, R. (2008) "Oblik kondicionala u funkciji označavanja ponavljane radnje u prošlosti". *Croatica et Slavica Iadertina IV*, Sveučilište u Zadru, pp. 7-21.
- Kamyar, T. V. (1992) "Momentary, Durative and Momentary-Durative Verbs in Persian" [in Persian]. *Mağalle-ye zabānšenāsī* 9, Tehran, pp. 70-75.
- Kamyar, T. V. (1994) "The subjunctive and other tenses in Persian" [in Persian]. *Mağalle-ye zabānšenāsī* 11, Tehran, pp. 2-10.
- Khrakovskij, V. S. (ed.) (2002) "Typology of Iterative Constructions", *Lincom Studies in Theoretical Linguistics 04*. München-Newcastle: Lincom Europa, pp. 3-64.
- Klein, H. G. (1974) *Tempus, Aspekt, Aktionsart*. Romanische Arbeitshefte 10. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.

- Kortmann, B. (1991) "The Triad Tense-Aspect-Aktionsart: problems and possible solutions". *Belgian Journal of Linguistics* 6, Linguistic Society of Belgium, pp. 9-30.
- Lambton, A.K.S. (1960) *Persian Grammar*. Cambridge: University Cambridge Press.
- Lazard, G. (1992) *A Grammar of Contemporary Persian*. Costa Mesa and New York: Mazda Publishers & Bibliotheca Persica.
- Leech, G. (1972) *Meaning and the English Verb*. London: Longman.
- Lehmann, V. (1988) "Der Aspekt und die lexikalische Bedeutung des Verbs". *Zeitschrift für slavische Philologie* 48/1, Universitätsverlag Winter GmbH, pp. 170-181.
- Lehmann, V. (ed.) (2006) *Glagol'nyj vid i leksikografija. Semantika i struktura slavjanskogo vida IV*. München: Verlag Otto Sagner.
- Lyons, J. (1977) *Semantics I-II*. London, New York & Melbourne: Cambridge University Press.
- MacKinnon, C. (1977) "The new preverb bi-". *Journal of the American Oriental Society* 97, AOS, pp. 8-26.
- Marashi, M. (1972) "Modals and Auxiliaries in Persian". *Orbis: Bulletin International de Documentation Linguistique* 21, Elsevier, pp. 417-428.
- Maslov, Ju. D. (1948) "Vid i leksičeskoe značenje glagola v sovremennom ruskom literaturnom jazyke". *Izvestija Akademii Nauk SSSR, seria literatury i jazyka*, t. 7, 4, pp. 303-316.
- Maslov, Ju. D. (1984) *Očerki po aspektologii*. Leningrad: Leningradskij universitet.
- Maškur, M. J. (1971) *Dastūr-nāme dar sarf va nahv-e zabān-e fārsī*. Tehran: Šarq.
- Megerdooian, K. (1999) Introduction to Persian. Computing Research Laboratory, New Mexico State University.
- Milošević, K. (1970) *Futur II i sinonimski oblici u savremenom srpskohrvatskom književnom jeziku*. Odjeljenje društvenih nauka, knj. 24. Sarajevo: ANUBiH.
- Milošević, K. (1982) "Uloga aspekatskog značenja u predstavljanju hronološke determinacije u složenoj rečenici sa temporalnom klauzom u srpskohrvatskom jeziku". *Književni jezik* 11/2, Sarajevo, pp. 49-62.
- Mirhassani, A. (1989) "Contrastive analysis of English and Persian Verbs". *International Review of Applied Linguistics* 27, de Gruyter, pp. 325-347.
- Mønnesland, S. (1984) "The Slavonic frequentative habitual". In: de Groot, C., Tommola, H. (eds.) *Aspect bound*. Dordrecht: Foris, pp. 53-76.
- Mrazović, P. i Vukadinović, Z. (1990) *Gramatika srpskohrvatskog jezika za strance*, Novi Sad: Biblioteka Matice srpske.
- Nehls, D. (1992) "An Analysis of Verbal Aspect as a Cross-linguistic Category. Implications for Language Teaching". *Iral*, Nov 92, vol. 30/4.
- Ridanović, M. (1976) *A Synchronic Study of Verbal Aspect in English and Serbo-Croatian*. Cambridge: Slavica Publishers Inc.
- Rubinčik, Y. A. (1971) *The Modern Persian Conversation Language*. Moscow: Nauka Publishing House.

- Salkie, R. (1987a) "Review of Dahl (1985)". *Lingua* 72, Elsevier, pp. 79-99.
- Salkie, R. (1987b) "Review of Bache (1985)". *Lingua* 73, Elsevier, pp. 130-140.
- Sasse, H. J. (1991) "Aspect and Aktionsart: a Reconciliation". *Belgian Journal of Linguistics* 6, Linguistic Society of Belgium, pp. 31-45.
- Schuyt, R. (1983) "On Aspect, Aktionsart and Tense in Slavic: General Remarks". In: Van Holk, A. G. F. (ed.) *Dutch Contributions to the Ninth International Congress of Slavists, Kiev, September 6-14/1983*. Amsterdam: Rodopi, pp. 405-426.
- Sikirić, Š. (1952) *Gramatika perziskog jezika*. Sarajevo: Veselin Masleša.
- Silić, J. (1978) "An Approach to the Study of Aspectuality in the Croatian Literary Language". In: Filipović, R. (ed.) *Contrastive Analysis of English and Serbo-Croatian*, vol. 2. Zagreb: Institute of Linguistics, pp. 42-70.
- Simin J. P. T. (1984) "Fe'alhā-ye lahzeyī va tadāvom dar zabān-e fārsī-ye emruz" [Trenutni i trajni glagoli u perzijskom jeziku danas]. *Mağalle-ye zabānšenasi*, vol. 1-2, Tehran, pp. 64-100.
- Smith, C. S. (1983) "A Theory of Aspectual Choice". *Language* 59, Linguistic Society of America, Washington pp. 479-501.
- Smith, C. S. (1997) *The Parameter of Aspect*. Second edition. Dordrecht: Kluwer Academic Publisher.
- Stevanović, M. (1969) *Savremeni srpskohrvatski jezik II*. Beograd: Naučna knjiga.
- Sučić, V. (1985) "Glagolsko vrijeme i aspekt u složenoj rečenici sa temporalnom klauzom u francuskom i srpskohrvatskom (sfera sadašnjost)". *Književni jezik* 14/1, Sarajevo, pp. 11-27.
- Tabaian, H. (1979) "Persian Compound Verbs". *Lingua* 47, Elsevier, pp. 189-208.
- Tobin, Y. (1991) "Tense-Aspect-Aktionsart: A question of lexicon as well as grammar". *Belgian Journal of Linguistics* 6, Linguistic Society of Belgium, pp. 151-174.
- Trost, K. (1984) "Die Funktionen der Suffigierung im System von Aktionsart und Aspekt im Russischen". In: Girke, W., Jachnow, H. (eds.) *Aspekte der Slavistik: Festschrift für Josef Schrenk*. München: Sagner, pp. 252-270.
- Vendler, Z. (1957) "Verbs and Times". *The Philosophical Review*, Vol. 66 No. 2, Durham, USA: Duke University Press, pp. 143-160.
- Weber, R. (1978) "Aspect in Serbo-Croatian and English". In: Filipović, R. (ed.) *Contrastive Analysis of English and Serbo-Croatian*, Vol. 2. Zagreb: Institute of Linguistics, pp. 140-157.
- Windfuhr, G. L. (1979) *Persian Grammar: History and State of its Study*. The Hague, Paris & New York: Mouton.
- Windfuhr, G. L. (1985) "A spatial model for Tense, Aspect and Mood". *Folia Linguistica* 19, Acta Societatis Linguisticae Europaeae, Mouton de Gruyter, pp. 415-161.
- Windfuhr, G. L. (1987) "Persian". In: Bernard Comrie (ed.) *The World's Major Languages*. London & Sydney: Croom Helm, pp. 523-546.

IZVORI

- (DŽ) – Sādeq Hedāyat (1953) *Don žuān-e Karağ*. Tehran: Sīnā.
- (KY) – ‘Alīrezā Ahangar (1993) *Az kenār-e yarān*. Tehran: Houz-e Honarī.
- Ġalāloddīn Moulavī Rūmī (1993) *Masnavi-ye ma’anavī*. Tehran: Entesharat-e Bahzād.
- (MH) – Abdolhāmed Rahmāniyān (ed.) (1993) *Mohāsere*. Tehran: Houz-e Honarī.
- (PG) – Hasan Anvarī, Hasan Gīvī (1997) *Dastūr-e zabān-e fārsī 2*. Tehran: Mo’assese-ye enteshārāt-e Fātemī.
- (PL) – Sādeq Hedāyat (1953) *Sag-e velgard*. Tehran: Sīnā. Prev. Bećir Džaka, “Pas lualica”. *Život*, god. XXI/XL, 5-6 (1972), str. 495-501.
- (SH) – Sādeq Hedāyat (primjeri preuzeti iz G. Lazard, *A Grammar of Contemporary Persian*. Costa Mesa and New York: Mazda Publishers)
- (YA) – Hedāyatollāh Behbūdī (ed.) (1993) *Yarān-e āsemān*. Tehran: Houz-e Honarī.
- (YB) – Mehrī Mohūtī (1996) *Yek baxče-ye barakat*. Tehran: Nāšer-e Panğar.
- (Pres) – *Ġomhūri-ye eslāmī*. Tehran, No. 5512 (1377/1998).
- (Pres) – *Ettelā’āt 2*. Tehran, No. 1612 (2001).

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

811.222.1'367.332.3:811.163.4*3

GAČANIN, Sabaheta

Glagolski aspekt u perzijskom i bosanskom jeziku / Sabaheta Gačanin. – Sarajevo :
Orijentalni institut, 2010. – 127 str. ; 24 cm (Posebna izdanja / Orijentalni institut
Sarajevo)

Tekst na bos. i perz. jeziku. – Bibliografija : str. 123-127

ISBN 978-9958-626-12-8

COBIS.BH-ID 17925638